

NÅR SEKSUALITETEN BLIVER KRÆNKENDE

S P E C I A L E

UDARBEJDET AF

S T I N E T O F T E

VEJLEDER KATRINE ZEUTHEN

INSTITUT FOR PSYKOLOGI
KØBENHAVNS UNIVERSITET

SEPTEMBER 2011

Institut for Psykologi
Københavns Universitet
Øster Farimagsgade 2A
1353 København K

Anslag: 188.323 svarende til 78 normalsider

Abstract

Research shows that adolescents commit a considerable proportion of all sexual offences. The most essential question and thus the focus of this thesis is to examine why some adolescents commit sexual offences. By understanding this better it might be possible to prevent the development of sexual harmful behaviour and thereby sexual offences against children. Thus, this thesis discusses how the development of the individual's sexuality can contribute to sexual harmful behaviour and what impact the relationship between the child and its primary caregivers has. Accordingly, this thesis draws on both a psychoanalytic and an attachment theoretical perspective on the development of sexual harmful behaviour. Based upon Laplanche's general seduction theory, I discuss how the child's sexuality comes from *outside* – from the specific other (usually the mother) nursing the child. In this perspective the sexuality cannot be regarded as an innate biological instinct, which will naturally develop. Instead the child's specific others are always present in the development of its sexuality. Thus, it became important to involve attachment theory to discuss which impact the quality of the parent-child relationship has on the development of the child's sexuality. From an attachment theoretical perspective it shows that an insecure attachment constitutes several attachments needs which the sexual offences seem to fulfil. It is likely that the adolescent seeks to satisfy his attachment needs within the sexual harmful relationship and thereby compensate for his attachment problems within here.

From a psychoanalytic perspective an insecure attachment pattern has serious negative effects as well. I discuss how the insecure attachment reflects what Laplanche calls perverse seduction. In here, the parent-child relationship is based upon sexual, physical abuse and/or neglect. This means that the child's infantile sexuality is invaded by traumatic messages from its primary caregivers, which it cannot fully understand. Potentially, this can disturb the body leading to intra psychic excess; it can lead to the fusion of abuse and care, which confuses the child in further relationships; and finally, it can lead to the internalisation of the aggressor. When the infantile sexuality is invaded by these risk factors it can have negative effects on the genital sexuality in adolescence, potentially leading to the development of a sexual harmful behaviour.

It becomes clear that when sexuality comes from outside, we all have a significant responsibility for the development of children's sexuality and thereby also the development of a sexual harmful behaviour. Therefore, this thesis also discusses this in a greater ecological perspective.

Indholdsfortegnelse

Indledning	6
Problemformulering	7
Metodeafsnit	7
Begrebsafklaring	7
Seksualitet.....	7
Seksuelt krænkende adfærd	8
Unge, der krænker seksuelt.....	8
Metateoretisk udgangspunkt	9
Det økologiske udviklingsperspektiv	9
Teorivalg	10
Forskning i danske unge med seksuelt krænkende adfærd	12
JanusCentret.....	12
Den psykologiske udredning	12
Det danske sample	13
Den psykologiske undersøgelse.....	14
En heterogen gruppe	16
Casen som eksemplarisk og økologisk analysemetode	17
Mads – en ung med seksuelt krænkende adfærd	20
Udviklingen af seksualitet	22
Freuds psykoseksuelle udviklingsteori	22
Individets psykoseksuelle udvikling.....	22
Den generelle forførelse af barnet	25
Betydningen af <i>den anden</i>	26
De gådefulde budskaber	27
En retrospektiv forståelse	30
Seksualitet og traume.....	31
Sammenfatning: udviklingen af Mads' seksualitet	32
Udvikling af tilknytning	33
Bowlbys etologiske tilknytningsteori	33
Tilknytning, tilknytningsadfærd samt tilknytningssystem	34
Ainsworths tilknytningsmønstre	35
Desorganiseret tilknytning	37

Indre arbejdsmodeller	38
Tilknytningen i ungdommen	39
Sammenfatning: udviklingen af Mads' tilknytningsmønster	41
Hvordan kan den generelle forførelsesteori og tilknytningsteorien supplere hinanden?	42
Forskelle og ligheder	42
Tilknytning og seksualitet.....	44
Tilknytningsmønstre som grader af forførelse.....	47
Tryk tilknytning som generel forførelse	47
Utryk tilknytning som pervers forførelse	48
Udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd.....	49
Et tilknytningsteoretisk perspektiv	50
Når de sociale kompetencer begrænses	50
Hvilke behov opfylder en seksuelt krænkende adfærd?	52
Kan tilknytningsvanskeligheder betragtes som årsagsforklaring?.....	57
Et psykodynamisk perspektiv	58
Når det kropslige forstyrres	58
Eksternaliseringen af det ubærlige.....	59
Sammenblandingen af omsorg og overgreb	62
Internaliseringen af det perverse.....	64
Puberteten – en kritisk periode	66
De voksnes ansvar: et økologisk samfundsperspektiv.....	68
Konklusion.....	74
Litteraturliste	80

Indledning

Matildes klasselærer observerer, at Matilde på 8 år efter sommerferien har ændret adfærd. Hun er pludselig blevet udadreagerende, de mindre børn klager over, at hun tvinger dem til at lege med sig i skolegården, hun render rundt og siger frække ord, som hun ellers aldrig har anvendt før, og nogle af børnene klager over, at hun opfordrer dem til seksuelle lege, som de ikke bryder sig om. Efter mange overvejelser omkring Matildes adfærd tager klasselæreren initiativ til at tale med Matilde om hendes adfærd. Matilde fortæller klasselæreren, at hun leger de samme lege med sin 14-årige storebror Mads, men at det er en hemmelighed, som klasselæreren ikke må nævne for andre, for så vil Matildes storebror slå hendes marsvin ihjel. Matilde fortæller også, at hun kan huske de frække ord fra de underlige film med voksne, der 'slås', som hende og storebror ofte ser på hans værelse, når de er alene hjemme. Det går op for klasselæreren, at Matilde gennem længere tid har været udsat for seksuelle overgreb af sin storebror, der ofte har passet sin lillesøster, når forældrene ikke har været hjemme.

Først i 2003 kom der i Danmark fokus på børn og unge med seksuel overgrebsadfærd. Som en del af regeringens handlingsplan for bekæmpelse af seksuelle overgreb, oprettede man Projekt Janus (nu JanusCentret) - den første danske behandlingsklinik for børn og unge med seksuelt bekymrende og/eller krænkende adfærd. Inden 2003 fandtes ikke en etableret instans udelukkende med det formål at hjælpe børn og unge med at bearbejde en seksuelt krænkende adfærd og dermed forhindre nye overgreb. Før 2003 indsamlede man heller ikke systematisk viden omkring disse børn og unge, der ellers, ifølge international forskning, begår 30 % af alle seksuelle overgreb mod børn (Rich, 2009). Det er bemærkelsesværdigt, at denne gruppe indtil 2003 i den grad er blevet overset i betragtning af, hvor længe samfundet har været optaget af senfølger for seksuelle overgreb, behandling af seksuelle overgreb og forebyggelse af seksuelle overgreb.

Jeg ønsker at argumentere for, at selvom disse børn og unge har en seksuel overgrebsadfærd, selvom de potentielt udgør en fare for dem selv og andre og endvidere ofte opleves som vanskelige at have med at gøre, så er de netop *børn og unge*. De er midt i deres personlige udvikling og netop derfor, er det så afgørende, at vi som samfund er opmærksomme på dem. For i og med at de er midt i deres personlige udvikling, er der også en stor chance for, at vi kan hjælpe dem med at ændre adfærd og netop forebygge en seksuel overgrebsadfærd, når de bliver voksne.

Dermed er det mest væsentlige spørgsmål og således også mit ønske med dette speciale at undersøge, *hvorfor* nogle unge begår seksuelle overgreb. Hvis man kan komme dette svar nærmere, synes man at opnå en større indsigt i problemstillingen, som endvidere netop kan være behjælpelig i forhold til at forebygge udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd og dermed forebygge seksuelle overgreb mod børn. Jeg ønsker således at undersøge følgende:

Problemformulering

Hvorledes kan udviklingen af individets seksualitet bidrage til udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd, og hvilken betydning har relationen mellem individet og dets primære omsorgspersoner?

Problemformuleringen og således specialets fokus kræver i første omgang en begrebsafklaring, et metateoretisk udgangspunkt og teorivalg og endelig en metodegennemgang.

Metodeafsnit

Da specialets hovedfokus er på udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd, synes det først og fremmest vigtigt at få afklaret begreberne seksualitet og seksuelt krænkende adfærd.

Begrebsafklaring

Seksualitet

Når jeg i nærværende opgave anvender begrebet seksualitet, er det med afsæt i den psyko-dynamiske definition af individets psykoseksuelle udvikling baseret på Freuds (1905/1985) psykoanalytiske teori og videreudvikling af Laplanche (1970/1990). Således taler jeg ikke om en medfødt biologisk mekanisme, der med de rette betingelser determinerer dets modnings- og udviklingsproces. Tværtom argumenterer den psykoseksuelle udvikling for to separate udviklingsspor, nemlig driftsudviklingen og personlighedsudviklingen, der implanteres og formes i barnets samspil med omgivelserne. Således kommer seksualiteten *udefra* fra de voksne omkring barnet, og de samspil de etablerer med barnet.

Seksuelt krænkende adfærd

Seksuelt krænkende adfærd defineres af Craissati (2009) som en interpersonel kriminel handling – der er altid et offer og en krænker, og deres relation er central i forhold til forståelsen af overgrebet. Også Friedrich argumenterer for, at seksuelle adfærdsproblemer er relationelle i natur og bør behandles sådan (Friedrich, 2007).

Der er tradition for at skelne mellem *børn* (2-12 år) med seksuelt *bekymrende* adfærd og *unge* (13-18 år) med seksuelt *krænkende* adfærd. Man skelner endvidere mellem overgreb af typen *hands on* såsom berøring, frottage, penetration samt forsøg herpå og endelig *hands off* såsom blufærdighedskrænkelser som blottelser og offentlig onani, voyeurisme samt verbalt krænkende adfærd. Ifølge Strange (2008) kendetegnes en seksuelt overgreb ved en ubalance i magtforholdet mellem offer og krænker både med hensyn til alder, størrelse, intelligens og funktionsevne, ved ufrivillighed, tvang, angst, skam, trusler og hemmeligholdelse samt en gentagen adfærd.

Unge, der krænker seksuelt

Det er afgørende, at man ikke stigmatiserer de unge, der udviser seksuelt krænkende adfærd og stempler dem som '*unge seksuelle krænker*', ikke mindst fordi de unge selv har tendens til at påtage sig og identificere sig med betegnelser, der efterlader dem med en følelse af, at de ikke kan ændre sig (Erooga & Masson, 1999). Samtidig er der fare for, at de unges familier og omkringliggende miljø drager samme konklusion.

Der ligger samtidig det perspektiv i begrebet om unge seksuelle krænker, at det er en integreret del af deres personlighed, hvorfor adfærden må tilskrives et aspekt iboende individet. Her mener jeg ikke, man indfanger den kompleksitet, der ligger i udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd, og her gør man individet til 'ene synder'. Jeg søger ikke at fratage de unge et ansvar, men jeg mener, at man derimod med terminologien 'unge, der krænker seksuelt' formår at adskille individ og adfærd. Det vil sige, at vi dels kan tage afstand fra adfærden uden at tage afstand fra individet, og derudover bliver det muligt at diskutere, hvorledes adfærden er udviklet i samspillet *mellem* individ og miljø, fordi den krænkende adfærd netop ikke er noget iboende individet.

Metateoretisk udgangspunkt

Det seksuelle overgreb er relationel af natur, og seksualiteten udvikles i samspillet mellem individ og miljø. Således må udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd også antages at udvikles på baggrund af et kompleks samspil mellem individ og miljø. I mine øjne er det Bronfenbrenners (1979) økologiske systemteori, der allerbedst indfanger dette udviklingsperspektiv.

Det økologiske udviklingsperspektiv

Bronfenbrenner (ibid.) insisterer på, at en kontekstbeskrivelse er nødvendig, hvis man vil forstå barnets udvikling. Således er dette lige så afgørende, når man søger at forstå en seksuelt krænkende adfærd. Ifølge Bronfenbrenner involverer økologien ved den menneskelige udvikling det videnskabelige studie af den progressive, gensidige akkomodation mellem det aktive, voksende individ og de forandrende egenskaber ved de umiddelbare miljøer, hvori individet lever. Det vil sige, at individet løbende ændrer sine kognitive arbejdsmodeller som en del af tilpasningen. Denne proces påvirkes af forbindelserne mellem disse miljøer samt den større kontekst, som individet omgives af. Det økologiske miljø betragtes som et indlejret system af koncentriske strukturer kaldet mikro-, meso-, exo- samt makrosystemer (ibid.).

Mikro-systemet betragtes som et mønster af aktiviteter, roller og interpersonelle relationer, der opleves af det udviklende individ i et givet miljø med bestemte fysiske og materielle karakteristika. Meso-systemet omfatter de indbyrdes forhold mellem to eller flere miljøer, hvor individet aktivt deltager (fx relationer blandt skole, hjem og venner). Således er meso-systemet et system, der består af mikrosystemer. Exo-systemet derimod refererer til et eller flere miljøer, der *ikke* involverer individet som en aktiv deltager, men hvor der kan opstå begivenheder, der påvirker det miljø, hvor individet opholder sig; i denne kontekst fx forældres arbejdsplads, forældres netværk mv. Endelig betragtes makro-systemet som overensstemmelser mellem formen og indholdet i de underliggende nævnte systemer, der eksisterer eller kunne eksistere på et subkulturelt eller kulturelt niveau sammen med en hvilket som helst trosretning eller ideologi (ibid.). Forandringer i et af systemerne vil medføre forandringer i de en resterende systemer.

Således foregår udvikling i en kontekst, og individets livsfære er indlejret i et komplekst system af sociale situationer i flere udviklingsrum.

Hermed et mit metateoretiske udgangspunkt det økologiske udviklingsperspektiv. Således søger jeg hele tiden kritisk at forholde mig til, at individ og miljø ikke kan adskilles. Individet kan ikke forstås uden sit miljø og omvendt. Dette har følgelig nogle helt særlige konsekvenser for det teorivalg, jeg træffer. Disse teorier bør nemlig til sammen kunne indfange både individet og dets miljø, og hvordan de gensidigt påvirker hinanden.

Teorivalg

Da mit hovedfokus for specialet er, hvordan udviklingen af individets seksualitet kan bidrage til en seksuelt krænkende adfærd, vil jeg først og fremmest redegøre for Freuds (1905/1985) klassiske bidrag om individets psykoseksuelle udvikling. Således placerer jeg mig inden for den psykoanalytiske skole. Dernæst vil jeg bevæge mig ind i den franske psykoanalyse med udgangspunkt i Laplanches (1970/1990) nye fundament for psykoanalysen. Den franske psykoanalyse med navne som Lacan, Pontalis og Laplanche havde især til hensigt at fundere driftbegrebet et andet sted end i biologien, som man hidtil havde gjort, og som i øvrigt mange steder er den gængse forståelse af seksualdriften (Gammelgaard, 2007). Hermed bliver det centrale i den franske psykoanalyse *den anden, andenheden*, og især dette er grundstenen i Laplanches generelle forførelsesteori (Laplanche, 1979/1990). Laplanche argumenterer for, at seksualiteten kommer med forførelsen af det lille barn. Netop derfor mener jeg også, at Laplanches generelle forførelsesteori er afgørende at inddrage for dels at forstå, hvordan individets seksualitet udvikler sig, og dels hvilken betydning individets relationer har herfor. En væsentlig kilde til min forståelse og fortolkning af Laplanche og udviklingen af seksualitet er Zeuthens (2009) værk 'Kærlighed og overlevelse'.

Med afsæt i Laplanche bliver det tydeligt, at man ikke kan forstå udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd med udgangspunkt i individet alene – det er nødvendigt at inddrage et perspektiv på individets relationer. Således finder jeg det relevant at inddrage Bowlbys og Ainsworths tilknytningsteori, der mere systematisk har forsket i kvaliteten ved de forskellige relationer. Hvis seksualiteten udvikles med afsæt i individets relationer, så mener jeg, at kvaliteten heraf må have en særlig betydning for udviklingen af seksualitet.

Dernæst finder jeg det relevant at diskutere, om og hvordan det er muligt, at den franske psykoanalyse med Laplanches generelle forførelsesteori og tilknytningsteorien kan supplere hinanden i forhold til at komme en forståelse af den seksuelt krænkende adfærd nærmere.

Endvidere finder jeg det afgørende at diskutere, hvorledes tilknytningen har en væsentlig indflydelse på udviklingen af individets sociale kompetencer. Da forskning viser, at unge, der krænker seksuelt, netop har sociale vanskeligheder (Rich, 2003; 2006; Strange, 2008), ønsker jeg at diskutere den tidlige tilknytning og senere social funktion. Dette perspektiv er netop særligt interessant for den videre diskussion omkring, hvilken betydning tilknytningsvanskeligheder har for udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd. Hvad der yderligere synes relevant er at diskutere hvilke behov, den unge synes at opnå ved en seksuelt krænkende adfærd.

Laplanche (1999a) argumenterer for, at der findes grader af forførelse, der hver især bidrager til individets muligheder for at forstå denne forførelse på godt og ondt. Jeg finder det i den forbindelse relevant at diskutere, hvilke konsekvenser de forskellige grader af forførelse har for udviklingen af seksualiteten og dermed en seksuelt krænkende adfærd. Således vil jeg udover et tilknytningsteoretisk perspektiv på den seksuelt krænkende adfærd også inddrage et psykodynamisk perspektiv herpå.

Endvidere ønsker jeg at diskutere puberteten som en særlig kritisk periode i forhold til udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd. Det er netop i puberteten, at den infantile seksualitet udmønter sig i den genitale samtidig med, at individets tilknytningsmønster har afgørende betydning for, hvordan individet i denne periode møder andre mennesker og danner nye relationer. Begge perspektiver finder jeg afgørende at diskutere i forhold til udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd.

Da udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd udvikles på baggrund af et kompleks samspil mellem individ og miljø, synes de voksne og samfundet omkring barnet at have et ansvar. Således finder jeg det relevant afslutningsvis at diskutere dette ud fra et økologisk samfundsperspektiv.

Først og fremmest mener jeg, det er vigtigt at redegøre for den danske forskning omkring unge, der krænker seksuelt.

Forskning i danske unge med seksuelt krænkende adfærd

JanusCentret

JanusCentret (tidligere Projekt Janus) har eksisteret siden 2003 og var oprindeligt et projekt under Socialministeriet, der havde til hensigt at forebygge seksuelle overgreb. JanusCentret arbejder således med udredning og behandling af børn og unge, der begår seksuelle overgreb.

Den psykologiske udredning

JanusCentret arbejder ud fra et økologisk udviklings- og behandlingsperspektiv, og således tages der udgangspunkt i, at problemstillingen omkring unge med seksuel overgrebsadfærd er multifaktoriel (Strange, 2008).

Formålet med udredningen af den enkelte unge i JanusCentret er at undersøge så mange aspekter af den unges personlighed, baggrund og nuværende liv som muligt for så præcist som muligt at afdække, hvad der har fundet sted, samt hvilke vanskeligheder, behov og ressourcer den unge og dennes familiære netværk har.

Ifølge centrets projektbeskrivelse (Strange, 2006) er formålet med udredningen at kortlægge den unges personlighed, livshistorie, familieforhold, skolegang samt sociale relationer. Særlige opgaver er endvidere at kortlægge den unges psykoseksuelle udvikling, hvor meget den unge tager ansvar for sine handlinger, evne til empati og bedømmelse af risiko for yderligere overgrebshandlinger.

I udredningen indgår både interviews af den unge. Formålet er at få et billede af den unges *subjektive* forståelse af det seksuelle overgreb og af den unges liv i øvrigt. Dette giver et vigtigt billede af, hvordan den unge vælger at fremstille sin opfattelse af sig selv og sit liv. Udover at interviewet bidrager med vigtige baggrundsoplysninger, er formålet også at danne udgangspunkt for etableringen af behandlingskontakten med den unge.

Interviewguiden er bygget op om tre hovedtemaer/problemstillinger med hver deres undertemaer (Mørch et al., 2005):

1. Den unges baggrund i familien samt udviklingsmæssig/adfærdsmæssig historie uden for familien

Herunder belyses familieforhold, omsorgssvigt, tidligere seksuel og ikke-seksuel kriminalitet, kontakt til sociale myndigheder, antisocial eller destruktiv adfærd i barndom og ung-

dom, trivsel i skolen/kontakt med klassekammerater/mobning, indlæringsvanskeligheder, specialklasse, skoleskift, tilknytning til jævnaldrende/socialt færdigheder, afvigende seksuelle interesser eller fantasier, viden om seksualitet.

2. Den unges egen forståelse

Den unges egen forståelse og oplysninger om overgreb med det formål at få indblik i den unges tanker om og oplevelser heraf, og især også et fokus på om der er tale om kognitive forvrængninger, empatiforstyrrelser, antisocial adfærd, forståelse for offerets situation mv.

3. Identifikation af optaktsituationer med henblik på tidlig intervention

Den unges tanker, følelser og adfærd før, under og efter overgreb, indre og ydre barrierer der skal overskrides, for at overgreb kan finde sted, beskrivelse af ofrets reaktioner, motiv bag overgreb. Formålet med dette er at belyse, om man kan identificere et mønster for seksuel overgrebsadfærd, så det er muligt at forebygge recidiv.

Interviewet optages på diktafon og arkiveres i journalen som lydfil. Således transskriberer man ikke længere interviews i centret, men henter dem frem elektronisk hvis nødvendigt.

Endvidere interviewes den unges forældre med det formål at afdække deres reaktioner og perspektiver på den unges adfærd. Formålet med inddragelse af forældre i både udrednings- og behandlingsdelen begrundes med udgangspunkt i JanusCentret' økologiske tilgang i forståelsen af og behandlingstilgangen til den unge: dels er forældre en vigtig informationskilde til oplysninger om den unge og dennes opvækst, dels må de betragtes som en ressource i den unges liv, som det er vigtigt at fastholde, afklare og styrke (ibid.).

Det danske sample

Indtil dato har centret visiteret over 200 klienter, der til sammen har begået overgreb mod mere end 302 ofre. Forskningen i centret viser (Strange, 2010), at lidt over halvdelen af klienterne er mellem 13-15 år, mens godt 1/5 er mellem 10-12 år og 1/5 er mellem 16-18 år. Der er altså overvejende tale om unge.

Endvidere viser JanusCentrets forskning, at det overvejende er drenge, der begår seksuelle overgreb, mens pigerne udgør 8 %. Hvad angår *ofrene* for overgreb, er kønsfordelingen: 136 drenge og 166 piger. Således er det samlede offerantal på 302 ofre. 14 % er mellem 3

og 5 år, 26 % er 6-8 år og 27 % er 9-11 år, 24 % er mellem 12 og 14 år, mens 3 % er mellem 15-17 år (ibid.).

Hvad angår de henviste børn/unges egne offererfaringer gør sig gældende, at 70 % har været ofre for svigt – heraf 67 % følelsesmæssigt svigt. 37 % (68 klienter) har været udsat for fysisk vold i familien, 11 % (20 klienter) har været udsat for vold uden for familien. Endvidere har 34 % (63 klienter) været vidne til vold i familien (primært mellem forældre, 45 %). 20 % af centrets klienter (37 klienter) har selv været udsat for seksuelle overgreb i familien, mens 21 % (39 klienter) har været udsat for seksuelle overgreb uden for familien (ibid.).

Hvad angår *relationen* mellem børn/unge, som er seksuelt grænseoverskridende, og deres ofre, gør det sig gældende, at de kender hinanden og har en relation *forud* for de seksuelle overgreb. I det aktuelle sample er der opgørelse af 302 ofre, heraf udgør (1) *søskende* godt en fjerdedel (26 %), anden familie 6 % (kusiner, fætre mv.), (2) *skolekammerater* 24 %, (3) *barn på anbringelsessted* 14 %. Hertil kommer en gruppe ofre (13 %), som er karakteriseret som (4) *'bekendte børn'*: Her er tale om børn fra nabolaget (naboer, genboer o.a.), forældres venners børn, aflastnings- eller plejefamilies børn/børnebørn, mindre søskendes legekammerater, børn fra fritidsklubber og lign. Samlet set er der 32 % intrafamiliære sager og 62 % ekstrarfamiliære (ibid.).

Den psykologiske undersøgelse

Den psykologiske testning foretages af en ekstern konsulent, der er specialiseret i psykologisk undersøgelse af børn og unge. Her indgår tre forskellige tests, der belyser forskellige aspekter af den unges henholdsvis kognitive, emotionelle og sociale funktionsniveau, vanskeligheder og ressourcer. Testningen er ikke en dybtgående undersøgelse af den unge men netop en screening og undersøgelse af nogle bestemte parametre (Mørch et al., 2005). Ifølge testpsykologen må fokus være på, at de unge skal have hjælp til dét, der har gjort, at de er kommet i kontakt med JanusCentret, samt at dette må undersøges i forhold til den personlighed og de ressourcer, de unge har. Ved at tilpasse undersøgelsen til den problematik, der skal undersøges, har man ifølge testpsykologen et mere præcist udgangspunkt for at identificere vanskeligheder, ressourcer og behov for derudfra at tilrettelægge et passende behandlingstilbud (ibid.).

For belysningen af den unges primært kognitive funktionsniveau benyttes Wechsler Intelligence Scale for Children (WISC IV). Endvidere vurderes det vigtigt at undersøge den

unges evne til at håndtere egen impulsivitet, det vil sige hæmme impulser, hvortil benyttes Test of Variables of Attention (TOVA). Denne er en computerbaseret opmærksomhedstest, der anvendes til afdækning af en eventuel ADHD-problematik. Testen undersøger således den unges evne til at opretholde opmærksomhed over længere tid, og hvorvidt den unge reagerer henholdsvis for langsomt eller for impulsivt. Af resultaterne kan der aflæses en ADHD-score, som dels er en indikator på tilstedeværelsen af et opmærksomhedsproblem og dels på graden af et sådant (ibid.).

For at undersøge både kognitive, emotionelle og sociale aspekter af den unges personlighed, benyttes Rorschach testen. Denne test belyser forskellige områder af den unges personlighed såsom den unges selvopfattelse, håndtering af følelseslivet, evne til at indgå i relationer med andre og evne til kontrol og stresshåndtering.

Ifølge testpsykologen forklarer resultaterne fra de forskellige tests ikke sig selv og må derfor undergå en psykologisk fortolkning (ibid.). Manglende evne til at aflæse sociale situationer kan fx være begrundet i flere forskellige faktorer: den unge har måske svært ved at diskriminere detaljer eller er for hurtig i sin forarbejdning. Et andet eksempel, der tilmed er et tydeligt fællestræk hos en stor del af de unge, er vanskeligheder med at formulere følelser. Her må tolkningen gå på, om dette skyldes manglende øvelse i at sætte ord på følelser, eller om det beror på en generel mangel på følelser (ibid.). Testresultaterne og tolkningen af disse kan således ikke stå alene, men må sammenholdes med de andre oplysninger, der indhentes igennem udredningen og må suppleres med det uddybede kendskab, man får til den unge igennem behandlingsforløbet. Begrundelsen for, at den psykologiske testning indgår som den første del i den samlede udredning, er, at det er nødvendigt som det første at afdække eller udelukke, at der er tale om en organisk/neuropsykologisk problematik. Hvis testningen viser, at der er tale om forskellige grader af psykisk udviklingshæmning, ADHD eller autismespektrumforstyrrelser, vil dette nødvendigvis få betydning for omfanget og typen af det videre udrednings- og behandlingsforløb (ibid.).

Resultaterne af centrets psykologiske undersøgelser

Af centrets seneste statusrapport fremgår, at der i perioden august 2003 til december 2010 er undersøgt 170 børn og unge (Strange, 2010). Særligt relevant for dette speciale er de resultater, der viser, at **3/4** af klienterne var præget af betydelige følelsesmæssige vanskeligheder. Lidt over halvdelen havde en utilstrækkelig interpersonel og social kompetence, og mere end **4/5** havde problemer i forhold til at indgå i tilfredsstillende og gensidigt gi-

vende interpersonelle relationer.

Statusrapporten konkluderer (ibid.), at det samlet ses, at hovedparten af de børn og unge, der blev henvist til behandling i JanusCentret i perioden august 2003 – december 2010, var præget af forskellige vanskeligheder af intellektuel, opmærksomheds- og personlighedsmæssig art, som har medført forringet social og interpersonel kompetence og givet anledning til dårlig selvværdsfølelse.

Personlighedsmæssigt er billedet gennem centrets 8 års levetid meget stabilt. Centret konkluderer, at langt de fleste børn og unge er præget af en umoden personlighed med følelsesmæssige, interpersonelle og sociale vanskeligheder. Generelt er de fleste følelsesmæssigt meget hæmmede og mangler indsigt i sig selv og egne følelser i en grad, så de har svært ved at forstå og forholde sig til andre på en empatisk og indfølelse måde. Ligeledes har de fleste svært ved at indgå i interpersonelle og sociale relationer på en hensigtsmæssig måde. Mange føler sig så socialt usikre, at de ikke magter at opbygge ligeværdige relationer med jævnaldrende. Mange fremviser et utrygt tilknytningsmønster, som indikerer, at de har svært ved at stole på og føle tillid til andre mennesker (ibid.).

Det er endvidere vigtigt at påpege, at de danske forskningsresultater stemmer overens med udenlandsk forskning vedrørende unge, der krænker seksuelt (Rich, 2003; Righthand & Welch, 2001; Ryan, 1997; Ward et al., 2006).

En heterogen gruppe

Både national og international forskning viser, at unge, der krænker seksuelt, er en heterogen gruppe. De varierer både i køn, alder, baggrund, sociale kompetencer, intellektuel funktion etc. Således er det umuligt at tale om disse unge som en samlet gruppe og umuligt at tale om forskellige 'typer' af unge, der krænker seksuelt, da der findes så mange varianter og mulige kombinationer af personlighed, motivation og adfærd (Rich, 2009). Således bør man også være varsom med at anvende typologier, fordi de kun har begrænset anvendelighed. De kan dog være brugbare til at vise forskelle, definere forskellige populationer så det bliver muligt at forstå ligheder og forskelle mellem forskellige mennesker og grupper. Ifølge JanusCentret ses det fx, at klienterne typisk tilhører én af disse fire grupperinger (Strange, 2011):

1. Børn og unge, der har været udsat for omsorgssvigt
2. Børn og unge, der viser tegn på mistrivsel, såsom ensomhed og manglende sociale kompetencer i forhold til både jævnaldrende og andre
3. Børn og unge med ADHD
4. Børn og unge med udviklingshæmning eller autismspektrumforstyrrelser

Forskningen i JanusCentret viser, at hvis man trækker den gruppe af børn og unge ud, hvor der er bevis for omsorgssvigt i hjemmet, så viser der sig ofte en gruppe af børn og unge med enten ADHD, autismspektrumforstyrrelser eller udviklingshæmning. Disse neuropsykiatriske vanskeligheder kan altså betragtes som selvstændige risikofaktorer i udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd (Strange, 2010).

Under alle omstændigheder indfanger disse grupperinger på ingen måde den kompleksitet, der er ved mennesket og dets udvikling. Derfor er det afgørende, at man betragter den seksuelt krænkende adfærd med udgangspunkt i lige netop det enkelte individ og dennes miljø. Individet udvikles som allerede beskrevet med afsæt i dets miljø, og således kan dets adfærd ikke forstås løsrevet herfra. Den økologiske udrednings- og behandlingstilgang i JanusCentret tager som beskrevet netop højde herfor.

For at være tro mod mit metateoretiske udgangspunkt og for et dynamisk og eksemplarisk speciale anvender jeg casen som gennemgående analysemetode. Hermed en forklaring.

Casen som eksemplarisk og økologisk analysemetode

Kvalitative casestudier er en udbredt tilgang i humaniora og samfundsforskning, men ofte underkendes anvendelsen af casestudiet som forskningsmetode, fordi den af nogle betragtes som invalid praktisk viden. Andre mener, man ikke kan generalisere ud fra enkelttilfælde, og endelig anses casen som alt for subjektiv (Flyvbjerg, 2010). Mange tvivler således på casestudiets gyldighed.

Omvendt er det kvantitative forskningsstudie kendetegnet ved positivismen. Denne kræver objektive og kvantificerbare videnskabelige kendsgerninger, hvor dataene bør være utvetydige samt intra- og intersubjektiv reproducerbare (Kvale, 1997). Således søger det kvantitative forskningsstudie at eliminere den menneskelige faktor i forskningen. Formålet er at synliggøre generelle mønstre og tendenser hos bestemte grupper, hvorfor forskningen

ofte består af omfattende empiriske observationsstudier over længere tid. Bowlbys og Ainsworths longitudinelle arbejder er netop et bud på det kvantitative forskningsstudie. Det kvalitative casestudie derimod, bygger på interviewdata, der består af forskellige udsagn, der er baseret på forskellige fortolkningsprocesser. Således er data og fortolkninger i det kvalitative casestudie ikke skarpt adskilt, såsom det kræves i det kvantitative forskningsstudie (ibid.). Flyvbjerg (2010) argumenterer dog for, at casestudier netop kan være basis for både generalisering, hypotesetestning og teoriudvikling.

Casestudiet er ifølge Willig (2008) en økologisk metode, da den betragter en case inden for dets kontekst. Det betyder, at forskeren er opmærksom på de måder, hvorpå casens forskellige dimensioner interagerer med sit miljø. Den detaljerede undersøgelse af en bestemt case er med til at generere indsigt i sociale og psykologiske processer, hvilket til gengæld giver mulighed for teoretiske formuleringer og hypoteser (ibid.). Således synes det kvalitative casestudie er at være den ideelle metode til at skabe en kvalitativ sammenhæng, der passer til mit metateoretiske udgangspunkt og mine teorivalg, hvor jeg undersøger, hvordan udviklingen af seksualitet kan bidrage til en seksuelt krænkende adfærd med udgangspunkt i netop et enkelt individ og dennes miljø.

En anden grund til at jeg vælger casestudiet er, at dette synes at indfange psykoanalysens genstand – nemlig de ubevidste processer (Gammelgaard, 2010), der netop udtrykker sig i empiri som terapi, analyse og cases, og som ikke så let lader sig systematiseres, kategoriseres og kvantificeres. Mit casestudie er hermed baseret på den psykoanalytiske vidensproduktion (Kvale, 1997), hvor det kliniske interview er selve metoden, og meningsfortolkningen er teknikken. Kendetegnene ved det kliniske interview står således i kontrast til de positivistiske kriterier for videnskabelig metode. For det første er der tale om et individuelt casestudie, hvor meningsfortolkning af individets udsagn og handlinger er den væsentligste psykoanalytiske teknik. Hermed er der mulighed for både flertydighed, modsigelser samt forskellige betydningslag i det aktuelle fænomen (ibid.). Herudover er der også en tidsdimension, da det kliniske interview søger af afdække, hvordan fortid, nutid og fremtid er sammenvævet. Det bliver hermed muligt at anskue et menneskeligt fænomen i et meningsfuldt historisk perspektiv, og det er altså betoningen af det individuelle, der er formålet (ibid.).

Ulempen ved det psykoanalytiske casestudie synes at være, at der er fare for, at man bevæger sig på to ender af et kontinuum for videnskabelighed: enten en metodefri eller en

metodefikseret tilgang. Jeg vil søge en balancegang herimellem ved at forholde mig meto- disk til casen ved kontinuerligt at bevæge mig mellem empiri, teori og forskning.

Mit formål med anvendelsen af casen er, at jeg får mulighed for eksemplarisk at bringe min teoretiske viden i spil. Gennem den detaljerede undersøgelse af casen får jeg mulig- hed for at udfordre en teoretisk sammenhæng, anskue casen fra flere perspektiver og der- ved skabe en dialektik mellem empiri og teori.

Ifølge Kvale (1997) kritiseres interviewundersøgelser almindeligvis ved, at resultaterne ikke kan generaliseres, netop fordi der er tale om enten individuelle casestudier eller for få interviewpersoner. Kvale argumenterer dog for, at bl.a. Freuds klassiske casestudier netop er udtryk for, at det kræver få intensive casestudier, hvis man ønsker at opnå mere generel viden. Fokuseringen på individuelle casestudier muliggør en nøje undersøgelse af forhold- det mellem en bestemt adfærd og dens kontekst og dermed sammenhængen mellem indi- vid og situation (ibid.), netop som det økologiske udviklingsperspektiv argumenterer for.

Som en rød tråd gennem specialet anvender jeg således et casestudie om Mads – en ung, der har krænket seksuelt. Ifølge Kvale (ibid.) er et enkelt casestudie tilstrækkeligt, hvis formålet er at forstå verden, netop som den opleves af et bestemt menneske. Ved at vælge et enkelt casestudie mener jeg også, at jeg overholder det økologiske perspektiv: Mads' situation og baggrund bør ansues økologisk, ligesom alle andre sager i JanusCentret – det vil sige med udgangspunkt i lige netop Mads og dennes kontekst. Det er dog vigtigt at holde sig for øje, at casestudiet aldrig kan indfange individet i sin helhed, da en case kan udforskes på baggrund af en lang række faktorer og diskuteres i relation til mange forskel- lige situationer og problemstillinger.

Analyseteknikken for mit casestudie er meningsfortolkningen (ibid.). Det vil sige, at jeg har et perspektiv på det, jeg vil undersøge: nemlig udviklingen af Mads' seksuelt kræn- kende adfærd. Meningsfortolkningen fordrer endvidere, at jeg går ud over det, der siges direkte med henblik på at undersøge betydninger og sammenhænge, der ikke direkte fremgår af casen. Ifølge Kvale (ibid.) forudsætter dette en vis afstand til det, der udtrykkes i casen, hvilket kan opnås gennem en teoretisk holdning, der *'rekontekstualiserer det sagte i en specifik begrebskontekst'* (Kvale, 1997, side 199). Således vil jeg sørge for kontinuer- ligt at bevæge mig mellem empiri, teori og forskning.

Et grundlæggende etisk problem ved casestudiet er, at det ofte drejer sig om menneskers personlige liv og erfaringer, som i casestudiet bliver placeret i en offentlig arena (Brinkmann, 2010). Jeg forholder mig hertil ved at anonymisere casen om Mads som en eksemplarisk case sammensat af tre lignende cases fra JanusCentret, således at den ikke er genkendelig for de involverede parter eller for andre. Casen om Mads er på overfladen repræsentativ for de unge, som JanusCentret møder forstået på den måde, at Mads er en ung dreng, han har samme alder som flertallet, samme psykologiske profil og sociale baggrund og har begået intrafamiliære overgreb mod sin søster (Strange, 2010).

Casen om Mads er således sammensat af flere kliniske interviews, forældreanamnese samt den psykologiske undersøgelse. Det vil sige, at den allerede her gennemgår min subjektive meningsfortolkning, idet jeg udvælger de oplysninger, jeg mener, der er relevante i sammensætningen af casen og for det videre analysearbejde.

Med afsæt i casen om Mads vil jeg diskutere og analysere de enkelte teori afsnit for på en mere dynamisk måde at komme et svar på problemformuleringen nærmere. Jeg er helt opmærksom på, at udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd kan anskues helt anderledes hos et andet individ i et andet miljø, ligesom jeg anerkender, at jeg aldrig kan indfange Mads og hans situation i sin helhed.

Mads – en ung med seksuelt krænkende adfærd

Straks efter pædagogens chokerende opdagelse af de seksuelle overgreb mod Matilde, underrettes til de sociale myndigheder, der henviser Mads til JanusCentret. Efter flere møder med de professionelle omkring Mads, visiteres han til udredning i JanusCentret.

Gennem de kliniske interview med Mads, opdager man, at der er tale om både anale og orale overgreb gennem en periode på halvandet år. Overgrebene har fundet sted, når Mads har passet Matilde efter skole, og overgrebene er eskaleret i sommerferien, hvor søskenparret har været meget overladt alene. Endvidere findes flere udtalelser fra både børnehaven og skolen om, at Mads har haft en seksuelt bekymrende adfærd i form af frottage, hyperonani og blufærdighedskrænkelser samt et verbalt krænkende sprog. En adfærd der første gang registreres, da Mads er 4 år.

Af yderligere sagsakter fremgår det, at pædagoger tilbage fra børnehaven ytrede bekymring for, om Mads blev udsat for fysisk vold af faderen. Kommunen indkalder faren til samtale, men herefter henlægges sagen, da man ikke finder konkrete bevise herfor. Under forældreanamnesen kan Mads' mor dog fortælle, at hendes mand indimellem har slået

hende, og at Mads har været vidne hertil flere gange. Hun er ikke bekendt med, at han også skulle have slået Mads. Hvad Mads og forældrene kan bekræfte er, at Mads' mor flere gange siden Mads' fødsel har været syg med depressioner. I disse perioder har Mads' mor ikke været i stand til at tage sig af Mads. Mads' mor ammede kun de første par uger af Mads' liv, herefter måtte hun opgive, da hun ikke havde overskud til den fysiske, intime kontakt til Mads. I disse perioder har Mads' far taget over, men nævner selv, at det har været svært for ham – at han ikke fandt det naturligt at tage vare på Mads alene og især blev frustreret, hvis Mads blev ked af det eller opførte sig dårligt. Mads' far fortæller, at han har råbt meget af Mads og anerkender, at Mads sandsynligvis har været bange for ham i disse situationer. Mads' far kan ikke selv genkende, at han skulle have slået Mads, men afviser ikke, at det kan være sket en enkelt gang eller to i afmagt. Under interviewene i centret skalerer Mads sin relation til sin mor til 7¹. Han synes, hun er en god mor, som Mads kan tale med om mange ting, men han bebrejder hende også for, at hun ikke altid har været der for Mads og ikke har været i stand til at beskytte ham, fx hvis faren blev sur. Mads skalerer sin far til 2. Mads føler ikke, at hans far nogensinde har brudt sig om ham, hvilket kommer til udtryk ved, at han altid kritiserer Mads og råber ad ham.

Af den psykologiske undersøgelse fremgår det, at Mads har tilknytningsvanskeligheder. Dette giver sig til udtryk ved, at Mads er følelsesmæssigt meget hæmmet, mangler indsigt i sig selv og egne følelser i en grad, så han har svært ved at forstå og forholde sig til andre på en empatisk og indfølelse måde. Ligeledes har han svært ved at indgå i interpersonelle og sociale relationer på en hensigtsmæssig måde. Psykologen konkluderer, at Mads føler sig så socialt utryk, at han ikke magter at opbygge ligeværdige relationer med jævnaldrende. Mads fremviser et utrygt tilknytningsmønster, der indikerer, at han har svært ved at stole på og føle tillid til andre mennesker. Man vurderer, at Mads' tilknytningsrelation til sine forældre har haft negative konsekvenser for udviklingen af hans sociale kompetencer og den måde, Mads møder andre mennesker på.

Under interviewet fortæller Mads, at han har mange venner. Det viser sig, at disse er venner, som Mads kun har mødt via internettet. I skolen har Mads ingen venner. Han interesserer sig ikke for fodbold som de andre i klassen og er også blevet mobbet flere gange. Mads' forældre mener ikke, at han har nogen interesser. De synes, at han ofte isolerer sig på sit værelse, og det er kun Matilde, der er velkommen på hans værelse. Forældrenes eget bud på, hvorfor Mads har krænket sin lillesøster, er, at han er kommet i puberteten og har

¹ En del af indholdet i interviewet med de unge er, at de skal skalere deres vigtigste relationer på en skala fra 1-10, hvoraf 10 er det bedste. Bagefter skal de give en begrundelse herfor.

villet udleve nogle af sine fantasier. De indrømmer, at han kan have set forældrene have sex, ligesom de indimellem har fundet faderens pornofilm gemt på Mads' værelse.

Hvordan har Mads udviklet sig til en ung med seksuelt krænkende adfærd? Hvilke faktorer i hans liv har bidraget til denne udvikling? Det er her, videnskabelig teori bliver efterspurgt. For at komme en forklaring nærmere ønsker jeg først og fremmest at redegøre for individets seksuelle udvikling med fokus på Laplanches generelle forførelsesteori, der tager afsæt i Freuds klassiske bidrag.

Udviklingen af seksualitet

Freuds psykoseksuelle udviklingsteori

Freuds interesse for det seksuelle opstod på baggrund af hans arbejde med neuroser, som han mente var et resultat af fejlanvendt seksualenergi. Enten var der tale om uhensigtsmæssige energiophobninger på grund af seksuel afholdenhed eller omvendt om uhensigtsmæssigt energiforbrug som følge af overdreven masturbation (Freud, 1905/1985). Således fokuserede Freud på seksualitetens psykologiske betydning og pointerede, at man måtte undersøge barnets seksuelle udvikling, idet den udgør et væsentligt fundament i individets psykiske sundhed.

I 1905 udvikler Freud sin egentlige teori om den psykoseksuelle udvikling, hvor individet passerer flere psykoseksuelle stadier i sin personlige udvikling. Freud antog, at hvert stadium indeholder en konflikt, og måden denne løses på, har således indflydelse på forskellige aspekter af individets personlighedsudvikling (ibid.).

Individets psykoseksuelle udvikling

Fælles for de psykoseksuelle stadier er, at barnet søger seksuel nydelse på hvert stadium ved at investere libidinal energi i en bestemt kropsdel. Hvert stadium i udviklingsprocessen er således opkaldt efter den kropsdel, hvor den seksuelle energi investeres (ibid.). Hvis det ikke lykkes barnet at løse den pågældende konflikt, ville barnets udvikling gå i stå på det stadium – et fænomen, som Freud kaldte fiksering. Hvert følgende stadium repræsenterer en mere moden måde at opnå seksuel nydelse på. Hvis barnet fikseres på et bestemt stadium, vil det vise en mindre moden tilgang til at opnå seksuel nydelse på (ibid.).

Freud skelner mellem den infantile og den genitale seksualitet. Den infantile seksualitet betegnes som 'polymorft pervers'. Ifølge Freud vil det sige, at den består af mange former for perversioner² på samme tid. Den enkelte perversion forbindes med en hypotetisk partialdrift (primært de erogene zoner), der er grundlaget for barnets gentagelse af samme seksuelle aktivitet (ibid.; Andkjær Olsen & Køppe, 1997).

Det fælles udgangspunkt for partialdrifterne er libidoen – den psykoseksuelle energi. Et af Freuds eksempler herpå er den orale partialdrift. Barnet er født med en sugerefleks, der sikrer det næringsoptagelse fra brystet eller en flaske. Samtidig vil barnet løbende opleve en proces bestående af sult, næringsoptagelse og endelig mæthed. Dette har en biologisk funktion knyttet til organismens overlevelse, men ifølge Freud opnår barnet også en anden tilfredsstillelse, når det suger på brystet. Kontakten mellem brystet og læberne, den varme mælk og svælget vækker nemlig en sanselig lystfølelse – en organlyst. Således opstår en anden proces, som barnet også vil investere i nemlig suttetrang, sutning og dermed sanselig lyst (ibid.; Freud, 1905/1985). Ifølge Freud er netop dette grundlaget for den orale partialdrift. Eksemplet viser forbindelsen mellem selvopholdelsesdrifterne (ernæringsdriften) og seksualdrifterne (her den orale partialdrift). Ifølge Freud opstår seksualdrifterne ved tilknytning til selvopholdelsesdrifterne. Dette indebærer, at seksualdrifterne opstår på baggrund af kroppens medfødte funktioner og de forskellige sansepåvirkninger fra omgivelserne. Således er seksualiteten et resultat af både arv og miljø (ibid.).

Den infantile seksualitet består af følgende psykoseksuelle stadier (Freud, 1905/1985):
Det orale stadie: 0–18-månedersalderen. Hovedkilden til barnets nydelse er munden, læberne og tungen. Hovedkonflikten på dette stadie er at vænne barnet fra brystet og/eller flasken. Konflikten har både en biologisk og en psykologisk komponent. Det biologiske består i, at barnet associerer nydelse med optagelse af næring gennem munden. Fra et psykologisk perspektiv består konflikten dermed i overdreven nydelse versus afhængighed med frygt for at blive ladet alene og skulle klare sig selv.

Det anale stadie: 18 måneder – 3-årsalderen. Hovedkilden til barnets nydelse er her den anale lukkemuskel. Først og fremmest ønsker barnet øjeblikkelig spændingsreduktion, når der er tryk i endetarmen, hvilket opnås ved at lave afføring med det samme. Forældre toi-

² Partialdrifterne udgør den infantile seksualitet. Dermed understøtter driftstilfredsstillelsen de biologiske og psykologiske funktioner. Herudfra skal man forstå Freuds begreb om perversioner: når barnet fx hengiver sig af lyst til at sutte i stedet for selvopholdelse, sker der en *pervertering* af de grundlæggende biologiske funktioner (Andkjær & Køppe, 1997).

lettræner dog med barnet for at udvikle barnets selvkontrol herover, hvilket skaber konflikter. Nogle børn opnår begrænset kontrol, hvorimod andre opnår for megen kontrol. Ifølge Freud repræsenterer toiletræningen barnets første mulighed for at øve viljestyrke. *Det falliske stadie*: 3-5-årsalderen. Her opdager barnet for første gang sine kønsdele: at det har eller ikke har en penis, samt at det kan opnå nydelse ved at røre ved dem. Ifølge Freud er det også stadie, hvor den seksuelle lyst rettes udadtil – først og fremmest mod forælderen af det modsatte køn. For drenge er hovedkonflikten *Ødipus komplekset*, hvor den lille dreng ønsker at have moren for sig selv og således vil eliminere faren. Men samtidig ved barnet godt, at det er forkert. En del af konflikten går således ud på, at barnet elsker men konkurrerer også med forælderen af samme køn. Endvidere antager Freud, at barnet frygter sin far, fordi han netop kan forhindre barnet i at få moren for sig selv ved at tage barnets penis. Angsten for at miste sin penis kaldte Freud for kastrationsangst, hvilket netop tvinger barnet til at opgive sit seksuelle ønske om moren. Barnet beslutter, at det bedste at gøre er at blive ligesom sin far og identificerer sig hermed med faren. Derved er Ødipus komplekset og således det falliske stadie løst for drenges vedkommende³ (ibid).

Et centralt aspekt ved Freuds seksualteori er, at individet i den infantile seksualitet tilfredsstillers sig selv seksuelt *uden* at inddrage et ydre seksualobjekt – dette kaldte Freud for autoerotisk. Det opstår ved tilknytning til de livsvigtige funktioner og er altså underkastet en bestemt erogen zone (ibid.).

Ifølge Freud er perioden efter den infantile seksualitet karakteriseret ved en psykologisk hvileperiode og indeholder ikke nogen seksuelle konflikter:

Latensstadiet: 6-årsalderen til puberteten. Barnet går i stedet i skole og øver sig på at blive voksen. Perioden ender med en seksuel opvågning netop i puberteten.

Senere psykoanalytisk teori argumenterer for, at der ikke er tale om en latensperiode, men at der derimod foregår en omfattende udviklingen i barnets personligheds- og identitetsdannelse (Andkjær Olsen & Køppe, 1997).

Ved pubertetens begyndelse sker de ændringer, hvor den infantile seksualitet indtager sin endegyldige form. Dette kalder Freud *det genitale stadie*. Hvor seksualiteten hidtil har væ-

³ Da opgavens hovedfokus er på drenge, tillader jeg mig at undlade at redegøre for det falliske stadie, hvad angår piger. Jeg kan dog nævne, at Freud antog, at konflikten for piger omhandler penis-misundelse, hvilket modsvarer Ødipus-komplekset (Freud, 1905/1985).

ret autoerotisk, har den nu et seksualobjekt. Før opstod den på baggrund af drifterne og de erogene zoner. Nu arbejder alle partialdrifter sammen mod et nyt seksualmål, hvor genital zonen opnår et primat over de øvrige erogene zoner. Det vil sige, at seksuelle fornemmelser i disse zoner fører til genital ophidselse (Freud, 1905/1985). Kønnenes seksualudvikling går i vidt forskellige retninger, eftersom det nye seksualmål medfører forskellige funktioner hos de to køn. Det nye seksualmål for manden består i udløsning, og seksualdriften har således en forplantningsfunktion. Freud pointerer, at sygelige forstyrrelser i kønslivet kan betragtes som udviklingshæmninger. Stadiet indeholder ikke konflikter som de øvrige stadier. Individet når kun til det genitale stadie, hvis konflikterne på de øvrige er løst. Således er personlighedsudviklingen ifølge Freud stort set fuldført i 5-6-årsalderen, og den voksne personlighed afhænger således af måden, hvorpå de forskellige konflikter er løst (ibid.).

Freud argumenterer i sin psykoseksuelle stadieteori om individets personlighedsudvikling altså for, at individet fødes med en drift for seksuel nydelse, men at det civiliserede samfund begrænser måden, hvorpå barnet kan tilfredsstille den drift. Individet gennemgår således en række konflikter mellem ønsket om nydelse og de krav, som forældre eller samfundet generelt stiller det. Et væsentlig kritikpunkt ved Freuds seksualteori er dog, at han efter opgivelsen af den særlige forførelsesteori fokuserede på barnets fylogenetiske arv og dermed ikke ville anerkende individets primære relationer som afgørende for udviklingen af seksualitet og psyke (Zeuthen, 2009). Laplanches (1970/1990) læsning af Freud og hermed den generelle forførelsesteori synes derimod at tage højde for, at barnets seksualitet netop udvikles i relationen til de primære omsorgspersoner, og at udviklingen af seksualitet således heller ikke kan adskilles fra individets miljø. Den udvikles med udgangspunkt i barnets relationelle kontekst, hvilket stemmer overens med det økologiske udviklingsperspektiv.

Den generelle forførelse af barnet

Laplanches (ibid.) generelle forførelsesteori redegør for tilblivelsen af individets psyke med udgangspunkt i voksen-barn relationen. Det er en teori om forholdet mellem udviklingens biologiske afsæt: det lille barn er født for tidligt til at tage vare på sin overlevelse, og udviklingens psykologiske afsæt: hvordan barnet udvikler sig i relation til sine primære omsorgspersoner, der sørger for dets overlevelse (ibid., Zeuthen, 2009).

Laplanches teori kræver et radikalt skift i perspektivet på det filosofiske og antropologiske begreb om menneskets eksistens fra et selvcentreret fokus til et fokus på *den anden*. Således decentraliseres individet i Laplanches teori. Den anden er ifølge Laplanche først og fremmest den *voksne* anden i forførelsessituationen. Forførelse må ifølge Laplanche (Laplanche, 1997; 1999b; Caruth, 2001) forstås som en oprindelig situation – som dét, der kommer først. Det er morens forførelse af sit lille spædbarn. Det går helt tilbage til dannelsen af det ubevidste. Barnet fødes ikke med en ubevidsthed – det ubevidste implanteres derimod i barnet med den voksnes gådefulde henvendelse til det (Laplanche, 1999a). Det vil sige, at det ubevidste kommer *udefra* og består af den *udefrakommende* henvendelse fra barnets omsorgspersoner, som barnet endnu ikke forstår. Infantil forførelse, voksen forførelse og forførelse generelt vil altid tage udgangspunkt i denne oprindelige forførelse. Individets udvikling kan således ikke betragtes isoleret set uden et perspektiv på barnets interpersonelle relationer og dets omkringliggende miljø. Således sker en decentrering i perspektivet på individet, hvor individet så at sige ikke er i centrum af sin egen viden: *'Egoet er ikke længere herre i eget hus'* (Laplanche, 1997, side 658).

Betydningen af *den anden*

I Freuds seksualteori (1905/1985) beskriver han, hvordan seksualdrifterne i relationen mellem mor og barn knytter sig til selvopholdelsesdrifterne. Det vil sige, hvordan barnets seksuelle drifter forbindes med biologisk overlevelse og udvikling, som fremmes af morens pleje af barnet. Således er tilknytningen som en *relation* mellem barn og voksen sekundært hos Freud (Zeuthen, 2003, 2009). Ifølge Freud er det kun selvopholdelsesdrifterne, der er objektrettet fra start, fordi barnet hér er afhængig af moren. De seksuelle drifter opstår kun i forhold til selvopholdelsesdrifterne, hvorefter de bliver autoerotiske (Andkjær Olsen & Køppe, 1997; Freud, 1905/1985). Det er netop dette perspektiv i Freuds teori, som Laplanche tager afstand fra. Laplanche argumenterer for, at tilknytningen, relationen mellem barnet og den voksne er til stede i barnets psyke fra start, idet barnets seksualitet netop relaterer sig til objektet gennem selvopholdelsen (Laplanche, 1988, 1970/1990, 1997, 1999b; Caruth, 2001). Det er gennem morens pleje og omsorg for barnet, der er med til at give barnets seksuelle drifter betydning (Zeuthen, 2009), og således er barnet ifølge Laplanche ikke autoerotisk og uafhængig af den anden i den infantile seksualitet. Seksualdrifterne knytter sig netop til selvopholdelsesdrifterne, fordi moren igennem pleje og omsorg for barnet kommunikerer nogle budskaber, som barnet ikke forstår, men som det må

prøve at forstå for at overleve – for at bevare morens pleje og omsorg (ibid.). Det er netop denne proces, hvori udviklingen af individet og individets seksualitet foregår, og det er i denne tilknytning mellem selvopholdelsesdrifterne og seksualdrifterne, at relationen mellem mor og barn udfolder sig, netop fordi overlevelse og seksualitet knytter sig til hinanden gennem den voksnes tilstedeværelse (ibid., Zeuthen, 2003; 2009).

I den forbindelse udskifter Laplanche begrebet tilknytning med *forskydning* for at vise, hvordan selvopholdelsesdrifterne forskydes til at være seksualdrifter. Et passende eksempel herpå er amningen. Da det lille barn endnu ikke kan skelne mellem mælken, der tilfredsstillter sulten, og brystet som mor tilfredsstillter sulten med, *forskyder* barnet betydningen mælk til betydningen bryst. Mælk er altså i barnets perspektiv det samme som bryst. Således er barnets primære omsorgspersoner til stede som specifikke objekter i udviklingen af barnets seksualitet (ibid.).

De gådefulde budskaber

Endvidere indebærer den oprindelige forførelse, at spædbarnet møder en voksen med en ubevidsthed, en slags bagage (Caruth, 2001). Spædbarnet har som nævnt ingen ubevidste, ingen bagage med sig fra fødslen. Den voksnes ubevidste bliver voldsomt sat i bevægelse og genoplives i mødet med barnet. I den forbindelse påpeger Laplanche, at især objektrelationsteorien overser, at det kvindelige kønsorgan, brystet, netop *også* er en erogen zone, men det synes grænseoverskridende og kontroversielt at erkende, at det skaber seksuel nydelse at amme sit barn (ibid.).

Således mener Laplanche, at noget negligeres i Freuds teori: nemlig at 'noget' transmitteres fra den ammende mor til barnet, som barnet fornemmer: et budskab, en gåde. Dermed er det afgørende ikke brystet som form eller objekt men derimod, at brystet kommunikerer en betydning til barnet, og at denne betydning er invaderet af seksualitet. Det er således en betydning, som barnet ikke forstår, men også en betydning – en seksualitet, der er ubevidst for morens vedkommende (Laplanche, 1970/1990; Caruth, 2001, Zeuthen, 2009).

Samtidig er det ifølge Laplanche relationen mellem barnet og dets primære omsorgsperson, der giver kroppen betydning – og dermed ikke en indre drift. Det er netop krop og hud, der er kontaktfladen mellem barn og voksen, og således er forførelsens medium den kropslige pleje af barnet (Laplanche, 1970/1990). Zeuthen (2003) pointerer, hvordan Laplanche hermed ophæver dualismen mellem en indre og en ydre verden, som Freud fastholdt i sin definition af seksualdrifternes autoerotik modsat selvopholdelsesdrifternes

objektrettethed, fordi *'Laplanche lader den indre verden bestå af den ydre verdens indtrængen som ydre verden og ikke blot som fantasien om objektet'* (ibid., side 748).

Med begreberne om implantation og intromission kritiserer Laplanche Freuds hypotese om det ubevidste som medfødt og også placeringen af de psykologiske processer. Laplanche pointerer: *'Everything came from the interior; objects, whether good or bad, only emerged, like rabbits or doves, from the magic box of tricks'* (Laplanche, 1999a, side 133). Ifølge Laplanche overser teorien, at processerne kommer fra *den anden*. Således er alle psykologiske processer (projektion, forskydning, fortrængning, benægtelse mv.), hvor individet indtager en aktiv del, *sekundære* i forhold til det oprindelige øjeblik præget af individets passivitet – nemlig forførelsen (ibid.). Således er genstanden ved disse processer *den anden*. De betydninger, de voksne bærer med sig til barnet, modtages passivt, og dermed er de genstand for de første forsøg på oversættelse⁴.

Den generelle forførelse er kendetegnet ved *'implantation'*. Implantation tillader individet at indtage den voksnes henvendelse og dermed budskaber aktivt samt at oversætte og fortrænge dem. Det er en naturlig proces, der forekommer dagligt i samspillet mellem barnet og dets primære omsorgspersoner. I modsætning hertil findes *'intromission'*, der blokerer den naturlige proces og i stedet indsætter et element, som barnet ikke kan skabe betydning af, som det ikke kan oversætte. Den perverse forførelse som fysiske og seksuelle overgreb er netop kendetegnende ved intromission. Her har det lille barn ikke noget rum for betydningsdannelse, for dannelsen af dets egne infantile fantasier (ibid.; Zeuthen, 2009).

Den verden, som det lille barn skal opdage og indlære, er ikke objektiv. Den er netop karakteriseret ved de budskaber, der præger henvendelsen til barnet, inden barnet kan forstå det (Laplanche, 1970/1990). Alligevel vil det lille barn forsøge at skabe en betydning – at oversætte henvendelsen fra den voksne. Ifølge Laplanche bærer mødet mellem barn og voksen præg af en grundlæggende asymmetri, da relationen er en væsentlig relation af aktivitet-passivitet, fordi den voksne netop er voksen og mere moden end det lille barn. Derfor er det også afgørende, at den voksne netop tilbyder barnet verden på barnets præmisser – på en måde der er alderssvarende for barnet (Zeuthen, 2003, 2009).

⁴ Når Laplanche diskuterer 'den andens' rolle i forførelsesteorien omhandler det implantationen af den andens 'budskab'. Hertil anvender Laplanche den lingvistiske metafor 'oversættelse' som processen, hvorved barnet forsøger at forstå den voksnes henvendelse – ved at oversætte budskabet (Laplanche, 2001).

Det ubevidste garanteres ved *den anden* i forførelsen (Laplanche, 1997). Samtidig er denne anden ved den voksne sløret, og hermed opstår fantasier som et forsøg på at skabe mening af det ydre, den anden og barnets indre. Laplanche kritiserer Freud og psykoanalysen for deres begreb af repræsentation: at den anden aldrig er til stede i begyndelsen andet end gennem individets subjektive repræsentation af den rå virkelighed. Laplanche mener, at denne forståelse indebærer '*et fangenskab i subjektivitetens magiske cirkel: 'Verden er min repræsentation''*' (Laplanche, 1997, side 659). Laplanche omformulerer dette perspektiv til: '*Verden er min selvrepræsentation*' (ibid.). Jeg mener, at Laplanche hermed indfanger, at individet defineres og udvikles igennem dét, verden og de voksne omkring individet tilbyder det. Hermed indfanger Laplanches generelle forførelsesteori også det økologiske udviklingsperspektiv – at det er umuligt at betragte individet isoleret, det vil sige løsrevet fra sine relationer og sit miljø.

Det, der garanterer fremmedheden ved den anden og dermed opretholder den anden, er ifølge Laplanche også budskabet (ibid.). I relationen mellem barn og voksen henvender moren sig til det lille barn, hvilket kommunikerer nogle budskaber, som det lille barn må skabe en betydning af – som det må oversætte (Zeuthen, 2009). Ifølge Laplanche indfanger begrebet budskab, at det både kan handle om noget verbalt og non-verbalt, hvilket det oftest er i relationen til det lille barn. Den oprindelige forførelse af barnet vil således være præget af noget gådefuldt. Det vigtige i den generelle forførelsesteori er, at det er barnets *specifikke* anden, den primære omsorgsperson, der overfører et budskab til barnet (Laplanche, 1997; Zeuthen, 2009). En vigtig pointe er endvidere, at den drivende kraft i forførelsen er et universelt faktum ved den voksnes ubevidste seksuelle indgriben i barnet. Forførelsen er altså en gådefuld besked, der ensidigt henvender sig til barnet fra den voksne. Det er det gådefulde, der gør den oprindelige forførelse til et traume, som danner barnets ubevidste, og som dermed er kernen i de fantasier, som det lille barn danner for at udfylde det hulrum af fravær af betydning, som det oplever i mødet med den anden – de specifikke omsorgspersoner. Således er individets fantasier altid forankrede i en virkelighed, der er defineret ved barnets specifikke relationer. Fantasien er således udtryk for barnets liv og barnets forsøg på at skabe betydning af det gådefulde (Laplanche, 1970/1990; Zeuthen, 2009).

Ifølge Laplanche mangler Freud netop perspektivet vedrørende den voksnes *henvendelse, budskabet*. At henvende sig til nogen uden at fælles fortolkningssystem – netop som det er

kendetegnende ved voksen-barn relationen, gør relationen asymmetrisk. Den voksne ved mere end det lille barn (Laplanche, 1970/1990, 1997; Zeuthen, 2009).

En retrospektiv forståelse

Laplanches spatielle model af traumet er en biologisk model, hvor organismen har et hylster (Caruth, 2001). Noget sker indeni det, som er homeostatisk, og noget er udenfor. Når Laplanche taler om 'udenfor', taler han ikke om det i relation til dette hylster, men noget meget mere komplekst end dette: noget udefrakommende, noget fremmed, som for mennesket ikke er et spørgsmål om verden udenfor. Det er et spørgsmål om realiteten ved den specifikke *anden* og dennes *budskaber*. Det vil sige, hvordan denne anden henvender sig til barnet på. Den *anden* er ikke en tilfældig anden, det er netop barnets *specifikke anden*, dets voksne, dets forældre eller primære omsorgspersoner (ibid.). Spørgsmålet er, hvordan det lille barn møder denne andenhed, denne fremmedhed, og hvordan det lille barn skaber betydning af de gådefulde budskaber, som omkredser mødet med den specifikke anden. Som før omtalt fødes det lille barn ifølge Laplanche ikke med en ubevidsthed. Tværtimod har barnet ingen ubevidsthed, før det møder *den anden*, der invaderer det med gådefulde budskaber. Det lille barn er nødt til at håndtere denne fremmedhed, og det er måden dette lykkes på, der udvikler individet og opbygger dets psykiske struktur. Barnet cirkulerer omkring den andens budskaber, og det opbygger et indre for at internalisere det. Ifølge Laplanche er det traumet eller forførelsen, der går *forud* for og skaber det førømtalte hylster, det vil sige individets psykiske struktur. Dermed mener Laplanche ikke, at individet er bundet til psykologien generelt, men at det derimod er nødt til at håndtere fraværet af betydning – de gådefulde budskaber (ibid).

På den måde synes individet også at være tæt forbundet med den temporale struktur ved den oprindelige forførelse – nemlig på det tidspunkt hvor henvendelsen/budskabet på en eller anden måde er planteret men endnu ikke bearbejdet. For at bearbejde budskaberne, det vil sige oversætte dem og forstå dem, må individet opbygge en struktur, der gør dette muligt. Indtil da vil forførelsen opfattes som et traume, selvom det i virkeligheden blot er den oprindelige forførelse, hvorudfra individet udvikler sig. Ifølge Laplanche vil der på denne måde i alle efterfølgende traumer altid være en forbindelse mellem den specifikke begivenhed og den oprindelige dannelse af individet (ibid.).

Ifølge Laplanche er traumet et kompleks samspil mellem det ydre og det indre. Det kan ikke blive et psykisk traume ved blot at komme udefra. Først må det internaliseres og der-

næst genopleves for at blive et indre traume (ibid.). Tidsaspektet er ifølge Laplanche (1970/1990) således et væsentligt aspekt ved Freuds teori. Freud opdeler så at sige traumet i to tider. For det første er der tale om en forskrækkelse, hvor individet konfronteres med selve den ubehagelige hændelse, som det endnu ikke kan forstå. Erindringen om denne hændelse er til at starte med hverken traumatisk eller patologisk, det bliver den først, når den genopleves på et senere tidspunkt, hvor den således associeres med den første hændelse. Først er det altså implantationen af noget, der kommer udefra, som må opleves eller erindres og derved reinvesteres i næste øjeblik. På den måde bliver det traumatisk (Laplanche, 2001). Til beskrivelse af dette fænomen anvender Laplanche begrebet *nachträglichkeit* (Laplanche, 1997). Begrebet refererer til de forsinkede effekter ved traumatiserende begivenheder. Det vil sige, at betydningen af en traumatisk hændelse kun kan forstås retrospektivt, det vil sige med tilbagevirkende kraft. Samtidig pointerer Laplanche, at denne proces på en og samme tid er ydre og indre, da enhver virkning skyldes en indre reaktivering af en erindring, som i øvrigt stammer fra en ydre, virkelig begivenhed (Caruth, 2001; Laplanche, 1970/1990).

Seksualitet og traume

Problemet mellem realitet og psyke er ifølge Laplanche (Caruth, 2001) ikke et spørgsmål om den anden verden, som barnet må rekonstruere. Problemet omhandler derimod, at *den anden*, den voksne går *forud* for barnet. På det seksuelle plan trænger den voksne ind i den biologiske verden. Derfor skal barnet ikke konstruere det, fordi det kommer til barnet først – som en gåde. Således gør det modsatte sig gældende: der er *for meget* af den anden.

Problemet for det seksuelle individ er derfor at opbygge en psykisk struktur ud fra alt for meget *andenhed*. På det seksuelle niveau invaderes barnet altså af den voksnes gådefulde beskeder, og problemet går ud på at håndtere dette. På den måde kan man betragte det voksne traume som en genopståen af netop alt for meget *anden*. Dét, der var for meget af, kommer tilbage og ødelægger individet, og individet kan ikke håndtere det. Som Laplanche pointerer: *'The otherness comes back full strenght!'* (Caruth, 2001, side 17).

Laplanche (ibid.) antager, at alle traumer kan aktivere seksualiteten, selvom traumet ikke i sig selv er seksuelt. En seksuel drift kan frigøres fx i en togulykke, hvilket traumatiserer individet indefra i dets indre periferi. Således er det ikke den direkte mekaniske påvirkning, der er traumatisk, men derimod at hændelsen kræver et skift i den seksuelle ophidselse, og det er således denne overflod af seksuel ophidselse, der er traumatisk for indivi-

det. Laplanche mener, at alle traumatiske hændelser kan betragtes som budskaber. Disse budskabet bliver altid forbundet med tidligere budskaber, og ligesom i den oprindelige forførelse, vil individet også i traumet prøve at forstå det gådefulde.

Sammenfatning: udviklingen af Mads' seksualitet

Udviklingen af Mads' seksualitet er baseret på en psykoseksuel udviklingsproces opdelt i to tidsperioder: en infantil seksualitet og en genital seksualitet (Freud, 1905/1985). Den infantile seksualitet er baseret på drift seksualiteten (Laplanche, 2002) og grundlægges mellem fødslen og puberteten. Den er hverken medfødt og heller ikke fra starten forbundet med de erogene zoner. Derimod har Mads' forældre været til stede fra start i udviklingen af hans seksualitet, da Mads' seksualitet relaterer sig til hans forældre gennem selvopholdelsen. Som redegjort for er det i forførelsen af barnet, gennem pleje og omsorg, at barnets seksuelle drifter gives betydning (Zeuthen, 2009), og det er således den kropslige pleje af barnet, der er forførelsens medium (Laplanche, 1970/1990). Det interessante i Mads' tilfælde er imidlertid, at Mads' specifikke anden, det vil sige hans mor, har haft meget svært ved netop at sørge for denne pleje og omsorg for Mads, da hun har været depressiv og ikke haft det mentale overskud til at tage sig af ham. Således har hun kun ammet ham de første par uger, men måtte opgive, da hun ikke havde overskud til en tæt, fysisk kontakt med Mads. I disse perioder har Mads' far overtaget plejen og omsorgen for Mads, men fortæller, at også han fandt det svært. Mads' far indrømmer, at han ofte blev frustreret, har skældt meget ud og råbt og også behandlet Mads hårdhændet. Denne forførelse af Mads har transmitteret nogle gådefulde budskaber, en kommunikation (Laplanche, 2002), som Mads aktivt har søgt at oversætte for fortsat at modtage pleje og omsorg. Det må antages, at Mads har haft svært ved at forstå sin fars intimiderende og voldelige adfærd, da det netop ikke er en henvendelse på Mads' præmisser. Det er også muligt, at Mads har haft svært ved at forstå, at hans mor ikke har været mentalt tilstede og endog ofte ked af det og har afvist Mads. Således er der grund til at antage, at forførelsen af Mads har været præget af intromission (Laplanche, 1999a). Det vil sige, at Mads ikke har haft rum for sin egen betydningdannelse, idet farens intimiderende adfærd og overgreb har blokeret den naturlige oversættelsesproces (ibid.; Zeuthen, 2009).

Det er den infantile seksualitet, der danner grundlaget for den genitale seksualitet, der kommer til udtryk i ungdommen. Hvilke konsekvenser Mads' infantile seksualitet har for,

hvorledes hans genitale seksualitet udmønter sig, vil jeg senere nøje analysere og diskutere nærmere.

Jeg har således gjort rede for udviklingen af individets seksualitet, der udvikles med forførelsen af det lille barn. Det vil sige, at seksualiteten kommer udefra fra den voksne anden, og derfor er barnets relationer altid til stede i udviklingen af dets seksualitet (Laplanche, 1970/1990; Zeuthen, 2009). Med Laplanches generelle forførelsesteori bliver det i mine øjne tydeligt, at udviklingen af individets seksualitet og dermed også udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd ikke kan betragtes isoleret set, som noget iboende i individet, men derimod at individets specifikke omsorgspersoner er til stede i udviklingen af dets seksualitet – og dermed også i udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd. Således er det i relationen mellem barn og voksen, i måden den voksne henvender sig til barnet på, og som barnet må prøve at skabe betydning af, der er drivkraften i barnets udvikling (ibid.). Da Laplanches teori tager afsæt i psykoanalysen, hvor genstandsfeltet omhandler det ubevidste, der udtrykker sig i empiri som analyse, terapi og cases, formår Laplanche ikke mere *systematisk* at redegøre for kvaliteten ved de forskellige relationer, hvori forskellige individer indgår, og dermed hvilke konsekvenser det netop har for individets senere funktion og den måde, hvorpå det senere møder andre mennesker.

Derimod mener jeg, at tilknytningsteorien med udgangspunkt i Bowlbys og Ainsworths empiriske observationsarbejder og teori kan hjælpe med at redegøre for betydningen af de forskellige grader af forførelse – nemlig hvilken betydning individets tilknytningsmønster har for individets udvikling. Således en gennemgang heraf.

Udvikling af tilknytning

Bowlbys etologiske tilknytningsteori

Bowlby gjorde op med Freuds fokusering på barnets tilknytning til moderen baseret på udelukkende opfyldelsen af fysiologiske behov. Bowlby lagde derimod vægt på det psykologiske bånd mellem mor og spædbarn og betragtede det som det primære motivationssystem med dets egne virkemåder og kontakt til andre motivationssystemer (Bowlby, 1969; 1996).

Bowlbys tilgang til tilknytningsteori bygger på etologien. Dette indebærer, at tilknytning skal betragtes som et resultat af adskilte og til dels forprogrammerede adfærdsstrukturer som i et gunstigt miljø udvikles i de tidligste måneder af spædbarnets liv. Samtidig tjener det til formål at sørge for, at barnet holdes lige i nærheden af sin mor-figur. I slutningen af det første år bliver adfærden organiseret kybernetisk, hvilket vil sige, at adfærden aktiveres, når bestemte omstændigheder opstår eller hører op (ibid.). Fx aktiveres barnets tilknytningsadfærd specielt ved smerte, træthed eller angst, eller hvis moderen er eller fremstår utilgængelig. De omstændigheder, der tilendebringer adfærden, varierer afhængig af intensiteten af dets ophidselse (Bowlby, 1988). Den biologiske funktion ved adfærden er beskyttelse. Da tilknytningsadfærden har et så afgørende evolutionært formål, betragtes mennesket at være disponeret for tilknytningsadfærd (ibid.; 1969).

Denne tilgang til tilknytningsteori står i modsætning til Freuds psykoanalytiske teori, der betragtede de forskellige adfærdstyper som udtryk for forskellige drifter (Freud, 1905/1985). Bowlby gjorde op med denne tankegang og blev inspireret af bl.a. Lorenz' og Harlows arbejder vedrørende de vedvarende relationer, der udvikles hos dyrearter. Især Lorenz' forskning omkring gæs, der på trods af de ikke fodres af deres mødre, stadig udvikler tætte bånd, samt Harlows studier af rhesus-aber, der foretrak en blød 'dukke-mor' frem for en hård 'stål-mor', der til gengæld forsynede dem med mad, inspirerede Bowlby (Bowlby, 1969).

På baggrund af etologiske og evolutionære overvejelser antog Bowlby altså, at tilknytningen grundlæggende er en psykobiologisk egenskab. Det vil sige en artstypisk og dermed medfødt disposition til at skabe nære emotionelle bånd til andre, som har betydning for den menneskelige eksistens. For at belyse hvordan barnets tilknytning til andre udvikles, er de tre nøglebegreber tilknytning, tilknytningsadfærd samt tilknytningssystem først og fremmest relevante at belyse.

Tilknytning, tilknytningsadfærd samt tilknytningssystem

Bowlby skelner imellem tilknytning, tilknytningsadfærd samt tilknytningssystem. At være tilknyttet til et andet menneske betyder, at man er disponeret til at søge nærhed og kontakt med denne især i bestemte situationer. At være disponeret til denne adfærd er en vedvarende egenskab ved den tilknyttede person. Den ændres kun langsomt over tid og er upåvirket af øjeblikket. I modsætning hertil refererer tilknytningsadfærd til de forskellige former for adfærd, som barnet løbende engagerer sig i for at opnå eller opretholde en øn-

sket nærhed fx gråd og smil (Bowlby, 1969, 1988). Endelig referer begrebet tilknytningssystem til, hvordan de forskellige adfærdsformer koordineres for at opfylde deres evolutionære funktion: at hjælpe barnet med at oprette/opretholde fysisk kontakt med den voksne og udforske omverdenen under trygge betingelser⁵ (ibid.). Forskning viser, at næsten alle børn sædvanligvis foretrækker én person oftest deres mor, som de søger, når de befinder sig i pressede situationer. Bowlby anerkender dog, at barnet søger andre, hvis moren er fraværende. Således kan selve tilknytningsadfærden rettes mod forskellige personer afhængig af situationen, mens den vedvarende tilknytning eller tilknytningsbåndet er begrænset til meget få personer. Hvis barnet ikke viser denne klare diskrimination, er det ifølge Bowlby sandsynligvis alvorligt forstyrret (ibid.).

Bowlby gjorde op med tidligere udviklingspsykologiske teories stadietænkning såsom Freuds, hvor der er risiko for fiksering eller regrediering og argumenterede i stedet for en række potentielle udviklingsveje. Tilknytningssystemets ontogenese kan inddeles i fire faser: før-tilknytningsfasen, begyndende tilknytningsfase, entydig tilknytning og endelig dannelsen af målrettet partnerskab. Bowlby pointerer, at der ikke findes skarpe grænser mellem de fire faser (ibid.).

Kvaliteten ved forælder-barn samspillet og dermed barnets tilknytningsdannelse afspejles i den klassificering, som Ainsworth betegner tilknytningsmønstre.

Ainsworths tilknytningsmønstre

Ainsworths prospektive studier af socio-emotionel udvikling i barnets første 5 år viser, at individets tilknytningsmønstre, der udvikles gennem spædbarnealderen, barndommen og ungdommen, i høj grad påvirkes af den måde, forældrene tackler barnet på (Ainsworth, 1978; Bowlby, 1988).

På baggrund af fremmesituationen⁶ argumenterer Ainsworth for tre forskellige tilknytningsmønstre baseret på forælderen som tryk base. Tryk base-begrebet indeholder ideen om, at hvis moderen/forælderen fremtræder tilgængelig og konsekvent formidler en tryk-

⁵ Tilknytningsadfærden samt –systemet har deres modstykke hos den voksne som tilsvarende reagerer over for barnet med sin omsorgsadfærd og sit omsorgssystem (Broberg et al., 2008).

⁶ Fremmedsituationen stammer fra den engelske betegnelse Strange Situation og er en standardiseret undersøgelsesmetode til klassifikation af kvaliteten af børns tilknytning. Undersøgelsen består af 8 episoder. Børn mellem 12-18 måneder placeres i et legerum med en forsøgsleder. Deres tilknytningsadfærd aktiveres ved hjælp af stressfyldte sekvenser såsom at møde en fremmed, blive adskilt fra forælderen, blive trøstet af en fremmed og siden genforenet med forælderen. Ved at fokusere på barnets reaktion på separation og genforening kan forskeren bedømme kvaliteten af barnets tilknytning (Ainsworth, 1978).

hed overfor barnet, så vil barnet være tilbøjelig til at udforske omgivelserne og netop søge væk fra forælderen (Ainsworth, 1978):

Tryk tilknytning – gruppe B

Her har barnet tillid til, at forælderen er tilgængelig, lydhør og hjælpsom, hvis denne oplever en faretruende situation. Denne tryghed baseret på forælderen som tryk base, giver barnet mod på at udforske omverdenen. Barnet vil ofte reagere på, at forælderen forlader det og søger således kontakt, så snart forælderen vender tilbage. Det trygge tilknytningsmønster fremmes ifølge Ainsworth af forælderen i de tidlige år ved netop at være tilgængelig og sensitiv overfor barnets signaler samt lydhør, når barnet fx søger beskyttelse eller trøst (ibid.).

Utryk undgående tilknytning – gruppe A

Her virker barnet upåvirkelig over for forælderen, når denne er til stede. Når forælderen forlader rummet, er barnet ofte ikke påvirket, og det reagerer nogenlunde på samme måde over for den fremmede som over for forælderen. Ved genforening undgår det eller er langsom til at søge kontakt med forælderen. Når det tages op, klynger det sig ofte ikke til forælderen. Mødrene til børn med utryk undgående tilknytningsmønster var kendetegnede ved at være afvisende over for børnene især ved børnenes ønske om kropslig kontakt. Endvidere blev de hurtigere vrede og irriterede på deres børn og kunne også være hårdhændede ved dem som et udtryk for denne irritation (ibid.).

Utryk ambivalent tilknytning – gruppe C

Her er barnet usikkert på, om forælderen vil være tilgængelig, lydhør eller hjælpsom, når det har brug for det. Pga. denne utryghed har barnet ofte også separationsangst, klynger sig til forælderen og er angst for at udforske omgivelserne. Endvidere viser barnet vrede og samtidig med, at det søger kontakt til moderen, afviser barnet også hendes forsøg på at trøste. Ifølge Ainsworth fremmes dette mønstre af en forælder, hvis omsorg ikke er konsekvent i alle situationer men kun i nogle (ibid.).

Ifølge Bowlby (1969, 1973, 1988) og Ainsworth (1978) korrelerer de forskellige tilknytningsmønstre med kvaliteten af forælder-barn samspillet. De mødre, man fx betegnede som emotionelt tilgængelige for deres børn, havde trykt tilknyttede børn. Ifølge denne teo-

ri er det forældrenes måde at håndtere deres lille barn på, der determinerer tilknytningskvaliteten.

Fælles for de tre ovenstående tilknytningsmønstre er, at de er *organiserede*. Det vil sige, at samspillet mellem barnet og den voksne i det første leveår har været tilstrækkelig konsekvent til, at barnet har haft mulighed for at konstruere en brugbar indre arbejdsmodel af sig selv sammen med den voksne og har dermed udviklet en strategi for at optimere sine muligheder for at få sit tilknytningsbehov dækket.

8 år efter Ainsworths teori om de tre tilknytningsmønstre argumenterede Main og Solomon (1986) for et fjerde tilknytningsmønster for de børn, der ikke passede inden for de tre oprindelige tilknytningsmønstre.

Desorganiseret tilknytning

Disse børn viste i fremmedsituationen netop desorganiseret og/eller desorienteret adfærd og adskilte sig fra de øvrige børn ved, at samspillet mellem barn og omsorgsperson bygger på frygt. Børnenes adfærd var karakteriseret ved aparte reaktioner som først at undgå moren for straks herefter at søge nærhed med hende, slå sig selv, gemme sig, 'fryse' sin adfærd, klappe i hænderne, rukke mv. Samlet set viste disse børn, at de ikke havde en kohærent strategi for at håndtere denne separation og genforening med omsorgspersonen i fremmedsituationen. Et sådant tilknytningsmønster synes at udspringe af alvorlig omsorgssvigt og fysiske såvel som seksuelle overgreb. Dette tilknytningsmønster betegnes nu som *desorganiseret/desorienteret tilknytningsmønster – gruppe D* (ibid.).

Som jeg indledte med at beskrive, er tilknytningens formål at sikre barnet en tilstrækkelig nærhed til en beskyttende voksen i tilfælde af fare, men hvad sker der, hvis den person, som barnet er knyttet til, er den samme person, som gør barnet angst? På den ene side driver tilknytningssystemet barnet i armene på sin mor eller far, men på den anden side vokser barnets angst jo nærmere, den truende omsorgsperson kommer. Således havner barnet i en umulig konfliktsituation, som altså kan udvikle sig til desorganiseret tilknytning. Flere undersøgelser viser, at i familier med omsorgssvigt er andelen af børn med desorganiseret tilknytning helt op mod 80 % (Lyons-Ruth, 1996).

Da specialets fokus er på 14-årige Mads, og da forskning i JanusCentret (Strange, 2010) viser, at over halvdelen af seksuelle overgreb begås af unge mellem 13-15 år, synes det nødvendigt at diskutere, hvorledes det tidlige tilknytningsmønster udvikler sig og påvirker individet senere i livet. Bowlby (1973) argumenterede for, at tilknytningsrelationen allerede fra spædbaralderen reguleres mentalt af indre arbejdsmodeller, som det lille barn konstruerer ud fra sit samspil med omsorgspersonen.

Indre arbejdsmodeller

Ifølge Bowlby (ibid.) skal indre arbejdsmodeller ses som en del af barnets tilknytningssystem, og de integreres i systemet i takt med, at barnet får stadig flere samspilserfaringer med voksne i tilknytningsrelevante situationer. Modellernes funktion er at tolke og forudsige omsorgspersonens adfærd og følelser samt regulere barnets egen tilknytningsadfærd og egne tanker og følelser.

Begrebet indre arbejdsmodeller handler som nævnt om mentale repræsentationer af virkeligheden generelt. Barnets erfaringer fra samspil med omsorgspersoner bidrager som nævnt til udviklingen af modeller af *andre* og *selvet* (ibid.). De erfaringer barnet gør, når barnet er enten skræmt eller ked af det, er specielt vigtige for udviklingen af arbejdsmodellerne (ibid.). Ifølge Broberg et al. (2008) er årsagen formodentlig, at det er situationer, der giver signaler om, at der er 'fare på færde'. Omsorgspersonens adfærd over for barnet i disse situationer bliver således det indhold, som tilknytningsrelevante arbejdsmodeller bygger på og har til formål at regulere og forudsige.

Den primære omsorgsperson udgør grundlaget for modeller af andre personer. Barnets oplevelser af, hvem andre er, og hvordan de kan forventes at reagere på de signaler, barnet sender, bliver dermed afgørende for, hvordan barnets arbejdsmodeller af andre udvikles. Tilsvarende er omsorgspersonens holdning til barnets og dets adfærd central for udviklingen af arbejdsmodellen af selvet (ibid.; Bowlby, 1973). Et væsentligt aspekt af arbejdsmodeller af selvet drejer sig således om den værdi, barnet oplever af sit selv og adfærd. Hvis omsorgspersonen er forudsigelig og tilgængelig, giver det barnet en forvisning om, at det kan få hjælp af omsorgspersonen i farefulde situationer. Dette aspekt er endvidere med til at udvikle barnets fleksibilitet, afslappethed og kompetence i sin udforskning af andre aspekter af miljøet. Et barn, hvis tilknytningsadfærd ofte eller overvejende afvises eller negligeres, udvikler en negativ model af selvet som uværdigt til omsorg (Moss et al., 2011). Konsekvensen kan blive, at barnet undgår at søge støtte og hjælp hos omsorgsper-

sonen. Når omsorgspersonen er inkonsekvent i forhold til barnets signaler, vendes barnets opmærksomhed fra udforskning til tilknytning. Det vil sige, der er risiko for, at barnet får en opfattelse af, at omgivelser er så farlige, og det selv så inkompetent, at det sikreste er ikke at udforske omgivelserne, men i stedet holde sig til omsorgspersonen – også i situationer, der ikke rummer nogen fare (Broberg et al., 2008).

Barnet har ofte mere end én tilknytningsrelation, eftersom de indre arbejdsmodeller udvikles med udgangspunkt i, hvordan samspejlet med en bestemt omsorgsperson former sig (Bowlby, 1973). Således kan arbejdsmodellerne af forskellige omsorgspersoner udvikles sig meget forskelligt, og barnet har forskellige arbejdsmodeller for forskellige omsorgspersoner. Dog skal tilknytningsmodeller i forskellige relationer forstås som hierarkisk organiserede. Modellerne af omsorgspersonerne i barndommen vil med tiden blive generaliseret, og den tilknytningsrelation, der har været den primære for barnet fx moderen, vil få større betydning for generaliseringen (ibid.; Broberg et al., 2008). Ud fra erfaringerne med de primære omsorgspersoner generaliseres modellerne også til almene modeller af selv og andre, som udgør det højeste niveau i hierarkiet.

Da opgavens hovedfokus er på Mads 14 år, er det interessante imidlertid også, hvordan tilknytningen afspejles i ungdommen.

Tilknytningen i ungdommen

Den psykologiske forskning fokuserer primært på tilknytning i spædbarnealderen, men tilknytningen er livslang. Barnet, den unge og den voksne behøver en nær relation til en eller flere omsorgsgivende personer hele livet igennem.

Barnets behov for de primære omsorgspersoner ændres i takt med barnets udvikling (ibid.). Jo mere sikker barnet er på, at dets omsorgspersoner er nærværende, hvis der bliver behov for det, jo tryggere og roligere føler det sig, og jo mere kan det udforske verden. I takt med barnets alder ændrer denne nærhed og tilgængelighed sig til at være af mere psykologisk betydning. Det er fortsat barnets tidligere erfaringer med omsorgspersonerne som nærværende og lydhøre, der påvirker, om barnet har tiltro til, om de vil reagere konstruktivt på det behov eller hjælp, som barnet har brug for (ibid.).

Når barnet bliver ældre, har det mere indflydelse på sit miljø, og barnets indre arbejdsmodeller vil påvirke den måde, barnet møder nye mennesker på. Det vil sige, at barnet har en generaliseret forventning om, hvordan det vil blive mødt af andre. Denne generalisering

og integration mener de fleste forskere, finder sted i den tidlige skolealder og tager endnu mere fart i teenageårene (Kerns & Richardson, 2005).

Hvornår tilknytningen aktiveres vil være anderledes i ungdommen end de farer, der får små børn til at søge tryghed hos forældrene. Tilknytningssystemet aktiveres således af andre stimuli såsom deltagelse i sociale fællesskaber uden for familien, som kan give anledning til angst for fx at blive udelukket, mobbet eller fravalgt. Her er den unges selvfølelse afhængigt af at føle sig accepteret og værdsat af andre (Broberg et al., 2008).

Tilknytningsteorien præsenterer ikke en klar beskrivelse af tilknytning i ungdommen, men argumenterer for, at den tilknytning, der udspringer af barnets tidlige oplevelser hermed, netop er grundlaget for den unges fornemmelse af tryghed og selvtillid, der igen bidrager til udviklingen af den unges selv-billede, perceptionen af andre, sociale relationer samt adfærd, der definerer den unge og former dennes oplevelse af sig selv og andre (Rich, 2006). I stedet for at forblive en stabil bio-psykologisk struktur synes det mere sandsynligt, at tilknytning fortsætter med at udvikle sig løbende henover de forskellige udviklingsmæssige epoker for at imødekomme og forberede individet på at håndtere forskellige behov. Således transformeres tilknytning hele livet igennem (ibid.; Broberg et al., 2008). Ungdommen, fra sen præpubertær barndom til tidlig voksenalder, fungerer som en slags overgangsperiode, der bygger en udviklingsbro mellem barndommens tilknytning og tilknytning i voksenlivet. Ungdommen er præget af kognitiv, affektiv, moralsk og social udvikling og er sandsynligvis den periode, hvor tilknytning redefineres og transformeres, og hvor erfaringen med tilknytning indtager nye betydninger (ibid.).

Især psykoanalytiske teorier lægger vægt på individets individuation og frigørelse i teenageårene, hvor den unges opgave er at søge personer uden for familien, der kan fungere som støtte og tryghed. Forskning viser, at unges psykologiske og praktiske frigørelse fra den oprindelige familie fremmes af trygge tilknytningsrelationer til forældrene (ibid.).

I løbet af teenageårene begynder de fleste børn at løsrive sig fra forældrene. Dette kræver ikke alene modenhed men også en følelsesmæssig, kognitiv og adfærdsmæssig ændring. Modningen muliggør en langt mere avanceret refleksionsevne end det yngre barn, hvilket bidrager til konstruktionen af en mere overordnet indre arbejdsmodel af tilknytningsrelationer baseret på den unges barndomserfaringer. Unge står dog over for en angstprovokerende situation, når de skal frigøre sig fra forældrene og manøvrere mellem forskellige værdisystemer (forældrenes, kammeraternes etc.).

Situationen for unge med utryk tilknytning er endnu vanskeligere. De står over for den overvældende opgave, der betyder, at de bærer på stærke negative følelser, samtidig med at de mangler tiltro til, at forældrene kan/vil hjælpe dem med at håndtere disse følelser. Ifølge Broberg et al. (ibid.) resulterer det i værste fald med, at den følelsesmæssige regulering bryder sammen, og at den unge forsøger at håndtere følelserne med forskellige former for udadreagerende eller selvskadende adfærd. Netop dette perspektiv synes interessant for diskussionen af, hvilke faktorer der kan bidrage til en seksuelt krænkende adfærd, hvilket jeg vender tilbage til.

Sammenfatning: udviklingen af Mads' tilknytningsmønster

Tilknytning er ifølge tilknytningsteorien en grundlæggende psykobiologisk egenskab, der er en medfødt og forprogrammeret adfærdstruktur, der sikrer individet overlevelse. Individets tilknytningsmønster udvikles på baggrund af kvaliteten ved den omsorg, som individet modtager fra sine primære omsorgspersoner.

Jeg mener, det er muligt at antage, at Mads har udviklet forskellige tilknytningsrelationer til henholdsvis sin mor og sin far. Da Mads' mor af flere omgange i Mads' tidlige liv har været syg med svære depressioner og således i disse perioder haft svært ved at yde den nødvendige omsorg for Mads, er der grundlag for at antage, at Mads har udviklet et ambivalent tilknytningsmønster til hende. Det ambivalente tilknytningsmønster udvikles netop, hvis omsorgspersonen ikke formår at yde en konsekvent omsorg (Ainsworth, 1978; Bowlby, 1969, 1988). Mads' mor har heller ikke været i stand til at beskytte ham mod faren, der ofte har optrådt truende over for Mads og angiveligt også voldeligt. På den anden side er der også grundlag for at antage, at Mads har udviklet et utryk undgående tilknytningsmønster til sin mor, da dette udvikles, hvis omsorgspersonen er afvisende over for barnet især ved barnets ønske om kropslig kontakt. Mads' mor fortæller netop, at hun ofte afviste Mads' behov for tæt fysisk kontakt, da hun ikke havde overskud hertil, og at hun ikke magtede at amme Mads som spæd. Det synes således ikke muligt entydigt at bestemme, hvilket tilknytningsmønster Mads har udviklet i relation til sin mor, om end det må vurderes at være et utryk tilknytningsmønster.

Endvidere synes det sandsynligt, at Mads har udviklet en desorganiseret tilknytning til sin far. Dette baserer jeg på, at Mads' far har mødt Mads med intimiderende og voldelig adfærd, når han har fundet det vanskeligt at tackle Mads. Mads kan dermed have udviklet en frygt for sin far, da faren har ageret uforudsigeligt og til tider også voldeligt i samspillet

med Mads. Jeg mener hermed, at der er grundlag for at antage, at Mads har udviklet et overordnet utrygt tilknytningsmønster til begge sine forældre.

Da tilknytningen som beskrevet reguleres mentalt af indre arbejdsmodeller og bygger på de erfaringer, som barnet konstruerer ud fra samspillet med omsorgspersonerne (Broberg et al., 2008), vil dette utrygge tilknytningsmønster påvirke den måde, hvorpå Mads' møder andre mennesker på. Samtidig er det omsorgspersonernes holdning til barnet og dets adfærd, der er central for udviklingen af indre arbejdsmodeller af selvet – om barnet føler sig noget værd. Af interviewene med Mads og den psykologiske undersøgelse fremgår det, at Mads, ligesom mange af JanusCentrets andre unge, (Strange, 2010) har et lavt selvværd og manglende tiltro til egne evner. Mads beskriver selv, hvordan hans far altid har kritiseret ham, og at han ikke føler, at hans far elsker ham. Forskning viser endvidere, at børn og unge, der udsættes for intimiderende kritik/skæld ud, omsorgssvigt og overgreb udvikler lavt selvværd, da adfærden signalerer, at de ikke fortjener at blive behandlet anderledes (Moss et al., 2011).

Tilknytningsteorien formår på baggrund af omfattende empiriske arbejder at klarlægge kvaliteten ved den tidlige tilknytning, og hvilken betydning det har for individets udvikling og senere sociale funktion. Hermed synes det i mine øjne muligt, at den generelle forførelsesteori og tilknytningsteorien kan supplere hinanden, og at de til sammen kan bidrage til en dybere forståelse af udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd.

Hvordan kan den generelle forførelsesteori og tilknytningsteorien supplere hinanden?

Forskelle og ligheder

Bowlbys (1969) tilknytningsteori opstod som en kritik af psykoanalysen, og Bowlby beskrev udviklingen af sin tilknytningsteori som en variant af objektrelationsteorien. Bowlby tog afstand fra de mest grundlæggende synspunkter i psykoanalysen, fx at spædbørn er drevet af primære selvopholdelsesdrifter og en følgende psykologisk tiltrækning af brystet, og at barnet herefter udvikler erotiske ideer og seksuelle fantasier. Bowlby argumenterede for, at føde kun spiller en marginal rolle i forhold til barnets tilknytning til sin mor (ibid.), og at tilknytningsadfærden er den primære drift, der udvikles uafhængigt af føde

og er primær (ikke sekundær) for føden. Bowlby betragtede tilknytning som en biologisk proces og den primære drift i individets udvikling. Den ydre verden absorberes og kortlægges mentalt i barnets sind. Dette er essensen ved enhver objektrelationsteori: hvordan barnet udviklingsmæssigt får en forståelse af objekterne i den ydre verden, og hvordan det mentalt opbygger mentale repræsentationer af disse objekter, selvet og relationen imellem disse.

Jeg mener dog, at tilknytningsteorien og den generelle forførelsesteori med fordel kan supplere hinanden. Laplanche (1970/1990) kritiserer som nævnt Freud for at overse betydningen af barnets primære omsorgspersoner, og dermed nærmer den generelle forførelsesteori sig tilknytningsteorien ved, at de begge anser barnets relationer som afgørende for udviklingen. Der er dog betydelige forskelle.

Tilknytningsteorien pointerer, at kvaliteten ved den omsorg og adfærd, som de voksne tilbyder barnet, determinerer hvordan barnet agerer i forskellige situationer (Bowlby, 1969). Men tilknytningsteorien overser den vigtige pointe, som den generelle forførelsesteori argumenterer for: at barnet også aktivt forsøger at forstå betydningen heraf (Zeuthen, 2009). Barnet prøver at forstå hvorfor den voksne henvender sig til det, og hvad den voksnes budskaber betyder, hvilket må betragtes som grundstenen i Laplanches forførelsesteori (Laplanche, 1970/1990; Zeuthen, 2009).

En central pointe, hvor tilknytningsteorien og den generelle forførelsesteori dog synes at kunne forenes, er i udviklingen af indre repræsentationer af verden. I tilknytningsteorien er de indre arbejdsmodeller resultatet af en social konstruktion eller individets samspil med sit miljø samt produktet af dets erfaringer. Dette adskiller sig signifikant fra fødens/ernæringens særlige rolle i den traditionelle psykoanalyse som en måde, hvorigennem objekterne internaliseres til mentale repræsentationer. Laplanche (1970/1990) tager også afstand fra dette perspektiv og argumenterer netop også for, at individets repræsentationer konstrueres med udgangspunkt i individets møde med de voksne omkring det – og at også barnets ubevidste kommer *udefra*.

I tilknytningsteorien er målet ikke objektet men derimod *fornemmelsen af tryghed*, der resulterer ud fra først en fysisk relation til objektet og senere en psykisk relation (Bowlby, 1969; Fonagy, 2001). Dette leder til og tilfredsstillendes ved etableringen af indre repræsentationer af moren og den emotionelle oplevelse af fysisk nærhed og deraf tryghed. I modsætning hertil mener Laplanche, at barnets primære omsorgsperson er til stede *som speci-*

fik anden i barnets psyke lige fra start. Det er den voksne, der er der først (Laplanche, 1999a; Zeuthen, 2009).

Et andet vigtigt aspekt, hvor de to tilgange adskiller sig væsentligt, er i forhold til empiri. Da Laplanche med afsæt i psykoanalysen beskæftiger sig med, hvordan det *ubevidste* udtrykker sig i empirien; i analysen, i terapien, bryder det med normerne for, hvad der i Bowlbys tilgang til empiri kan observeres, kategoriseres og systematiseres. Psykoanalysen kan netop forstå det ubevidste - alt dét, der ikke kan kategoriseres. Derfor er det heller ikke muligt med Laplanche systematisk at redegøre for kvaliteten ved de forskellige relationer, hvori forskellige individer indgår, og dermed hvilke konsekvenser det netop har for individets senere funktion og den måde, det senere møder andre mennesker på. Netop derfor synes det i mine øjne vigtigt at supplere den generelle forførelsesteori med tilknytningsteorien, da denne netop formår at redegøre herfor.

Med udgangspunkt i Laplanches generelle forførelsesteori, hvor selvopholdelsesdrifterne forskydes til seksualdrifterne, og hvor seksualiteten kommer udefra fra den voksne anden, synes det vigtigt at diskutere, hvilken rolle tilknytning og seksualitet har i forhold til hinanden.

Tilknytning og seksualitet

For at diskutere hvilken rolle tilknytningen spiller i forhold til udviklingen af seksualitet og dermed også en seksuelt krænkende adfærd, er det først og fremmest afgørende at diskutere forskellen på selvopholdelsesdrifterne og seksualdrifterne, da de ifølge Laplanche (2002) markerer relationen mellem tilknytning og seksualitet. I den forbindelse bør man som udgangspunkt først skelne mellem instinkter og drifter, da disse er fundamentalt forskellige. Instinkter er medfødte, genetisk programmerede og ikke mindst adaptive. Drifter er derimod ikke adaptive, og selvom de er indskrevet i krop og biologi, er de ikke genetisk af oprindelse, men opstår derimod i voksen-barn relationen. Adskillelsen mellem instinkt og drift kendetegnes ved Freuds dualisme omkring selvopholdelse og seksualitet (Freud, 1905/1985).

Ifølge Laplanche (2002) falder tilknytning ind under kategorien af selvopholdelse og instinkt. Den er medfødt og et samstemmende grundlag for relationen mellem barn og voksen. Dette stemmer overens med Bowlbys (1969) antagelse om, at tilknytning er en med-

født forprogrammeret adfærdsmekanisme. Laplanche mener dog, at relationen mellem barn og voksen inden for tilknytningsteorien forbliver rettet mod de selvopholdende mål. Således er tilknytningen ifølge Laplanche blot en del af den instinktive selvopholdende adfærd, det vil sige den del, hvor barnet har behov for den anden i forhold til overlevelse. Laplanche (2002) kritiserer som nævnt, at teorien overser, at der i tilknytningsrelationen også er en kommunikation, som barnet aktivt søger at forstå og skabe betydning af, og at det er denne oversættelsesproces, der samtidig kan betegnes som barnets udviklingsproces. Derudover vil de aspekter, som barnet ikke kan forstå, netop konstitueres som dets ubevidste. Således mener Laplanche, at det både er seksualiteten, ikke mindst den infantile, det ubevidste og fantasien, der trues i tilknytningsteorien (ibid.).

Som redegjort for er menneskets seksualitet ifølge Freud (Freud, 1905/1985) opdelt i to. For det første er der drift seksualiteten, den infantile seksualitet, der grundlægges mellem fødslen og puberteten. Den er hverken medfødt og heller ikke fra starten forbundet med de erogene zoner. Den infantile seksualitet er uløseligt forbundet med fantasien. Som tidligere belyst er det netop den fortrængte fantasi, der danner indholdet af det ubevidste, og som er genstand for psykoanalysen. Derudover findes også en instinktmæssig seksualitet, den genitale seksualitet, der er forbundet med modningen af organismen, og som stiler efter selvopholdelse af arten. Denne seksualitet har en hormonel oprindelse, men den er *fraværende* hos mennesket fra fødslen til præpuberteten (Laplanche, 2002). Spørgsmålet er så, hvad forbindelsen er mellem drift-seksualiteten og instinkt-seksualiteten hos mennesket. Ifølge Laplanche er der tale om en konfliktfyldt relation, som allerførst udgør en temporal rækkefølge. Den instinktmæssige seksualitet opstår i puberteten *efter* den infantile seksualitet, og som Laplanche skriver: *'What is acquired through the drives precedes what is innate and instinctual, in such a way that, at the time it emerges, instinctual sexuality, which is adaptive, finds the 'seat already taken', as it were, by infantile drives, already and always present in the unconscious'* (Laplanche, 2002, side 49). Således er mennesket underlagt et særligt paradoks, når det gælder udviklingen af seksualitet, idet miljøet så at sige træder foran det medfødte og instinktive.

For at svare på hvad der således kendetegner seksualitetens og tilknytningens relation i begyndelsen, mener Laplanche, at Freuds begreb om *'anlehnung'*⁷, det vil sige tilknytning, er afgørende (ibid.). Begrebet introduceredes af Freud (Freud, 1905/1985) for at betegne

⁷ Den direkte danske oversættelse af det tyske begreb *'anlehnung'* er netop *'tilknytning'*.

den tidlige relation mellem de seksuelle drifter og de selvopholdende drifter, men i forlængelse heraf anvendes '*anlehnung*' også til at referere til den måde individet grundlægger sig selv på i forhold til netop den anden, der sørger for dets selvopholdelsesdrifter (Laplanche & Pontalis, 1988).

Som beskrevet opstår infantil seksualitet først ved tilfredsstillelsen af barnets behov, ved pleje og omsorg for barnet, hvor den seksuelle nydelse frigøres sekundært, bliver autonom i autoerotismen og siden udvikles til fantasi (Laplanche, 2002). Således introduceres seksualitet lige fra de første timer af barnets liv i relationen mellem barnet og den voksne. Ifølge Laplanche er forførelsen således sandheden ved '*anlehnung*', det vil sige ved tilknytningen. Laplanche pointerer dog, at barnet aktivt symboliserer og fantaserer retrospektivt herom. Det særlige er imidlertid, som jeg tidligere har redegjort for, at denne aktivitet affødes af budskaber, der allerede er kompromitteret af det seksuelle, som kommer fra den voksne anden. Således er kommunikationsaspektet ifølge Laplanche afgørende i forførelsesteorien og således også for tilknytningen. På den måde er den fundamentale antropologiske situation i Laplanches perspektiv en universel relation mellem et barn uden et genetisk programmeret ubevidste og en voksen med en så at sige et 'fyldt' ubevidste (ibid.).

Alligevel anerkender Laplanche, at der må være noget, der allerede eksisterer som en somatisk reaktionsevne, der gør det muligt for barnet at reagere over for et andet menneske, en generel organisk pirrelighed. Det væsentlige herved er, at *noget andet* er nødvendigt for at det bliver en drift, en seksualitet. Men for at den andens budskab kan implanteres, må der altså være en indledende somatisk modtagelighed (ibid.), som Laplanche hermed netop synes at anerkende kan være den medfødte tilknytningsmekanisme.

I mine øjne synes der hermed at være grundlag for at antage, at tilknytning og forførelse fordrer hinanden. Forførelsen er ikke mulig uden det lille barns somatiske modtagelighed (ibid.), hvilket kan være udtryk for dets medfødte tilknytningsmekanisme, og omvendt synes tilknytningen heller ikke mulig uden forførelsen af barnet, fordi det lille barn fødes for tidligt uden mulighed for at tage vare på sig selv (Laplanche, 1970/1990; Zeuthen, 2009). Selvom Bowlby overser, at tilknytningen medbringer vigtige budskaber, som det lille barn søger at forstå, så synes det i mine øjne alligevel muligt at forene den generelle forførelsesteori med tilknytningsteorien, da jeg mener, at tilknytningsmønstrene afspejler de forskellige grader af forførelse.

Det er dog vigtigt at understrege, at Bowlby og Laplanche ikke ville være enige med mig i dette perspektiv. Bowlby ville argumentere for, at det er mor og barn, der sammen står og kigger ud *på* verden, hvorimod Laplanche vil argumentere for, at det er mor, der implante- rer noget *i* barnet, som barnet skal forstå. Jeg mener dog, at kvaliteten af den omsorg, der tilbydes barnet, vil afspejle kvaliteten af tilknytningen, det vil sige, om barnet udvikler en tryk eller en utryk tilknytning. På samme måde mener jeg, at de grader af forførelse, som Laplanche skelner imellem, også er udtryk for kvaliteten ved omsorgen, forførelsen – den måde den voksne henvender sig til lille barn på. Hermed mener jeg, det er muligt at anta- ge, at en tryk tilknytning afspejler, hvad Laplanche kalder implantation, hvorimod en utryk tilknytning afspejler intromission. Lad mig hermed diskutere dette.

Tilknytningsmønstre som grader af forførelse

Tryk tilknytning som generel forførelse

Forførelsen kendetegnes ved den måde, moren henvender sig til det lille barn på – hvilken pleje og omsorg, hun tilbyder barnet. Netop dette perspektiv undersøger tilknytningsteori- en. Det er kvaliteten ved den omsorg, de primære omsorgspersoner tilbyder barnet, der determinerer barnets tilknytningsmønster.

En tryk tilknytning fremmes af mødre, der er i stand til at sætte sig i barnets sted. De er opmærksomme på barnets signaler, fortolker dem korrekt og reagerer hensigtsmæssigt og omgående (Ainsworth, 1978; Sroufe & Ward, 1980). Derudover er disse mødre også i stand til at balancere mellem egne positive og negative følelser for barnet og dermed inte- grere eller løse egne konfliktfyldte følelser. Det vil sige, at de stadig accepterer barnet, selvom denne er sur eller uimodtagelig. Disse mødre kan godt indimellem føle sig irriteret over barnet, men de betragter det aldrig som en modstander. Disse mødre accepterer deres ansvar som mor uden at foragte de midlertidige begrænsninger, det medfører at få et barn (ibid.). Mødrene karakteriseres endvidere som samarbejdsvillige. Det vil sige, de respekte- rer barnet som et selvstændigt individ og forsøger at undgå situationer, hvor de er nødt til at blande sig i barnets aktiviteter eller direkte kontrollere det. De er altid tilgængelige og nærværende, også selvom de måske er optaget af andre ting. Kvaliteten ved omsorgen kommer også til udtryk ved, at de er kærlige og hengivne i forhold til kropskontakt med barnet, hvor de viser det ømhed og omsorg, når de holder barnet (ibid.).

Jeg mener, at den omsorg, der tilbydes i den trygge tilknytning, kan sammenlignes med Laplanche (1970/1990) begreb om den generelle forførelse. Den generelle forførelse er baseret på processen ved implantation (Laplanche, 1999a), der netop tillader barnet aktivt at tage imod den voksnes henvendelse samt oversætte/forstå det på egne præmisser. I og med at den trygge tilknytning netop er kendetegnet ved omsorgspersoner, der er lydhøre over for barnets signaler, respekterer det og reagerer herefter, så mener jeg også, at de må formodes at tilbyde barnet verden i et passende og alderssvarende tempo på barnets præmisser (Zeuthen, 2009). Således mener jeg, at man kan betragte den trygge tilknytning som generel forførelse, hvori implantation er indlejret.

Utryg tilknytning som pervers forførelse

I modsætning til den generelle forførelse og den trygge tilknytning står den utrygge tilknytning. Den er som beskrevet kendetegnet ved, at barnet ikke betragter de primære omsorgspersoner som tilgængelige og lydhøre men derimod som uforudsigelige og endog skræmmende. Forskning viser (Ainsworth, 1978; Sroufe & Ward, 1980), at den omsorg, mødre i denne kategori tilbyder barnet, udelukkende er baseret på egne behov og ønsker. De har tendens til at forvrænge barnets signaler, fortolke dem i lyset af egne behov eller forsvar, eller også reagerer de slet ikke på barnets signaler overhovedet. Derudover er disse mødre ofte ikke i stand til at balancere mellem egne positive og negative følelser om barnet og vil ofte føle sig vrede og forurettet over for barnet. Måske brokker de sig over, at barnet forstyrrer deres liv, og de viser denne afvisning ved konstant at være modstander af barnets ønsker og generelt være irriterede på det (ibid.). Nogle af disse mødre blander sig også for meget, hvilket betyder, at de ikke respekterer barnets autonomi og frigørelse. De forsøger måske at kontrollere barnet og forme dets adfærd eller følger kun egne behov uden hensyn til barnets ønsker og aktivitetsudvikling (ibid.). En del af disse mødre har også svært ved at være psykisk til stede over for barnet, når de er sammen med det. De utilgængelige og ignorerende mødre er ofte så optaget af egne tanker og aktiviteter, at de ofte slet ikke lægger mærke til barnet og dets signaler. Endelig er det også kendetegnende for disse mødre, at de enten er kejtede eller afvisende, når barnet søger kropskontakt (ibid.).

I den utrygge tilknytning synes barnet altså ikke at tilbydes verden på egne præmisser. Omsorgen er præget af uforudsigelighed, den tager ikke højde for barnets behov, og den overskrider barnets grænser. Måske omsorgssvigtes barnet eller måske bliver det decideret

udsat for overgreb. Dette perspektiv afspejles i Laplanches (1999a) begreb om intromission: en proces, der blokerer barnets egen mulighed for at forstå den voksnes henvendelse, fordi der indsættes et element, der netop er modstandsdygtigt over for oversættelse. Jeg er klar over, at intromission ifølge Laplanche udelukkende handler om deciderede overgreb (ibid.), men i mine øjne kan omsorgssvigt også kendetegnes som overgreb. Som jeg netop har diskuteret, er ovenstående omsorgssvigt en henvendelse til barnet, der netop ikke er på barnets præmisser, men derimod er uden for barnets mulighed for at oversætte og dermed forstå. Ifølge Zeuthen (2009) lader et overgreb ikke barnet skabe egne infantile seksuelle fantasier, fordi barnet ikke er modent nok til at forstå det. Ifølge Zeuthen kan overgrebet kortslutte psyken i sin udvikling, da udvikling netop fordrer rum for betydningsdannelse. Jeg mener hermed, at den utrygge tilknytning afspejler den perverse forførelse, der altså er præget af intromission.

Tilknytningsteorien sigter også mod at forklare, hvilke konsekvenser barnets tilknytningsmønster har for individets senere udvikling. Med ovenstående diskussion mener jeg, det er relevant at sidestille utryg og tryk tilknytning med henholdsvis generel og pervers forførelse, og således kan de forskellige grader af forførelse have samme betydning for individets udvikling som de forskellige typer tilknytningsmønstre.

Jeg mener nu at være nået til et punkt, hvor det bliver muligt at diskutere udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd.

Udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd

Først og fremmest mener jeg, det er relevant at diskutere, hvilke konsekvenser den oprindelige forførelse defineret ved den tidlige tilknytning, har for udviklingen af den senere sociale funktion. Forskning (Rich, 2003, 2006; Strange, 2010) viser netop, at dette har afgørende betydning for den måde, individet møder andre mennesker på. Dette perspektiv må derfor betragtes at være relevant for udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd, idet det seksuelle overgreb vurderes at være af relationel natur. Lad mig hermed først diskutere et tilknytningsteoretisk perspektiv med udgangspunkt i casen om Mads.

Et tilknytningsteoretisk perspektiv

Kvaliteten ved individets tilknytningsmønster har en væsentlig indflydelse på udviklingen af individets sociale kompetencer (Broberg, 2008; Levy, 2000). Dette er interessant i lyset af, at unge med seksuelt krænkende adfærd netop har sociale vanskeligheder (Rich, 2003; 2006; Ryan et al., 1997; Strange, 2008; Strange 2010). Således synes det interessant med en diskussion af, hvorledes tilknytningsvanskeligheder – vanskeligheder, der er opstået på baggrund af forførelsen, og manglende sociale kompetencer kan tænkes at bidrage til udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd.

Når de sociale kompetencer begrænses

En tryk tilknytning, bidrager ifølge Levy (2000) til udviklingsmæssige funktioner såsom basal tillid og gensidighed, der tjener som skabelon for fremtidige emotionelle relationer, udforskning af miljøet med en følelse af trykthed og sikkerhed, der leder til hensigtsmæssig kognitiv og social udvikling samt evnen til selvregulering, der resulterer i effektiv håndtering af impulser og emotioner (ibid.). Endvidere er den grundlaget for dannelsen af en identitet inklusiv fornemmelsen af kompetence, selvværd og balance mellem afhængighed og selvstændighed samt dannelsen af en prosocial og moralsk arbejdsramme, der indebærer empati, medfølelse og samvittighed. Overordnet bidrager en tryk tilknytning til resiliens over for modgang og stress i livet. Levy (ibid.) argumenterer således for, hvorledes individer, der i en tidlig alder, opvokser med trykke tilknytningsfigurer, klarer sig langt bedre i livets mange aspekter fremover. Hvis børn erfarer, at deres omsorgspersoner er lydhøre og opmærksomme, lærer de at påvirke verden omkring dem, succesfuldt få opfyldt deres behov og have en indflydelse på omgivelserne. Dermed har de opnået erfaring med og tillid til at fungere selvstændigt (ibid.).

Anderledes ser det ud for Mads. Som diskuteret er Mads præget af et utrygt tilknytningsmønster. Mads har erfaret, at han ikke er i stand til at påvirke sine omgivelser og få sine behov opfyldt, da Mads' forældre sjældent har reageret hensigtsmæssigt på hans signaler, og de sjældent har været særligt opmærksomme på ham. Således har Mads ikke udviklet en basal tillid til sig selv og til, at han kan fungere selvstændigt. Forskning viser (ibid.), at unge med tilknytningsvanskeligheder ofte udvikler et meget lavt selvværd. De har ikke tiltro til egne evner, og de føler sig anderledes og ikke forstået af verden omkring sig. Dette kan medføre isolation og ensomhed, som netop er kendetegnende for de unge, Ja-

nusCentret møder (Strange, 2010). Mads oplever ofte magtesløshed – både i forhold til sine forældre, sine jævnaldrende skolekammerater og måske i forhold til at skabe venskaber og relationer generelt. Dette har medført et lavt selvværd, og det er muligt at antage, at Mads' har opgivet at danne ligeværdige relationer, da han ikke føler han magter det og heller aldrig før har haft succes med det.

Mads er også blevet udsat for vold og intimiderende adfærd, og derfor forstærkes denne magtesløshed, fordi han fratages sin egen kontrol over situationen og sig selv. Ifølge forskning (Levy, 2000) kan disse faktorer bidrage til manglende sociale kompetencer, fordi disse unge ikke tør udforske den sociale verden eller fordi, de unge simpelthen ikke har lært hvordan.

Endelig viser forskning (Sroufe, 1996), at den følelsesmæssige reguleringsevne kan være blevet undergravet i den tidlige desorganiserede tilknytning, som jeg antager Mads har udviklet i tilknytning til sin far. Emotionel dysregulering tvinger således Mads til at anvende rigide reaktionsmønstre, der kan føre til forringede interpersonelle relationer. Mads' seksuelle overgreb mod Matilde er netop et perspektiv på en rigid interpersonel relation, hvor Mads ikke har selvværdet og de sociale kompetencer til at undgå adfærd.

Mads' utrygge tilknytningsmønstre har således bidraget til flere tilknytningsvanskeligheder, hvoraf begrænsede sociale kompetencer må vurderes at være afgørende i forståelsen af udviklingen af den seksuelt krænkende adfærd over for Matilde.

En tryk tilknytning bidrager som nævnt til en fornemmelse af social forbundethed, tiltro til egne evner, fornemmelse af kontrol, emotionel regulering, selvtillid og selvværd og social kompetence etc. Det slående er, at det netop er de *modsatte* faktorer, der karakteriserer unge med seksuelt krænkende adfærd. Som beskrevet ud fra det danske sample er de unge med seksuel overgrebsadfærd ofte kendetegnet ved manglende social kompetence, isolation, magtesløshed, dysfunktionel emotionsregulering og lavt selvværd (Strange, 2010). Således ser det i mine øjne ud til, at disse unges tilknytningsvanskeligheder i virkeligheden konstituerer de behov, som den seksuelt krænkende adfærd synes at opfylde. Det vil sige, at de unge, i den seksuelt krænkende relation, netop søger at opnå de behov, som en tryk tilknytning og tidlige positive relationer under normale omstændigheder imødekommer. Den unge med et utrygt tilknytningsmønster søger så at sige at kompensere for sine tilknytningsvanskeligheder i den seksuelt krænkende relation til sit offer.

Hvilke behov opfylder en seksuelt krænkende adfærd?

Det er vigtigt at understrege, at et seksuelt overgreb møder eller opfylder forskellige behov hos forskellige individer. Det er fortsat nødvendigt at betragte en seksuelt krænkende adfærd med udgangspunkt i det specifikke individ og dets specifikke kontekst. Individet kan ikke forstås løsrevet fra sit miljø.

Social forbundethed

En tryk tilknytning bidrager som nævnt til individets fornemmelse af social forbundethed, at være knyttet til nogen. Omvendt bidrager en utryk tilknytning ofte til isolation, fordi den unges sociale kompetencer er så begrænsede, at de ofte ikke formår at danne og opretholde sociale relationer. Mange af de unge, som JanusCentret møder, lever ofte et isoleret liv. De venner, de beskriver, har de ofte ikke mødt fysisk – kun via internettet, hvor de enten chatter sammen eller spiller computerspil. Samtidig er deres relationer til forældrene ofte præget af utryghed og usikkerhed (Strange, 2010).

Også Mads lever et isoleret liv. De venner, han har, møder han for det meste kun via internettet. Som den psykologiske undersøgelse viser, er Mads følelsesmæssigt meget hæmmet, mangler indsigt i sig selv og egne følelser i en grad, så han har svært ved at forstå og forholde sig til andre på en empatisk og indfølelse måde, og derfor har han svært ved at indgå i interpersonelle og sociale relationer på en hensigtsmæssig måde. Psykologen konkluderer, at Mads føler sig så socialt usikker, at han ikke magter at opbygge ligeværdige relationer med jævnaldrende.

I mine øjne konstituerer Mads' utrygge tilknytningsmønster således et behov for social forbundethed, som Mads via den seksuelt krænkende relation til Matilde synes at opnå – om end den er særdeles afvigende.

Følelsesmæssigt holder Mads meget af sin lillesøster, ligesom hun holder meget af ham og ser op til ham. Således er der grund til at antage, at relationen mellem søskendeparret repræsenterer, at Mads bliver *set* og er *vigtig* for en anden person – nemlig Matilde, ligesom relationen afspejler, at Mads er en person, som *kan* elskes. Således er relationen mellem Matilde og Mads et symbol på både forbundethed og at blive elsket. Matilde kan tænkes at være stedfortræder for Mads' forældre - de utilgængelige, inkonsekvente omsorgspersoner.

Dette stemmer overens med forskning af unge med overgrebsadfærd. Ud fra et patologisk perspektiv imødekommer seksuelt krænkende adfærd mange forskellige behov, men først

og fremmest bidrager den til genoprettelsen af følelsen af social forbundethed (Rich, 2006). Man kan dermed forestille sig, at Mads netop forsøger at kompensere for sin ensomhed og isolation ved at krænke Matilde seksuelt.

Nærhed og intimitet

Endvidere mener jeg, at Mads' utrygge tilknytningsmønster konstituerer et behov for nærhed og intimitet, som den seksuelle relation til Matilde synes at opfylde. Ifølge tilknytningsteorien (Bowlby, 1969) ønsker det utrygt tilknyttede barn nærheden og bekræftelsen fra omsorgspersonen, men frygter at blive afvist.

Dette synes at stemme overens med Mads' situation, og det er muligt at antage, at Mads netop bearbejder sin utrygge tilknytning ved at være seksuelt krænkende over for Matilde. Mads ønsker nærheden og bekræftelsen, men han frygter også at blive afvist. Således kan det tænkes, at Mads' tager kontrollen og *kræver* relationen og nærheden til Matilde netop ved at være krænkende – hermed har Matilde nemlig ikke mulighed for at sige fra, og hermed er Mads kommet en eventuelt afvisning til livs.

Forskning (Rich, 2006) understøtter dette perspektiv og viser, at især ambivalent tilknyttede individer involverer sig i relationer på baggrund af nød, for at opnå angstreduktion, øget selvværd, nærhed og bekræftelse. Samtidig har de tendens til at være klyngende og afhængige i relationen. Mads kan have 'valgt' Matilde som sit offer (selvom det er tvivlsomt, at der har ligget bevidst planlægning bag), fordi han har været klar over, at han havde magt over hende – at hun ikke ville være i stand til at afvise ham. Således lykkes det Mads at komme angsten for eller ambivalensen ved relationen til livs i sin seksuelt krænkende adfærd over for Matilde.

Selvværd

Trygt tilknyttede børn og unge har erfaret, at de primære omsorgspersoner omkring dem er opmærksomme over for dem, og at de er denne positive opmærksomhed værd. Derimod viser forskning (Moss et al., 2011), at utrygt tilknyttede børn og unge har erfaret, at de vil blive behandlet uforudsigeligt eller blive afvist af mennesker omkring dem, og at de ikke fortjener en bedre behandling. Dette har afgørende indflydelse på selvtilliden.

Mads er præget af meget lav selvtillid. Dette kan dels skyldes en uforudsigelig og uopmærksom omsorg fra forældrene men også den voldelige og intimiderende adfærd, som Mads er blevet udsat for af sin far. Disse aspekter kan have bidraget til, at Mads ikke føler

sig værd at holde af, at han ikke fortjener en bedre behandling. At Mads samtidig formodentlig har udviklet en utryk tilknytning gør, at hans sociale kompetencer er begrænsede. Således føler Mads sig måske socialt akavet, og han har heller ingen nære venner. Alt i alt kan det bidrage til udviklingen af et lavt selvværd og manglende tiltro til egne evner.

I Mads' seksuelt krænkende adfærd mod Matilde kan det tænkes, at Mads øger sit selvværd. I denne relation fornemmer Mads måske at genvinde en form for social kompetence, fordi han er i stand til at indgå i en relation, og det er ham, der så at sige opbygger den og bevarer den. Det er også Mads, der har kontrollen over relationen til Matilde. Endvidere opfylder den seksuelt krænkende relation angiveligt også Mads' behov for at opleve, hvad han måske hører sine jævnaldrende tale om, og som han ikke mindst har set via pornofilm: nemlig sex. Mads er i puberteten og dermed også optaget af sex og kærester. Men Mads har hverken de sociale kompetencer eller selvtilliden som resten af sine kammerater til at skabe en hensigtsmæssig relation til en pige på sin egen alder. Det seksuelle overgreb mod Matilde synes at skabe følelsen af en forbindelse til sociale normer, såsom at sex er en normativ adfærd i teenageårene. Dette stemmer overens med forskning (Schachner & Shaver, 2004), der argumenterer for, at den seksuelt krænkende adfærd kan betragtes som en illusorisk forberedelse til senere romantiske og seksuelle relationer. Man kan hermed sige, at Mads' seksuelt krænkende relation til Matilde afspejler et patologisk modstykke til en idealiseret ungdomsidentitet (ibid.).

Kontrol

Ligesom mange af de andre unge, som JanusCentret møder, er Mads kendetegnet ved lavt selvværd, problemer i skolen, isolation og ensomhed, og det er nærliggende at tro, at han har en begrænset tiltro til sig selv. Hans far har altid kritiseret ham, og Mads har angiveligt sjældent følt succes hverken derhjemme eller i skolen. Samtidig har Mads ofte været bange for sin far, der både har udsat ham for overgreb og intimiderende adfærd. Dette kan have bidraget til en dyb følelse af magtesløshed og udnyttelse, der i sidste ende kan medføre følelser af foragt og bitterhed (Erooga & Mason, 1999).

Igen synes disse tilknytningsvanskeligheder at konstituere et behov, som netop imødekommes i den seksuelt krænkende adfærd overfor Matilde: kontrol over eget liv. I den seksuelt krænkende adfærd synes Mads netop at genvinde den kontrol, som han ellers ikke synes at have i andre aspekter af sit liv. I det seksuelle overgreb føler Mads angiveligt, at han bliver set, får respekt og er den, der bestemmer (måske kun i form af frygt og domi-

nans ligesom hans voldelig og dominerende far). I det seksuelle overgreb er det Mads, der tager kontrollen og sætter dagsordenen og sørger på den måde for, at *han* ikke bliver et offer igen. At unge får opfyldt et behov for kontrol i den seksuelt krænkende adfærd stemmer overens med forskning, der viser, at det seksuelle overgreb fremmer en fornemmelse af social kontrol og selv-handlen hos den unge (Rich, 2003).

Som forskningen i JanusCentret yderligere viser (Strange, 2010), er ofrene ofte betydeligt yngre end den unge, der begår overgrebet. Heri mener jeg også, der ligger et aspekt af kontrol, nemlig at den unge i form af sin alder, sin fysik, sine mentale kompetencer mv. er ofret overlegent og kan nyde endnu mere kontrol. Relationen mellem Mads og hans lillesøster Matilde er karakteriseret ved en stor aldersforskel på 6 år. Udover aldersforskellen er Matilde afhængig af Mads' omsorg, når de ofte er ladt alene hjemme. Hermed er der både fysisk og psykologisk tale om en uligevægtigt relation.

Angstreducering

En utryk tilknytning kan bidrage til en dysfunktionel emotionsregulering. Holmes (2004) beskriver unge med desorganiseret tilknytning som kontrollerende og aggressive. De har svært ved at berolige dem selv, de har svært ved at frigøre sig fra uhensigtsmæssige eller decideret smertefulde relationer, og de har tendens til dissociation. En utryk tilknytning kan som beskrevet bidrage til, at verden omkring den unge synes farlig og ydmygende (Erooga & Mason, 1999). En direkte konsekvens heraf er, at den unge lukker sig ind i sig selv, da denne ikke har tiltro til, at andre mennesker kan og vil hjælpe. Når den unge således føler sig ensom og ked af det, vil denne ikke søge hjælp hos andre, men derimod forsøge at berolige sig selv. Forskning viser (Ward et al., 2006), at unge, der mangler de vigtige intimitets- og selvreguleringsevner, vil være i fare for at anvende uhensigtsmæssige måder at berolige og/eller trøste sig selv på. Det kan enten være ved hyperonani eller netop ved at krænke andre seksuelt. Selvom man bør træde varsomt, når man drager paralleller til voksne, der krænker seksuelt, er det interessant, at der også hos disse observeres, at angst er forbundet med brugen af sex for at reducere utryghed/usikkerhed, tristhed eller vrede, og at en seksuelt krænkende adfærd dermed opfylder tilknytningsfunktioner som emotionel forbundethed, bekræftelse, øget selvværd, stress-reduktion – især hos individer med utryk tilknytning (Davis et al., 2004).

Forskning (Rich, 2003) viser yderligere, at unges seksuelt krænkende adfærd i nogle tilfælde synes at være en dysfunktionel copingstrategi med henblik på at reducere angsten

for magtesløshed, agere stress-lindrende og kan være en flugt fra ellers foruroligende og frustrerende verden.

Mads' hverdag synes også præget af stress. Han er påvirket af en utryk tilknytning til sine forældre, han bliver selv udsat for vold og intimiderende adfærd, han er vidne til vold mellem forældrene, han er isoleret, har lavt selvværd og trives generelt ikke. I mine øjne konstituerer disse vanskeligheder et behov for angstreducering, som tidligere blev opfyldt i Mads' seksualiserende adfærd i børnehaven, der bestod af hyperonani, men nu imødekommes i de seksuelle overgreb mod Matilde. Der synes grund til at antage, at Mads' seksuelt krænkende adfærd er en dysfunktionel copingstrategi med henblik på at reducere angst, tristhed og stress.

Således ser det ud til, at de behov, som en tryk tilknytning og positive relationer under normale omstændigheder opfylder, imødekommes i den seksuelt krænkende adfærd mod Matilde. Dette understøtter, at en seksuelt krænkende adfærd er af relationel natur.

I modsætning til andre kriminelle handlinger, der involverer et offer, synes det seksuelle overgreb mere at være forbundet med dét at have en slags relation til et andet menneske end blot forulempelsen af det. I mange andre kriminelle handlinger kræves den kriminelle handling i sig selv for at opnå andre formål. Vold kan fx være et middel til at opnå penge, og dermed er volden ikke målet i sig selv. I det seksuelle overgreb *er* formålet den seksuelle handling og dermed at engagere sig i en form for relation til et andet menneske (Erooga & Mason, 1999).

En seksuelt krænkende adfærd opfylder altså sociale behov. Dét at krænke seksuelt kan i dette perspektiv forstås som et forvrænget forsøg på at opbygge interpersonel forbundethed i manglen på sociale og psykologiske færdigheder, der netop kræves for at opbygge emotionelt tilfredsstillende relationer (Rich, 2006). Dette stemmer overens med Finkelhor (1984), der ligeledes argumenterer for, at seksuel adfærd generelt (altså ikke kun den patologiske) tjener ikke-seksuelle behov som kærlighed, hengivenhed og bekræftelse af det enkelte individ.

Tilknytningsvanskeligheder har længe været betragtet som en afgørende faktor i udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd (Craissati, 2009; Davis et al., 2004; Erooga & Mason, 1999; Friederich, 2009; Rich, 2003, 2006, 2009; Strange, 2010; Ward et al.,

2006). Det interessante er, om tilknytningsvanskeligheder kan betragtes som en direkte årsagsforklaring af udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd.

Kan tilknytningsvanskeligheder betragtes som årsagsforklaring?

Friedrich pointerer, at der ikke findes entydige veje mod et seksuelt krænkende adfærd (Friedrich, 2007). Samtidig er det et problem, at forskningen af forbindelsen mellem tilknytningsvanskeligheder og seksuelt krænkende adfærd hovedsageligt stammer fra studier af voksne, der har krænket seksuelt (Craissati, 2009), hvorfor der kun findes begrænset empiri på børne-/unge-området. Dog findes der her en konsistent forbindelse mellem tilknytningsvanskeligheder og generelle adfærdsproblemer.

Den centrale problemstilling er selvfølgelig, om tilknytningsvanskeligheder optræder som specifikke kausale faktorer i udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd eller derimod som *generelle* risikofaktorer for dysfunktionel, antisocial og/eller kriminel adfærd, hvoraf seksuelt krænkende adfærd blot er en variant. Forskning understøtter tilstedeværelsen af tilknytningsrelaterede risikofaktorer, men i de fleste tilfælde ikke specifikt i forhold til udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd (Rich, 2006; Ward et al., 2006). Studier af individer, der krænker seksuelt og andre kriminelle viser således, at tilknytningsforstyrrelser bør betragtes som en *generel* risikofaktor, men er altså ikke unik i forhold til individer, der krænker seksuelt.

Det er ligeledes vigtigt at pointere, at det ikke er individets tilknytningsstil *per se*, der er det afgørende i udviklingen af en krænkende adfærd, men derimod hvilken betydning denne har for individets sociale evner og tiltro til sig selv.

I overensstemmelse med det økologiske udviklingsperspektiv argumenterer Rich for, at en seksuelt krænkende adfærd udvikles i konteksten hos forskellige individuelle børn og unge, mellem indre og ydre påvirkninger og faktorer, der former emotioner, tænkning, sociale interaktioner og relationer, adfærd og personlighed (Rich, 2003). Strange (2008) argumenterer også for, at jo flere risikofaktorer desto større risiko er der for at udvikle en seksuelt krænkende adfærd. Tilknytningsvanskeligheder determinerer altså ikke en seksuelt krænkende adfærd, men bør betragtes som en væsentlig risikofaktor i forhold til udviklingen af en sådan adfærd.

Det tilknytningsteoretiske perspektiv bidrager til en forståelse af, hvilken betydning relationen mellem individet og dennes omsorgspersoner har dels for dets tilknytningsmønster

og dels individets senere funktion. Det afspejler således forførelsen af barnet. Jeg har hermed diskuteret, hvorledes dette kan bidrage til udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd. Det er et vigtigt perspektiv, men det kan ikke stå alene. Det forholder sig nemlig ikke direkte til, hvilken betydning forførelsen har for udviklingen af individets seksualitet. Hermed ser jeg det vigtigt yderligere at inddrage et psykodynamisk perspektiv på udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd med udgangspunkt i casen om Mads.

Et psykodynamisk perspektiv

Som beskrevet indledningsvist har 70 % af de børn og unge, som JanusCentret har udredt, oplevet betydelige svigt enten i form af at være udsat for eller vidne til fysiske, psykiske og/eller seksuelle overgreb eller omsorgssvigt (Strange, 2010). I mine øjne er dette udtryk for en pervers forførelse, som har nogle helt særlige konsekvenser for udviklingen af seksualitet og seksuelt krænkende adfærd – også hos Mads.

Når det kropslige forstyrres

Ifølge Zeuthen (2009) opstår barnets drifter i relationen til dets primære omsorgspersoner, fordi kroppens behov gives betydning netop her. Således er drifterne produktet af de helt tidlige relationer mellem barn og voksen. Det vil sige, at betydningen af berøring kommer udefra fra barnets primære omsorgspersoner (Zeuthen og Køppe, 2006). I betragtning af at det ifølge Laplanche (1970/1990) netop er krop og hud, der er kontaktfladen mellem barn og voksen, og at forførelsens medium er den kropslige pleje af barnet, er dette i mine øjne et afgørende aspekt i udviklingen af barnets seksualitet og dermed også en seksuelt krænkende adfærd. Netop fordi barnets sansning er under udvikling, er det ifølge Zeuthen og Køppe (2006) vigtigt, at barnet har mulighed for at indtage verden gennem sine sanser på sine egne udviklingsmæssige betingelser. Det vil sige på en måde, som barnet er i stand til at integrere i sin tidlige psykiske udvikling.

Omsorg og pleje for børn er en højst intim aktivitet, og det er, når forældre forvirres omkring intimitet, at der kan opstå problemer i relationen til barnet. Dette stemmer overens med Ferenczis (1933) antagelse om, at nogle forældre misfortolker barnets infantile seksuelle sprog (*confusion of tongues*) med begær, hvilket kan resultere i seksuelle overgreb. Den longitudinelle Minnesota-undersøgelse af førskolebørn fra 1980 (Sroufe & Ward, 1980) illustrerer en grænseoverskridende adfærd hos nogle mødre. Her fandt man i 9 % af sagerne en seksualiserende adfærd mellem mor og barn. Adfærden inkluderede sensuel

fysisk kontakt såsom længerevarende kys, kærtegn, sensuelt drilleri, løfter om og opfordringer til kærlighed/ømhed. Adfærden var rettet næsten udelukkende mod drenge og var endvidere også forbundet med fysisk straf og trusler herom (ibid.). Således var disse mødre ikke kun seksuelt grænseoverskridende men også mere fysisk barske, mindre støttende og syntes ikke at reagere hensynsfuldt over for deres børn.

Disse mødre overskrider altså børnenes grænser, og dermed giver de børnenes sansning en særlig betydning. I mine øjne kan sådan en seksualiserende (og også barsk) adfærd over for børnene forstyrre det kropslige. Det har negative konsekvenser for den måde, disse børn skaber oplevelser og billeder af deres krop. Hvis de primære omsorgspersoner agerer grænseoverskridende i deres kontakt til barnet, har barnet netop ikke mulighed for at indtage verden gennem sine sanser på egne udviklingsmæssige betingelser (Zeuthen & Køppe, 2006; Zeuthen, 2009). Dette kan ifølge Friedrich (2007) bidrage til barnets dysregulering og forvirring omkring intimitet, hvilket synes at komme til udtryk ved, at der er risiko for, at de overskrider andres grænser, såsom det er tilfældet i den seksuelt krænkende adfærd.

Jeg mener, at det er sandsynligt, at det kropslige i Mads' udvikling kan være blevet forstyrret. Jeg mener dog ikke, at det skyldes, at Mads' mor har været for grænseoverskridende, som mødrene ovenfor beskrevet. Jeg mener tværtom, den er blevet forstyrret, fordi Mads' mor *ikke* har været kontinuerligt til stede i den kropslige pleje og omsorg for Mads, men derimod har afvist den tætte, fysiske kontakt med ham. Således har Mads' mor ikke formået at spejle Mads hensigtsmæssigt, og Mads har endog ikke haft en far, der kunne overtage denne væsentlige del af omsorgen. Således mener jeg, at også en mangelfuld forførelse kan have negative konsekvenser for barnets udvikling og seksualitet, hvilket potentielt kan bidrage til udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd. Lad mig forklare nærmere.

Eksternaliseringen af det ubærlige

Ifølge Target (2007) udvikles barnets evne til affektregulering netop via omsorgspersonernes hensigtsmæssige spejling af det lille barn. Når barnets følelser derimod ikke spejles hensigtsmæssigt, det vil sige ikke rummes, forbliver tilstanden overvældende for barnet, og der er fare for, at det internaliserer et misforhold eller en overdrevet mental tilstand som en del af selvet. De tilstande, der ikke rummes af omsorgspersonerne, skaber en desorganisering i selvet, der af individet fornemmes som et 'fremmed selv'. Dette perspektiv

stemmer overens med Stein (2008), der argumenterer for, at der i fraværet af en udefrakommende anden vil opstå en intrapsykisk spænding, da individet ikke har 'en anden' til at absorbere og bearbejde den seksuelle spænding som uden grænsesætning vil vokse til en overflod⁸ af seksuel spænding. Uden en omsorgsfuld anden til at modtage individets ophidselse, er individet ubeskyttet mod overvældende fantasier af hjælpeløshed og defensiv omnipotens, der skaber angst, og som efterfølgende potentielt kan blive sadistisk. Spændingen fortsætter altså med at være der eller rettere – den rettes indad mod individet selv som aggression og omnipotens. Stein (ibid.) henviser til Jessica Benjamin, der pointerer, at udnyttelsen af kroppen kan være sindets måde at kapere en overdreven og ubærlig spænding på. På den måde returnerer man spændingen og aggressionen tilbage til kroppen, hvor den omdannes med hjælp fra fantasien til en kilde til nydelse. Aggression præger dermed den seksuelle nydelse.

Det interessante er, at forældre stort set spejler alle andre aspekter hos barnet såsom smil, gråd, begejstring mv. bortset fra dets seksualitet, og ifølge Stein (ibid.) skyldes meget af seksualitetens overflod netop dette perspektiv. Grunden til den manglende spejling af det lille barns seksualitet begrundes ofte med, at det er en respekt for barnet. Dét at engagere sig yderligere i barnet kan nemlig nemt blive incestuøst, da det at rumme og spejle det seksuelle indebærer en delvis deltagelse i det. I de situationer, hvor barnet ikke bliver spejlet, er barnet overladt til sig selv med at fantasere. I dette perspektiv er den ubærlige overflod dét, der ikke kan rummes af moren, de primære omsorgspersoner, relationen eller for den sags skyld samfundet og kulturen (ibid.).

Ifølge Fonagy (2008) er overfloden således nødt til at projiceres *ud* for at blive reguleret. Uden spejling kan der nemlig ikke blive nogen fuldstændig oplevelse af at blive rummet eller en fornemmelse af ejerskab over disse følelser, og dermed er der fare for en intensivering af ophidselsen. Da en seksuel ophidselse ifølge Target (2007) aldrig rigtig opleves som eget, vil det altid føles som en byrde, indtil individet har en at dele det med. Således vil det, individet nyder allermost i en seksuel ophidselse, altid være følelsen af at høre til hos en (ibid.; Fonagy, 2008). Dette synes at stemme overens med det tilknytningsteoretiske perspektiv på, at unge opnår en social forbundethed i de seksuelt krænkende relationer til deres ofre.

⁸ Stein anvender begrebet 'excess', hvortil jeg anvender den danske oversættelse 'overflod'. Pointen er, at der er noget, der er for meget af, noget overskydende, hvorfor jeg mener, at begrebet 'overflod' indfanger dette perspektiv.

Den overflod af spænding, der betragtes som patologisk, opstår ved den perverse forførelse, hvor barnet bliver overvældet af forførelsen, og hvor individet søger at håndtere det på en seksuel eller pervers måde (Stein, 2008). Overfloden af spændingen kan ifølge Stein fremskynde psyken, drive udviklingen for hurtigt frem eller ødelægge den. Således opstår denne overflod af spænding i relationen mellem barnet og den voksne, og dét, der mangler betydning, er netop det, der ikke er blevet spejlet hensigtsmæssigt.

Jeg mener ikke, at Mads er blevet spejlet hensigtsmæssigt i og med, at hans mor ikke har været psykisk tilgængelig og haft det mentale overskud hertil. Mads er angiveligt heller ikke blevet spejlet korrekt af sin far, idet denne ikke fandt det naturligt og ofte reagerede i afmagt. Der er derfor grundlag for at antage, at Mads har opbygget en ubærlig overflod af intrapsykisk spænding, som hverken hans mor eller far har kunnet absorbere og bearbejde for ham. Jeg mener, at Mads' seksuelt bekymrende adfærd tilbage fra børnehaven i form af frottage og hyperonani afspejler et infantilt forsøg på at komme den ubærlige intrapsy-kiske spænding til livs. Frottage og hyperonani i denne alder kan være udtryk for Mads' infantile måde at udnytte sin egen krop med henblik på at håndtere denne ubærlige spæn-ding på (ibid.). Dette perspektiv er interessant, da forskning fra JanusCentret også viser, at over halvdelen af de unge, der har begået seksuelle overgreb, udviste en seksuelt *bekym-rende* adfærd såsom hyperonani, frottage og blotteri mange år *forud* for selve de seksuelle overgreb. Der synes således grund til at antage, at en infantil intrapsykisk spænding er en væsentlig risikofaktor i udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd senere i puberteten. Den intrapsy-kiske spænding synes at udtrykke sig anderledes i puberteten, hvor Mads' infantile seksualitet udmønter sig i den genitale. Således mener jeg, at de seksuelle overgreb mod Matilde afspejler en genital måde at overkomme den ubærlige overflod af spæn-ding. I de seksuelle overgreb mod Matilde formår Mads at eksternalisere⁹ den del af sig selv, der er ubærlig (Fonagy, 2008): seksualiteten og følelserne, der netop ikke blev hen-sigtsmæssigt spejlet i den tidlige forførelse og manifesterede sig som et fremmed selv hos Mads. Ved at forgribe sig seksuelt på Matilde kan Mads således eksternalisere denne fremmede del af sig selv og så at sige pålægge Matilde byrden ved den ubærlige overflod.

⁹ Jeg forstår begrebet som en forsvarsmekanisme, der står i modsætning til *internalisering*. Ifølge Psykody-namisk Leksikon (2002) grænser begrebet *eksternalisering* op til forsvarsmekanismerne *projektion* og *for-skydning*. Begrebet anvendes i betydningen: *at forlægge konflikstoff i sin indre verden uden for sig selv* (ibid., side 201).

Ovenstående er altså et perspektiv på, hvordan en mangelfuld forførelse kan bidrage til udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd. Det er imidlertid interessant at diskutere, hvordan barnet håndterer deciderede overgreb, og hvordan dette synes at kunne bidrage til udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd.

Sammenblandingen af omsorg og overgreb

Som diskuteret vil barnet altid forsøge at skabe betydning af de relationer, det indgår i. Det vil sige prøve at forstå, hvorfor den voksne henvender sig til det, og hvad det betyder. Ifølge Zeuthen (2009) sættes barnets udvikling ikke i stå, når det udsættes for noget traumatisk, men derimod fastlåses udviklingen omkring fravær af betydning, netop som det er tilfældet ved intromission og den perverse forførelse. Ifølge Zeuthen har barnet så at sige ikke mulighed for at deltage i sin egen udvikling, fordi den voksne allerede har defineret, hvad relationen skal betyde – der er intet rum for barnets egen oversættelse, egen betydningsdannelse, hvilket ellers er grundlaget for udvikling (ibid.). Som Zeuthen meget præcist formulerer det:

'Den perverse forførelse havde erstattet deres barnlige fantasier med en voksens virkelighed, som havde sat sig i fantasiens sted, og børnene var blevet frataget muligheden for, på deres præmisser, at deltage i det rum, som definerede deres udvikling' (Zeuthen, 2009, side 126). Barnet fastholdes således i at tro, at den voksnes henvendelse giver mening. Barnet har ikke mulighed for at forstå, hvad en voldelig eller seksuelt grænseoverskridende henvendelse betyder, netop fordi henvendelsen ikke er på barnets præmisser. Barnet kender hverken seksualitetens eller voldens betydning, og kan, som Zeuthen pointerer, ikke skærme sig imod den krænkende henvendelse. Med Ferenczi (1933) kan man argumentere for, at barnet 'sprogforvirres', idet det beder om omsorg, men i stedet modtager overgreb.

Mads forføres af sine forældre. Det er en grundlæggende betingelse for hans udvikling (Zeuthen, 2009), men som jeg har gjort rede for, findes der flere grader af forførelse. Jeg har diskuteret, at Mads øjensynligt har udviklet et utrygt tilknytningsmønster på baggrund af en forførelse præget af svigt, vold og frustrationer. Således har den oprindelige forførelse af Mads været baseret på forældrenes egne præmisser. Mads' mor har ikke formået at skabe den nødvendige, konsekvente omsorg for Mads, da hun ikke har været kontinuerligt psykisk tilgængelig for Mads. Hun har heller ikke formået at beskytte Mads mod sin far.

Der er grund til at antage, at Mads har været for umoden i sin psykiske udvikling til at forstå betydningen af morens utilgængelighed, hvilket kan have været traumatisk for ham.

Endvidere er morens psykiske fravær i perioder blevet erstattet af Mads' far intimiderende og angiveligt også voldelige adfærd over for Mads. Således synes Mads ikke at være blevet tilbudt verden på en måde, som han har haft mulighed for at forstå. Når Mads har bedt om omsorg, er han blevet mødt med afvisning, frustrationer og intimiderende adfærd. Således mener jeg, det er sandsynligt, at Mads har sammenblandet omsorg og overgreb, netop fordi hans forældre ikke har lært ham at skelne herimellem (ibid.).

Der synes grund til at antage, at forførelsen af Mads har været præget af intromission (Laplanche, 1999a). Det vil sige, at Mads ikke har haft rum for sin egen betydningsdannelse, idet farens intimiderende adfærd og overgreb har blokeret den naturlige oversættelsesproces (ibid.; Zeuthen, 2009). Det, Mads ikke har kunnet skabe betydning af, har manifesteret sig i hans ubevidste. Det er ved hjælp af fantasien, at Mads søger at skabe sammenhæng mellem sit indre og det ydre (ibid.).

I forhold til udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd er dette perspektiv særligt interessant. For det første har Mads svært ved at skelne mellem omsorg og overgreb, og derfor er der risiko for, at han overfører dette i sine relationer til andre mennesker. Ikke mindst i relationen til Matilde. Mads ønsker måske at modtage og give omsorg, men da han er 'sprogforvirret' (Ferenczi, 1933), da han ikke kan skelne mellem omsorg og overgreb (Zeuthen, 2009), bliver relationen til Matilde i stedet krænkende.

Det er den infantile seksualitet, der kommer udefra med forførelsen af Mads, der som beskrevet indtager sin endegyldige form som genital seksualitet i puberteten (Freud, 1905/1985). Som Laplanche (2002) argumenterer for, går den infantile seksualitet således *forud for* den medfødte genitale seksualitet på en sådan måde, at når den opstår i puberteten finder den genitale seksualitet den plads, der så at sige allerede er taget af den infantile seksualitet, som om den i den infantile seksualitet allerede og altid var til stede i det ubevidste (ibid.). Da det som diskuteret formodentligt har været en pervers forførelse, der har præget udviklingen af Mads' infantile seksualitet, vil dette perspektiv også udtrykke sig i den genitale seksualitet. Således indgår Mads i nye relationer på samme præmisser, som dem Mads selv var underlagt, og således bliver relationen til Matilde krænkende.

I den perverse forførelse vil den voksnes krænkende adfærd indlejres i betydningen af at overleve i relationen til andre mennesker, og barnet udtrykker hele tiden denne forventning i et forsøg på at forstå, hvad den betyder (Zeuthen, 2009). Således mener jeg, det er

sandsynligt, at Mads retrospektivt søger at forstå denne tidlige forførelse i de relationer, Mads gennem sin opvækst indgår i. Dette synes at komme til udtryk både kropsligt og verbalt i mange af Mads' relationer op igennem hans opvækst. Som beskrevet har Mads siden børnehævealderen været fysisk krænkende i sin kontakt til andre børn, ville have dem til at deltage i seksuelle lege, de ikke havde lyst til. Samtidig havde Mads et seksuelt krænkende sprog. Jeg mener, at denne seksualiserende adfærd kan være Mads' forsøg på retrospektiv at forstå den tidlige, perverse forførelse. Ligesom de seksuelle overgreb mod Matilde i høj grad også afspejler en retrospektiv forståelse af forførelsen.

En anden måde at prøve at skabe betydning af den perverse forførelse er ved at identificere sig med den, der begår overgrebet. Også dette kan potentielt bidrage til udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd.

Internaliseringen af det perverse

Identifikation med aggressor var oprindelig en forsvarsmekanisme, der blev identificeret og beskrevet af Anna Freud (Laplanche & Pontalis, 1988). Ifølge denne er forsvarsmekanismen kendetegnet ved, at barnet møder en ydre trussel og efterfølgende identificerer sig med aggressor enten for at tilegne sig aggressionen selv, efterligne aggressor fysisk eller moralsk eller endelig ved at indtage særlige symboler af magt, som aggressor har udpeget (ibid). Identifikation skal hermed ses som den proces, hvor individet tilegner sig en egenskab eller et aspekt hos den anden og bliver transformeret, helt eller delvist, efter den model, som den anden sørger for. Det er netop ved en række identifikationer, at personligheden konstitueres og specificeres (ibid.).

De Masi (2003) plæderer for, at en systematisk oplevelse af vold og ydmygelser har langvarig indflydelse på offerets personlighed. Sådan et barn kan udvikle en tilstand af evakuering eller masochistisk passivitet eller modsat *internalisere*¹⁰ *det perverse* ved at identificere sig med *den sadistiske aggressor*. Det vil sige, at barnet identificerer sig med vedkommende, der begår overgreb eller krænker barnet i et forsøg på at kapere traumatet.

Dette stemmer overens med en dansk undersøgelse (Christensen, 1988) af forsvarsmekanismer specielt hos børn, der havde været vidne til deres fars voldelige overgreb mod deres mor. 12 ud af 20 drenge (60 %) anvendte identifikation med aggressor som forsvar.

¹⁰ I nyere amerikansk psykoanalyse anvendes internalisering som overbegræb for *inkorporering*, *introjektion* og *identifikation* og som det begrebslige modstykke til *eksternalisering* (Psykodynamisk Leksikon, 2002). Det er netop denne forståelse af begrebet, jeg anvender her.

Mads har både været vidne til og selv blevet udsat for overgreb. Dels har han ved flere lejligheder set sin far slå sin mor, han er selv blevet udsat for vold og i særdeleshed intimiderende adfærd i form af skæld ud og trusler. Jeg mener, at Mads kan have søgt at håndtere disse traumer ved netop at identificere sig med sin voldelige far. Når det aggressive internaliseres i individet, kan det som nævnt konstituere sig som en del af personligheden (Laplanche & Pontalis, 1988), og således er det også et aspekt ved personligheden, der må formodes at følge individet i fremtidige relationer. Derfor er der grund til at antage, at Mads har tendens til at agere aggressivt og dominerende over for andre, da det er blevet en integreret del af hans personlighed, og fordi han har lært, at det er sådan, man er sammen med andre mennesker – og måske endda dem, man føler sig tættest på. Internaliseringen af aggressor synes altså at være en risikofaktor i forhold til udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd hos Mads.

Børn og unge, der oplever svigt og vold, kan derfor betragtes at være i risikozonen for at udvikle en seksuelt krænkende adfærd, hvilket forskningen netop understøtter (Erooga & Masson, 1999; Rich, 2003; Strange, 2010).

Ikke nok med at Mads er blevet udsat for deciderede overgreb og intimiderende adfærd, så har Mads også i en tidlig alder set pornografi såvel som sine forældre have sex. I mine øjne kan disse to aspekter også bidrage til en seksuelt krænkende adfærd, hvilket understøttes af forskning (Flood, 2009), der viser, at pornografisk eksponering kan lede til ændringer i seksuel adfærd og opmuntre til deltagelse i seksuelle krænkelser.

Ifølge Flood (ibid.) kan børn og unge blive chokerede eller belastede ved et for tidligt eller utilsigtet møde med seksuelt eksplicit materiale, hvilket jeg mener, både pornografi og forældres sexliv må være udtryk for. Disse børn kan være i en alder eller på et udviklingstrin, hvor de er uopmærksomme, uerfarne eller uinteresserede i seksuelle erfaringer, og studier viser tilmed, at mange af disse børn og unge oplever og udtrykker betydeligt ubehag ved eksponering af pornografi (ibid.). De faktorer, der er med til at afgøre, hvilken indflydelse pornografien har for barnet/den unge er individets fortolkning af materialet samt forbrug og optagethed af det, indholdet i det, forældrenes involvering fx diskussioner om det seksuelle materiale og endelig individets karakteristika, det vil sige alder, køn, seksuel erfaring, modenhed, personlighed og aktuelle emotionelle og kognitive tilstand (ibid.).

Jeg mener ikke, at Mads har været moden nok til forstå pornografien og forældrenes sex, og jeg mener, der er grund til at antage, at han kan have opfattet det som et traume. Ifølge De Masi (2003) er der tale om et traume, når de forsvar, der kræves for at beskytte individet, endnu ikke er klar. Det vil sige, at individet konfronteres med noget, det endnu ikke kan forstå eller kapere mentalt. Jeg mener, at Mads' eksponering for pornografi og forældrenes sex kan betragtes som et traume på baggrund af to faktorer: dels er Mads blevet konfronteret med pornografi fra en meget tidlig alder, hvor han har været for umoden til at forstå det pornografiske materiale på en fornuftig måde, og dels har han været overladt alene med materialet uden mulighed for at drøfte indholdet med sine forældre. De har angiveligt ikke betragtet dette som noget særligt, da de dels ikke har gemt farens pornofilm væk, ligesom de heller ikke har forsøgt at beskytte Mads, når de selv har haft sex. Selv Freud (1905/1985) argumenterede for, at små børn vil tillægge forældres sex en sadistisk betydning, hvilket kan disponere barnet til en senere sadistisk forskydning af seksualmålet. Således synes Mads heller ikke på dette plan at være blevet tilbudt verden på egne udviklingsmæssige betingelser (Zeuthen, 2009). Igen mener jeg, der er grundlag for at antage, at Mads kan have internaliseret aggressor i et forsøg på at forstå traumet ved pornografien og forældrenes sex.

Jeg har indtil nu diskuteret, hvorledes udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd kan anskues i dels et psykodynamisk og dels i et tilknytningsteoretisk perspektiv. Det interessante er imidlertid, at det er i puberteten, at den krænkende adfærd for alvor synes at manifestere sig.

Puberteten – en kritisk periode

Forskning viser, at over halvdelen af unge, der begår seksuelle overgreb, er i puberteten (13-15 år) (Rich, 2009; Strange, 2010). Det væsentlige spørgsmål er, hvad der tilsyneladende gør denne periode for særlig kritisk.

Igen mener jeg, at både det psykodynamiske og tilknytningsteoretiske perspektiv kan supplere hinanden. Først og fremmest er det i puberteten, at den infantile seksualitet udmønter sig i den genitale. Det vil sige den genitale seksualitet, der nu både er rettet udadtil samt har et andet seksualmål – nemlig forplantningen. Fra et psykodynamisk perspektiv er pu-

berteten altså den periode, hvor individet retter sin seksualitet ud mod verden, søger seksuelle relationer med det formål at have sex. Det afgørende er, at det er den infantile seksualitet, der er grundlaget herfor. Den infantile seksualitet determinerer altså, hvorledes den genitale seksualitet udmønter sig. Hvis den infantile seksualitet og de infantile fantasier i den tidlige forførelse er blevet invaderet med traumatiske budskaber såsom omsorgssvigt, overgreb og uhensigtsmæssig adfærd er der stor risiko for, at den infantile seksualitet udmønter sig i en krænkende genital seksualitet i puberteten. Hvis den infantile seksualitet er præget af pervers forførelse, er de infantile fantasier netop udtryk for de aspekter i forførelsen, som det lille barn ikke forstod. Jeg mener, der er grund til at antage, at disse her i puberteten søges oversat retrospektivt - om end ubevidst. Således kan Mads' seksuelle overgreb mod Matilde anskues som et forsøg på at forstå den perverse forførelse, som har sat sig i Mads' infantile fantasiers sted (Zeuthen, 2009). Mads' genitale seksualitet bliver krænkende, fordi Mads' infantile seksualitet netop blev invaderet med omsorgssvigt, vold og intimiderende adfærd samt en omsorg, der ikke var på Mads' egne udviklingsmæssige præmisser og ikke efterlod ham med rum for egen betydningsdannelse: Mads var i en tidlig alder offer for og vidne til vold, til forældrenes sex samt til pornografi, som Mads ikke havde mulighed for at forstå betydningen af, fordi han simpelthen var for lille i sin psykiske udvikling.

Ifølge Marshall & Barbaree (1990) er puberteten det udviklingsstadium, hvor individets seksuelle præferencer formes, og hvor det begynder at forstå de normer, der gælder for seksuelle relationer. Således betragtes puberteten som en kritisk periode for tilegnelsen af seksuelle scripts, interesser og holdninger. Fra et tilknytningsteoretisk perspektiv er puberteten således den periode, hvor unge skal øve sociale kompetencer, skabe nye relationer og ikke mindst finde en kæreste. Dette er normen og forventningerne både fra samfundet og dermed også fra de unges miljø. Forskning viser (Ward et al., 2006), at puberteten også er en sårbar og udfordrende periode på andre områder. For det første er det en stressfuld periode for de unge, da en utryk tilknytning, som det er tilfældet med Mads, ikke har gjort dem i stand til at danne og opretholde venskaber til andre af samme eller modsatte køn. Ifølge Ward et al. vil emotionsreguleringsproblemer og begrænsede sociale kompetencer i puberteten være et særligt faretruende tegn af to årsager. Dels kan det betyde en udstødelse af samfundet på et tidspunkt i livet, hvor individet ellers former sine sociale identiteter, og dels kan vedvarende problemer med at kontrollere emotioner og forhandle relationer gøre det svært at håndtere seksuelle fantasier og følelser (ibid.).

Ifølge Marshall & Barbaree (1990) vil unge, der mangler effektive selvreguleringsevner og sociale kompetencer blive endnu mere forvirrede og påvirkede af hormonelle udfordringer i puberteten, og derfor er der risiko for, at de lærer at møde deres seksuelle og emotionelle behov på socialt uacceptable måder – såsom en seksuelt krænkende adfærd.

Puberteten synes altså at være en særlig kritisk periode for alle unge, men den synes særlig kritisk for de individer, hvor forførelsen er præget af en utryk tilknytning, hvor omsorgen ikke har været på barnets præmisser og dermed har præget den infantile seksualitet i en negativ retning. Disse unge har så at sige dels ikke de redskaber, der skal til for at klare en i forvejen udfordrende periode i livet, og dels er deres infantile seksualitet invaderet af en for voksne budskaber, der således potentielt udmønter sig i en krænkende genital seksualitet. Alt i alt kan puberteten betragtes som en kritisk periode i udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd vel og mærke, hvis den tidlige forførelse har været pervers, og individet ikke har udviklet de nødvendige tilknytningskompetencer, der fordrer sunde og ligeværdige relationer til andre mennesker.

Med tilknytningsteorien og den generelle forførelsesteori, hvor både individets sociale kompetencer og seksualitet udvikles med udgangspunkt i dets specifikke relationer, bliver det i mine øjne tydeligt, at de voksne omkring barnet og således også samfundet har et ansvar for udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd. Den unge fødes ikke med en seksuelt krænkende adfærd, og dermed kan den seksuelt krænkende adfærd ikke anskues isoleret set kun med udgangspunkt i individet. Individets bredere kontekst må inddrages i en dybere forståelse af adfærden.

De voksnes ansvar: et økologisk samfundsperspektiv

Jeg indledte specialet med at beskrive mit metateoretiske udgangspunkt: det økologiske systemperspektiv (Bronfenbrenner, 1979), der insisterer på, at en kontekstbeskrivelse er nødvendig, hvis man vil forstå barnets udvikling. Jeg har specialet igennem argumenteret for, hvorledes udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd også må forstås i et bredere perspektiv nemlig med afsæt i individets hele kontekst. Derfor er det nødvendigt at forholde sig til, at individets udvikling påvirkes af faktorer i de forskellige systemer i den økologiske model: mikrosystemet, hvor udviklingen udspiller sig med afsæt i individets

interpersonelle relationer. Mesosystemet, der omhandler de indbyrdes forhold mellem to eller flere miljøer, hvor individet aktivt deltager (fx relationer blandt skole, hjem og venner). Exosystemet, der refererer til et eller flere miljøer, der *ikke* involverer individet som en aktiv deltager, men hvor der kan opstå begivenheder, der påvirker det miljø, hvor det opholder sig fx forældres arbejdsplads, netværk mv. Endelig sker der en påvirkning fra makrosystemet, der omhandler det overordnede samfund og kultur. Hovedpointen er, at der hele tiden foregår en transaktionel udviklingsproces mellem de forskellige systemer: en forandring i ét af systemerne vil altid have en betydning for de resterendesystemer (ibid.).

Således bør perspektiver og teorier om udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd ikke anvendes løsrevet fra de sammenhænge, hvori de indgår. Mads er, ligesom alle andre individer, i sit hverdagsliv indlejret i et komplekst system af sociale situationer helt fra samfundets makro-systemer til de nære mikrosystemer.

I mine øjne afspejler Laplanches generelle forførelsesteori og Bowlbys tilknytningsteori en udvikling baseret på mikrosystemet (ibid.): det vil sige, at de hovedsageligt fokuserer på barnets primære omsorgspersoner som betydningsfulde aktører i barnets udvikling.

Dermed er det de primære omsorgspersoner, der har den væsentligste indflydelse både i forførelsen, for tilknytningskvaliteten og dermed også seksualiteten.

Som jeg allerede har diskuteret med udgangspunkt i casen om Mads, er Mads' forældre hele tiden til stede i udviklingen af hans seksualitet. Det er Mads' forældre, der har ansvaret herfor, idet Mads' seksualitet afspejler den måde, de har forholdt sig til Mads på. Således kan vi ikke forstå udviklingen af Mads' seksuelt krænkende adfærd løsrevet fra hans forældre, og dermed har de et afgørende ansvar for denne udvikling.

Ud fra et økologisk systemperspektiv (ibid.) synes det dog ikke tilstrækkeligt at betragte udviklingen af seksualitet og en seksuelt krænkende adfærd udelukkende ud fra mikrosystemet. Andre faktorer i de andre systemer i den økologiske systemmodel har også en indflydelse. Da Laplanche og Bowlby ikke synes at diskutere dette eksplicit, mener jeg, at de mangler forankring i et bredere økologisk helhedsperspektiv, da individets udviklingsproces enten kan befordres eller bremses af et komplekst samspil af miljømæssige forhold (Sameroff, 1991). Det synes derfor nødvendigt at inddrage yderligere perspektiver, hvis man skal forstå udviklingen af seksuelt krænkende adfærd fuldt ud.

Før paradigmeskiftet i 1960'erne gik man ud fra, at den primære socialisering fandt sted i familien, og en lang række teorier og empiriske undersøgelser begrænsede barnets sociale

verden til en eksklusiv mor-barn-relation – den såkaldte modercentrisme (Sommer, 2003). Især Bowlbys teori synes at hvile på empirisk forskning og teoretisk begrebsdannelse angående den traditionelle kernefamilie med den hjemmegående husmor og udearbejdende far, hvor moren betragtes som den afgørende (ibid.). Laplanche argumenterer for barnets *specifikke anden* og nævner, at det i de fleste tilfælde dog vil dreje sig om moren (Laplanche, 1970/1990, 2002). Begge teorier synes at bygge på et familiemønster, der ikke længe er barnets typiske udviklingsarena (Sommer, 2003). Forskning baseret på fx daginstitutioners påvirkning af børn viser, at der findes en primær socialiserende instans udover familien, og man taler i dag om barnets multi-personelle verden (ibid.). Børns kulturelle indlejring spiller altså en stor rolle for tolkning af forskning.

Alligevel mener jeg ikke, at man skal underkende, at moren til stadighed er den vigtigste i barnets liv. Det er moren, der bærer barnet under graviditeten, det er hende der føder barnet, og det er hende der med sin omsorg og pleje så at sige sørger for barnets overlevelse (Zeuthen, 2009). Forskning viser, at selv hos børn, der blev fjernet fra deres mødre ved fødslen, vil tanker om deres biologiske mor ofte fylde hele livet, og selvom de aldrig har kendt til deres mødre, så føler de fortsat en meget stærk tilknytning til hende (Alexander, 2009). Man kan dog sige, at jo mere fraværende moren er, jo vigtigere bliver de andre relationer i barnets liv.

Således mener jeg, at det også er vigtigt at forholde sig til, at også andre personer såsom fædre (Sommer, 2003; Schibbye, 2006), bedsteforældre, stedforældre, plejefamilier, pædagoger etc. (Killén, 2005) spiller en vigtig rolle. Således foregår udviklingen også med påvirkninger fra mesosystemet (Brofenbrenner, 1979), og jeg mener derfor, at der potentielt kan være flere vigtige voksne til stede i udviklingen af barnets seksualitet og en eventuel seksuelt krænkende adfærd. I forlængelse heraf mener jeg også, at barnet kan være påvirket af søskende, jævnaldrende i børnehaven, skolen mv. Et godt eksempel er fx, at Mads krænker sin lillesøster Matilde seksuelt og invaderer dermed hendes infantile seksualitet med en seksualitet, der er uden for hendes mulighed for at forstå. Også Matilde søger at forstå dette retrospektivt ved pludselig at udvise en seksualiserende adfærd i børnehaven, som pædagogerne ikke hidtil har observeret. Således er det ikke kun mor og de primære voksne, der synes at være til stede i udvikling generelt og dermed også udviklingen af seksualitet og seksuelt krænkende adfærd. Børn i vores moderne samfund skal forholde sig til mange forskellige mennesker, som det ikke var tilfældet dengang mødre var hjemmegående. I dag er mange børn overladt til ældre søskende, stedsøskende, daginstitutioner, baby-

sittere, pædagoger og plejefamilier, hvis forældrene prioriterer karrierer og/eller ikke kan tage vare på børnene. Derfor synes børnenes sociale sfære at være udvidet markant, og man må antage, at der er flere vigtige aktører til stede i barnets udvikling. Daginstitutioner og skoler spiller hermed en afgørende rolle i udviklingen af børns og unges seksualitet. Børn og unge opholder sig en betragtelig del af deres liv her, og således har både pædagoger, lærere og andre børn og unge en stor indflydelse. Professionelle har ligesom forældre et ansvar i forhold til at støtte børnene og de unge i deres seksuelle udvikling. Også disse skal tilbyde børnene og de unge viden om seksualitet, som er på børnenes og de unges præmisser.

Endelig er barnet og dets relationer underlagt et miljø, der påvirkes af det nære omkringliggende samfund såsom forældres netværk, arbejdsplads, lokalmiljø mv. Forældre vil være påvirket af de miljøer, de dagligt færdes i, hvorfor dette vil påvirke den måde, hvorpå de møder barnet. Også dette perspektiv med afsæt i exosystemet (ibid.) må overvejes at være til stede i udviklingen af barnets seksualitet.

Udover at barnets udvikling af seksualitet er forankret i mikro-, meso-, og exosystemerne, er seksualiteten også forankret i samfund, tid og kultur – det vil sige makrosystemet. I 1980 skrev verdenssundhedsorganisationen WHO, at alle børn har ret til en seksualitet og til muligheden for en fordomsfri opdragelse (Gaardmand, 2011). Det problematiske er, at man hverken forholder sig til, hvad det vil sige at have *ret* til en seksualitet, eller hvad en *fordomsfri* opdragelse betyder. I mine øjne tager man hermed ikke ansvar for at beskytte barnet og antyder, at man ikke bør begrænse og forholde sig til barnet og for den sags skyld de voksne omkring det.

For nylig kom det frem, at det i 1960'erne ikke var ualmindeligt, at det pædagogiske personale begik overgreb på anbragte børn på de forskellige døgninstitutioner rundt omkring i Danmark (Thomsen & Sønderberg, 2011). I mine øjne er det netop udtryk for en kultur og et samfund, der ikke forholdt sig til børns seksualitet, der ikke talte åbent herom og derfor heller ikke formåede at beskytte tidens børn og unge mod overgreb.

I dag er den offentlige fordømmelse af pædofili kontant, men i 1970'erne skulle børns seksualitet sættes fri, hvilket gav plads til de pædofile i frigørelseskampens frontlinje. Den 21. juni 1975 demonstrerer Børnelokkernes Befrielsesfront, en flok pædofile, ved den årlige International Gay Liberation Day i Fælledparken (Hessel & Villemoes, 2011). Hovedbudskabet denne dag var, at man fra den seksualpolitiske venstrefløj kæmpede for, at ethvert menneske skulle bestemme over sig selv – barn som voksen, samt at voksne og

børn kunne dyrke sex sammen, så længe det var 'frivilligt'. I mine øjne er dette et glimrende eksempel på, hvorledes perspektiver på seksualitet, udviklingen af seksualitet og seksuelt krænkende adfærd er forankret i tid – i en historisk og kulturel kontekst i et makrosystem. Også teorier om børns udvikling og seksualitet forstås og anvendes i en bestemt historisk og kulturel kontekst. I 1960'erne blev Freuds' teori om, at børn var polymorf perverse (dvs. de besidder en lyst, som knytter sig til flere steder på kroppen og kan rette sig flere steder hen) anvendt som argument for, at børns seksualitet godt kan indbefatte gode og meningsfulde erotiske relationer med voksne (ibid.). Først i 1985 ekskluderes Pædofilgruppen fra Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske – og kun pga. voldsomt pres fra de kvindelige medlemmer. Hvad der er endnu mere bemærkelsesværdigt er, at gruppen først nedlægges helt frem i 2004 (ibid.).

Ovenstående signalerer, at man gennem tiden rykker sine grænser for, hvad der er acceptabelt, og hvordan man forstår børns og unges seksualitet. Holdningerne og viden omkring seksualitet og seksuelle overgreb er altså dels forankret på mange forskellige udviklingsniveauer men også i tid, kultur og samfund, hvilket er vigtigt at holde sig for øje, når vi taler om udviklingen af seksualitet og seksuelt krænkende adfærd.

Hvis man ønsker at forebygge seksuelle overgreb, mener jeg, at man må forholde sig til udviklingen af seksualitet som et komplekst samspil på de forskellige systemniveauer. Dette kræver forskellige initiativer og forskellige måder at forholde sig til barnets seksualitet på. Hvis vi voksne og samfundet generelt anerkender, at vi er til stede i udviklingen af barnets seksualitet, mener jeg, at der er mulighed for at tage ansvar og blive bevidst omkring, at den måde, man forholder sig til børnene på, og hvad man tilbyder det, spiller en afgørende rolle. Ifølge Zeuthen (2003, 2009) er det netop et problem i den offentlige debat, at barnets seksualitet ofte defineres som noget biologisk bestemt, der under de rette betingelser udvikler sig i en sund retning. Hermed er der nemlig potentiel fare for, at de voksne fratages ansvaret for, at de er til stede i udviklingen af barnets seksualitet (ibid.). Hermed mener jeg også, at der er potentiel risiko for, at de voksne og samfundet generelt fratages et ansvar i forhold til udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd. Konsekvenserne af dette vil være, at man alene placerer ansvaret hos barnet eller den unge.

At forholde sig til barnets seksualitet fordrer en balancegang. På den ene side må man forholde sig til, at det man tilbyder barnet ikke er for grænseoverskridende og på den anden side, må man heller ikke blive for lukket omkring det, nægte at svare på spørgsmål og afvise barnets seksualitet. Hvis vi afviser barnets seksualitet og nysgerrighed, mener jeg, der

er potentiel fare for, at barnet bliver skamfuldt over sin krop og seksualitet. Hvis de voksne omkring barnet ikke tør tale om seksualitet, så tør barnet måske heller ikke tale om, hvis det udsættes for noget grænseoverskridende. Som Zeuthen (ibid.) argumenterer for, skal de voksne netop støtte børnene i at udvikle en skelnen mellem bl.a. betydningen af lyst og ulyst og mellem frivillighed og tvang. Dette kræver, at vi er åbne og tør tale om seksualitet vel og mærke på børnenes og de unges præmisser.

At daginstitutioner og skoler tager et ansvar og forholder sig til børnenes og de unges seksualitet er også vigtigt. Seksualpolitikker på institutioner og seksualundervisning i skolerne er et glimrende eksempel herpå. Det er også vigtigt, at man forholder sig til, at børn har en infantil seksualitet, og at den kommer til udtryk i leg, men det er vigtigt, at de voksne tør sætte rammerne for den, så den netop ikke udvikler sig til potentiel krænkende adfærd. Hvis man skal tilbyde barnet verden på barnets præmisser, synes det vigtigt, at man tænker over helt basale ting, såsom hvordan man pusler om sit barn, bader det og skifter det. Er man til stede mentalt, gør man det i barnets tempo, spejler man barnet hensigtsmæssigt? Det synes også vigtigt at tænke over sin egen adfærd i relation til barnet: hvor længe er det fx i orden at give knus og kys? Hvordan fortæller man barnet om seksualitet, graviditet og fødsel? Hvor meget skal barnet have at vide, når det er 6 år, hvad når det er 12 år? Er det okay, at barnet ser de voksne have sex, eller bør man beskytte barnet herimod? Er pornografi en naturlig del af det at være dreng, ung? Skader det? Hvor længe er det okay at sove sammen med barnet, være nøgne sammen og bade sammen? Mange af disse emner kan virke kontroversielle, men ikke desto mindre mener jeg, at det er noget, man som forælder og voksen generelt bør forholde sig til og overveje. Ligesom man overvejer alle andre aspekter af barnets udvikling, såsom hvad barnet skal have at spise hvornår, hvilket tøj det skal have på, hvornår den unge må gå til fest etc. Selvom det kan være svært at tale om seksualitet, fraskriver det ikke de voksne et ansvar. Som nævnt er det ikke kun forældrenes ansvar, men også alle andre voksne omkring barnet såsom pædagoger og lærere. Børn og unge skal have lov til selv at opdage deres seksualitet på egne udviklingsmæssige præmisser (Zeuthen, 2009), men de voksne omkring skal støtte og være til stede. Når jeg argumenterer for, at vi skal tage ansvar for, at vi som voksne og som samfund er til stede i udviklingen af barnets seksualitet, så skal vi huske på, at barnlig seksualitet ikke er det samme som voksnes seksualitet. Børn ved ikke, hvad seksualitet er (ibid.).

Konklusion

Jeg ønskede med dette speciale at undersøge, hvorledes udviklingen af individets seksualitet kan bidrage til udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd, og hvilken betydning relationen mellem barnet og dets primære omsorgspersoner har herfor. Jeg har argumenteret for, at børn og unge med en seksuel overgrebsadfærd er midt i deres personlige udvikling og netop derfor, er der også en stor chance for, at vi kan hjælpe dem med at ændre adfærd og netop forebygge en seksuel overgrebsadfærd, når de bliver voksne.

For at undersøge og diskutere udviklingen af individets seksualitet, tog jeg udgangspunkt i Freuds (1905/1985) teori om den psykoseksuelle udvikling, hvor individet passerer flere psykoseksuelle stadier i sin personlige udvikling. Freud skelnede mellem den infantile seksualitet, der grundlægges mellem fødslen og puberteten, og den genitale seksualitet i puberteten, der er forbundet med modningen af organismen, og som stiler efter selvopholdelse af arten (ibid.).

Et væsentlig kritikpunkt ved Freuds seksualteori er, at han efter opgivelsen af den særlige forførelsesteori fokuserede på barnets fylogenetiske arv og dermed ikke ville anerkende individets primære relationer som afgørende for udviklingen af seksualitet og psyke (Zeuthen, 2009). Således inddrog jeg Laplanches (1970/1990) læsning af Freud og hermed den generelle forførelsesteori, da denne netop tager højde for, at barnets seksualitet udvikles i relationen til de primære omsorgspersoner.

Laplanches generelle forførelsesteori redegør for tilblivelsen af individets psyke med udgangspunkt i voksen-barn relationen (ibid.). I Laplanches teori decentraliseres individet. Han argumenterer for, at tilknytningen, relationen mellem barnet og den voksne er til stede i barnets psyke fra start, idet barnets seksualitet netop relaterer sig til objektet gennem selvopholdelsen. (Laplanche; 1988; 1990; 1997; 1999b; 2001). Ifølge Laplanche forskydes selvopholdelsesdrifterne til at være seksualdrifter, og således er barnets primære omsorgspersoner til stede som specifikke objekter i udviklingen af barnets seksualitet (ibid.).

Ifølge Laplanche overser Freud i sin teori, at barnet oplever morens henvendelse som gådefuld. Når moren plejer barnet, drager omsorg for det, kommunikerer det en *betydning* til barnet. Det er den måde, den voksne henvender sig til barnet på, og som barnet må prøve at skabe betydning af, der ifølge Laplanche er drivkraften i barnets udvikling (ibid.).

Laplanche (1999a) skelner mellem den generelle forførelse kendetegnet ved '*implantation*', der tillader individet at indtage den voksnes henvendelse og budskaber aktivt, og den

perverse forførelse kendetegnet ved '*intromission*', der blokerer den naturlige proces og i stedet indsætter et element, som barnet ikke kan skabe betydning af.

Med Laplanches generelle forførelsesteori bliver det tydeligt, at udviklingen af individets seksualitet og dermed også udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd ikke kan betragtes isoleret set, som noget iboende i individet, men derimod at individets specifikke omsorgspersoner er til stede i udviklingen. Da Laplanche ikke formår mere systematisk at redegøre for kvaliteten ved de forskellige relationer, og dermed hvilke konsekvenser det netop har for individets senere funktion og den måde, hvorpå det senere møder andre mennesker, valgte jeg at inddrage tilknytningsteorien med udgangspunkt i Bowlbys og Ainsworths empiriske observationsarbejder.

Ifølge Bowlby (1969) skal tilknytning betragtes som et resultat af adskilte og til dels forprogrammerede adfærdsstrukturer, der i et gunstigt miljø udvikles i de tidligste måneder af spædbarnets liv. Den biologiske funktion ved adfærden er beskyttelse, og da tilknytningsadfærden har et så afgørende evolutionært formål, betragtes mennesket at være disponeret for tilknytningsadfærd. Kvaliteten ved forælder-barn samspillet og dermed barnets tilknytningsdannelse afspejles i forskellige tilknytningsmønstre: et trygt tilknytningsmønster og tre utrygge tilknytningsmønstre (undgående, ambivalent, desorganiseret).

Da specialets fokus har været på Mads 14 år og dermed unge, blev det nødvendigt at diskutere, hvorledes det tidlige tilknytningsmønster udvikler sig og påvirker individet senere i livet. Her blev de indre arbejdsmodeller centrale. Allerede fra spædbarnealderen reguleres tilknytningsrelationen mentalt af indre arbejdsmodeller, som det lille barn konstruerer ud fra sit samspil med omsorgspersonen, og de indre arbejdsmodeller skal derfor ses som en del af barnets tilknytningssystem, idet de integreres i systemet i takt med, at barnet får stadig flere samspilserfaringer med voksne i tilknytningsrelevante situationer. Barnets erfaringer fra samspil med omsorgspersoner bidrager således til udviklingen af indre modeller af *andre* og *selvet*.

Jeg har i specialet argumenteret for, at det er muligt at forene den generelle forførelsesteori med tilknytningsteorien, da jeg mener, at tilknytningsmønstrene afspejler de forskellige grader af forførelse. Således mener jeg, at en tryk tilknytning afspejler den generelle forførelse og en utryk tilknytning den perverse forførelse.

Da forførelsen og dermed kvaliteten ved individets tilknytningsmønster har en væsentlig indflydelse på udviklingen af individets sociale kompetencer (Berlin, 2008; Broberg,

2008; Levy, 2000), og da forskning viser, at unge med seksuelt krænkende adfærd netop har sociale vanskeligheder (Rich, 2003; 2006; Ryan et al., 1997; Strange, 2008; Strange 2010), fandt jeg det interessant med en diskussion af, hvorledes tilknytningsvanskeligheder og manglende sociale kompetencer kan tænkes at bidrage til udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd.

Jeg fandt, at en tryk tilknytning bidrager til en fornemmelse af social forbundethed, tiltro til egne evner, fornemmelse af kontrol, emotionel regulering, selvtillid og selvværd og social kompetence etc. Det bemærkelsesværdige er, at det netop er de modsatte faktorer, der karakteriserer unge med seksuelt krænkende adfærd. Således har jeg argumenteret for, at det ser ud til, at de unges tilknytningsvanskeligheder i virkeligheden konstituerer de behov, som den seksuelt krænkende adfærd synes at opfylde. Det vil sige, at de unge, i den seksuelt krænkende relation, netop søger at opnå de behov, som en tryk tilknytning og tidlige positive relationer under normale omstændigheder imødekommer. Den unge med et utrygt tilknytningsmønster søger så at sige at kompensere for sine tilknytningsvanskeligheder i den seksuelt krænkende relation til sit offer. De behov, som Mads synes at få opfyldt i den seksuelt krænkende relation til Matilde, var behov som social forbundethed, nærhed, intimitet, selvværd, kontrol og angstreducering. Det er dog vigtigt at huske, at et andet individ angiveligt får opfyldt nogle andre behov, hvorfor udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd altid må anskues med udgangspunkt i lige netop det enkelte individ og dennes kontekst.

Det tilknytningsteoretiske perspektiv er kun én måde at betragte udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd på, og da denne tilgang ikke forholder sig direkte til udviklingen af de seksuelle aspekter ved individets funktion, fandt jeg det vigtigt yderligere at inddrage et psykodynamisk perspektiv. Ud fra det psykodynamiske perspektiv kan jeg konkludere, at faktorer som overgreb og omsorgssvigt har betydelige konsekvenser for udviklingen af seksualitet og en seksuelt krænkende adfærd.

Først og fremmest er der risiko for, at det kropslige forstyrres (Zeuthen, 2009). Ifølge Laplanche (1970/1990) er krop og hud netop kontaktfladen mellem barn og voksen, og forførelsens medium er den kropslige pleje af barnet. Omsorg og pleje for børn er en højst intim aktivitet, og det er, når forældre forvirres omkring intimitet, at der kan opstå problemer i relationen til barnet. En seksualiserende og/eller barsk, voldelig adfærd over for børnene kan potentielt forstyrre det kropslige, fordi barnets sansning er under udvikling og får betydning i relationen til de voksne omkring barnet (Zeuthen & Køppe, 2006; Zeuthen,

2009). Dette har negative konsekvenser for den måde, disse børn skaber oplevelser og billeder af deres krop. Hvis de primære omsorgspersoner agerer grænseoverskridende i deres kontakt til barnet, kan det bidrage til barnets dysregulering og forvirring omkring intimitet. Hermed er der risiko for, at det overskrider andres grænser, såsom det er tilfældet i den seksuelt krænkende adfærd.

Mads' kropslige udvikling blev også forstyrret. Ikke fordi Mads' mor var seksuelt grænseoverskridende eller voldelig, men derimod fordi hun ikke var kontinuerligt til stede i den kropslige pleje og omsorg for Mads og endog afviste den tætte, fysiske kontakt med ham. Således argumenterede jeg for, at også en mangelfuld forførelse såsom omsorgssvigt kan have negative konsekvenser for barnets udvikling og seksualitet. Hvordan dette kan bidrage til udviklingen af decideret seksuelt krænkende adfærd kan i et psykodynamisk perspektiv forstås ved, at der sker en eksternalisering af den ubærlige intrapsyriske spænding, som opstår, når barnet netop ikke har en omsorgsfuld anden til at modtage og spejle dets følelser (Stein, 2008). Således er den indre spænding nødt til at projiceres *ud* for at blive reguleret. Jeg diskuterede, hvorledes Mads' frottage og hyperonani kan afspejle et infantilt forsøg på at komme den ubærlige intrapsyriske spænding til livs, samt hvorledes Mads i de seksuelle overgreb mod Matilde synes at eksternalisere den ubærlige spænding.

Endvidere kan jeg konkludere, at der er stor risiko for, at omsorg og overgreb sammenblandes i den perverse forførelse, hvilket potentielt bidrager til, at barnet ikke lærer at skelne mellem omsorg og overgreb (Zeuthen, 2009). Også dette kan lede til en seksuelt krænkende adfærd. Mads synes at have svært ved at skelne mellem omsorg og overgreb, og derfor er der risiko for, at han overfører dette i sine relationer til andre mennesker. Ikke mindst i relationen til Matilde. Mads ønsker måske at modtage og give omsorg, men da han ikke kan skelne herimellem, bliver relationen til Matilde i stedet krænkende.

En anden risikofaktor i udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd er, at børn og unge, der er vidne til eller udsat for vold og andre overgreb, kan internalisere den voldelige krænkelse i et forsøg på at kapere traumet (De Masi, 2003). Når det aggressive internaliseres i individet, kan det konstituere sig som en del af personligheden, og således er det også et aspekt ved personligheden, der må formodes at følge individet i fremtidige relationer. Ved at internalisere sin voldelige og intimiderende far, er der grund til at antage, at Mads har tendens til at agere aggressivt og dominerende over for andre, da det er blevet en integreret del af hans personlighed, og fordi han har lært, at det er sådan, man er sammen med andre mennesker.

Endelig kan jeg konkludere, at det er i puberteten, at den krænkende adfærd for alvor synes at manifestere sig, hvorfor jeg fandt det væsentligt at diskutere, hvad der tilsyneladende gør denne periode for særlig kritisk. Først og fremmest fandt jeg, at det er i puberteten, at den infantile seksualitet udmønter sig i den genitale. Puberteten er altså den periode, hvor individet retter sin seksualitet ud mod verden. Det afgørende er, at det er den infantile seksualitet, der er grundlaget herfor. Hvis den infantile seksualitet er blevet invaderet med en for voksen og uhensigtsmæssig seksualitet som seksuelle overgreb (Zeuthen, 2009), eller på den anden side fysiske overgreb og omsorgssvigt, ligesom det er tilfældet i Mads' situation, er der stor risiko for, at den infantile seksualitet udmønter sig i en krænkende genital seksualitet i puberteten.

Endvidere er puberteten det udviklingsstadium, hvor individets seksuelle præferencer formes, og hvor det begynder at forstå de normer, der gælder for seksuelle relationer. Således betragtes puberteten som en kritisk periode for tilegnelsen af seksuelle scripts, interesser og holdninger. Fra et tilknytningsteoretisk perspektiv er puberteten den periode, hvor unge skal øve sociale kompetencer, skabe nye relationer og ikke mindst finde en kæreste, men dette fordrer følgelig, at den unge er i besiddelse af evnerne hertil. Unge, der mangler effektive selvreguleringsevner og sociale kompetencer, bliver endnu mere forvirrede og påvirkede af hormonelle udfordringer i puberteten, og derfor er der risiko for, at de lærer at møde deres seksuelle og emotionelle behov på socialt uacceptable måder – såsom en seksuelt krænkende adfærd. Puberteten synes altså at være en særlig kritisk periode for alle unge, men den synes særlig kritisk for de individer, hvor forførelsen er præget af en utryk tilknytning, hvor omsorgen ikke har været på barnets præmisser og dermed har præget den infantile seksualitet i en negativ retning.

Med tilknytningsteorien og den generelle forførelsesteori, hvor både individets sociale kompetencer og seksualitet udvikles med udgangspunkt i dets specifikke relationer, blev det i specialet tydeligt for mig, at de voksne omkring barnet har et ansvar for udviklingen af en seksuelt krænkende adfærd. Den unge fødes ikke med en seksuelt krænkende adfærd, og dermed kan den seksuelt krænkende adfærd heller ikke ansues isoleret set kun med udgangspunkt i individet. Laplanches generelle forførelsesteori og Bowlbys tilknytningsteori anskuer barnets udvikling med udgangspunkt i mikrosystemet (Bronfenbrenner, 1979), hvor det er barnets primære omsorgspersoner, der har den væsentligste indflydelse. Dette fordrer et særligt og vigtigt ansvar for disse voksne. Det er dog nødvendigt at for-

holde sig til, at barnets udvikling påvirkes af faktorer i de forskellige systemer i den økologiske systemmodel, hvorfor jeg fandt det vigtigt at diskutere udviklingen af seksualitet i et økologisk helhedsperspektiv.

I dag foregår der en afgørende påvirkning af barnets udvikling fra det omkringliggende miljø og samfund. Børnenes sociale sfære at være udvidet markant, og man må antage, at der er flere vigtige aktører til stede i barnets udvikling, som barnet må forholde sig til.

Netop derfor spiller dag-, døgninstitutioner og skoler en afgørende rolle i udviklingen af børns og unges seksualitet. Jeg har argumenteret for, at dette placerer et stort ansvar hos de professionelle, der ligesom forældre har et ansvar i forhold til at støtte børnene og de unge i deres seksuelle udvikling. Fordi børn og unge er midt i deres personlige udvikling, vil det også altid vil være muligt at præge dem i en sund og positiv retning – uanset hvor de er i deres personlige udvikling. Dermed mener jeg også, at vi kan hjælpe Mads med at skelne mellem omsorg og overgreb, lære ham egne og andres grænser at kende, træne hans sociale kompetencer, genopbygge hans selvværd og dermed potentielt forhindre, at han begår flere overgreb og i stedet lærer at indgå meningsfuldt i ligeværdige relationer. Det kræver dog, at de voksne og samfundet generelt tager et ansvar og anerkender, at også de er til stede i børns og unges udvikling af seksualitet.

Litteraturliste

- Ainsworth, M. (1978). Interpretation of Individual Differences. In: *Patterns of Attachment. A Psychological Study of the Strange Situation*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. Hillsdale, New Jersey. (75 ns)
- Andkjær, O.O. & Køppe, S. (1997). *Freuds psykoanalyse*. Gyldendal. (442 ns)
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss*. Volume 1. Hogarth Press. (376 ns)
- Bowlby, J. (1973). *Separation: Anger and Anxiety*. Volume 2. Hogarth Press. (418 ns)
- Bowlby, J. (1988). *A Secure Base*. Routhledge Classics. (137 ns)
- Bowlby, J. (1996). At knytte og bryde nære bånd. Det Lille Forlag. Frederiksberg. (184 ns)
- Brinkmann, S. (2010). Etik i en kvalitativ verden. I: *Kvalitative metoder: En grundbog*. Hans Reitzels Forlag. (18 ns)
- Broberg, A. et al. (2008). *Tilknytningsteori. Betydningen af nære følelsesmæssige relationer*. Kap. 2, 5, 7, 8. Hans Reitzels Forlag. (112 ns)
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development*. Harvard University Press.
- Caruth, C. (2001). *An Interview with Jean Laplanche*. Emory University. (21 ns)
- Christensen, E. (1988). *Opvækst eller overlevelse. Psykisk forsvar mod vold og strategier for overlevelse hos 4-6-årige børn i familier med hustrumishandling*. København: Sikon. (116 ns)
- Christopher, A. (2009). Today's foster and adopted children. In: *Diagnosis, Assessment, and Treatment of Foster and Adopted Children. A Guide for Parents and Practitioners*. Christopher J. Alexander, Ph. D. & Associates. (15 ns)
- Craissati, Jackie. (2009). Attachment Problems and Sex Offending. Kap. 2 i: *Assessment and Treatment of Sex Offenders*. Wiley-Blackwell. (22 ns)
- Davis, D. et al. (2004). Attachment style and subjective motivations for sex. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 1076-1090. (14 ns)
- De Masi, F. (2003). Infantile Trauma and Perversion. Kap. 11 i: *The Sadomasochistic Perversion. The Entity and the Theories*. London: Karnac. (6 ns)
- Diamond, D. et. al. (2007). *Attachment and Sexuality*. The Analytic Press. New York.

- Erooga, M. & Masson, H. (1999). Children and young people with sexually harmful or abusive behaviours: underpinning knowledge, principles, approaches and service provision. In: *Children and young people who sexually abuse others. Current developments and practice responses*. Routledge, New York. (15 ns)
- Ferenczi, S. (1933). *Confusion of Tongues between Adults and the Child*. I: Julia Borossa (ed.): Sándor Ferenczi, Selected Writings. London: Penguin Books. (11 ns)
- Finkelhor, David. (1984). Perpetrators. Kap. 4 i: *Child Sexual Abuse*. Free Press. (20 ns)
- Flood, M. (2009). The Harms of Pornography Exposure Among Children and Young People. *Child Abuse Review*, vol. 18, 384-400. (17 ns)
- Flyvbjerg, B. (2010). Fem misforståelser om casestudiet. Kapitel 22 i Brinkmanns & Tanggaards: *Kvalitative metoder – en grundbog*. Hans Reitzels Forlag. (26 ns)
- Fonagy, P. (2001). Sammenfatning af fællestræk i psykoanalytiske teorier og tilknytnings-teori. *Attachment theory and psychoanalysis*. New York. Other Press. (27 ns)
- Fonagy, P. (2008). *A genuinely developmental theory of sexual enjoyment and its implications for psychoanalytic technique*. Journal of American Psychoanalysis Association 56/1: 11-36. (26 ns)
- Friedrich, W.N. (2007). *Children with Sexual Behavior Problems. Family-Based Attachment-Focused Therapy*. Kap. 1, 3. New York: W.W. Norton & Company Inc. (56 ns)
- Freud, S. (1905/1985). *Afhandlinger om seksualteori*. Hans Reitzels Forlag. København. (125 ns)
- Judy Gammelgaard (2007). Psykoanalyse. I Karpatschof & Katzenelson: *Klassisk og moderne psykologisk teori*. Hans Reitzels Forlag. (30 ns)
- Gammegaard, J. (2010). Psykoanalysens empiri. I: *Kvalitative metoder: En grundbog*. Hans Reitzels Forlag. (20 ns)
- Hamel, J. (1993). The Case Study: Practical Comments and Guidance. Chapter 4 in: *Case Study Methods*. London: Sage. (10 ns)
- Hamilton, C. E. (2000). Continuity and Discontinuity of Attachment from Infancy through Adolescence. *Child Development*, 71: 690-694. (5 ns)
- Holmes, J. (2004). Disorganized attachment and Borderline Personality Disorder: A Clinical Perspective. *Attachment and Human Development*. Vol 6 No 2 181-190. (9 ns)
- Kerns, K.A. & Richardson, R.A. (2005). Developmental Contextual Considerations of Parent-Child Attachment in the Later Middle Childhood Years. In: *Attachment in Middle Childhood*. The Guildford Press. (22 ns)
- Killén, Kari. (2005). *Omsorgssvigt er alles ansvar*. Kap. 10-11. Hans Reitzels Forlag. (17 ns)

- Kvale, S. (1997). Kvalitativ forskning i videnskab og i praksis. I: *Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. Hans Reitzels Forlag. (14 ns)
- Lane, Sandy. (1997). The Sexual Abuse Cycle. Kap. 6 i Ryan & Lanes: *Juvenile Sexual Offending – Causes, Consequences, and Correction*. John Wiley & Sons, Inc. (45 ns)
- Laplanche, J. & J. B. Pontalis. (1988). *The Language of Psycho-Analysis*. The Hogarth Press. London.
- Laplanche, J. (1970/1990). *Nye fundamentter for psykoanalysen*. Århus Klim. (219 ns)
- Laplanche, J. (1997). The Theory of Seduction and the Problem of the Other. *International Journal of Psychoanalysis*. (14 ns)
- Laplanche, J. (1999a). Implantation, Intromission. In: *Essays on Otherness*. Routledge, London. (6 ns)
- Laplanche, J. (1999b). Seduction, Persecution, Revelation. In: *Essays on Otherness*. Routledge, London. (31 ns)
- Laplanche, J. (2002). Sexuality and Attachment in Metapsychology. In: Widlöcher: *Infantile Sexuality and Attachment*. Other Press LLC. (18 ns)
- Levy, T. M. (2000). Attachment disorder as an antecedent to violence and antisocial patterns in children. In: *Handbook of attachment interventions*. San Diego. Academic Press. Side 1-26. (27 ns)
- Lyons-Ruth, K. (1996). Attachment relationships among children with aggressive behavior problems: The role of disorganized early attachment patterns. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 64-73. (10 ns)
- Main, M. & Solomon, J. (1986). Discovery of an Insecure-Disorganized/Disoriented Attachment Pattern. In: Brazelton & Yogman: *Affective Development in Infancy*. Alex Publishing Corporation, New Jersey. (30 ns)
- Main, M. et al. (2005). Predictability of Attachment Behaviour and Representational Models at 1, 6, and 19 Years of Age: The Berkeley Longitudinal Study. I: *Attachment from Infancy to Adulthood*. New York: Guilford Press. Side 245-304. (59 ns)
- Marshall, W. L., & Barbaree, H. E. (1990). Outcome of comprehensive cognitive-behavioral treatment programs. In: *Handbook of sexual assault: Issues, theories and treatment of the offender* (pp. 363-385). New York: Plenum. (22 ns)
- Moss, et al. (2011). Understanding Disorganized Attachment at Preschool and School Age: Examining Divergent Pathways of Disorganized and Controlling Children. In Solomon & George: *Disorganized Attachment & Caregiving*. The Guilford Press. (28 ns)
- Mørch et al. (2005). *Evaluering af Projekt Janus – Behandling af unge krænkere*. Center for anvendt social psykologi. Institut for Psykologi. Københavns Universitet. (83 ns)

- Rich, Phil. (2003). Pathways to Juvenile Sexual Offending. Kap. 5 In: *Understanding, Assessing, and Rehabilitating Juvenile Sexual Offenders*. John Wiley & Sons, Inc. (22 ns).
- Rich, Phil. (2006). *Attachment and Sexual Offending – Understanding and Applying Attachment Theory to the Treatment of Juvenile Sexual Offenders*. John Wiley & Sons, Inc. Kap 1, 5, 6, 10, 11, 12. (120 ns).
- Rich, Phil. (2009). *Juvenile Sexual Offenders. A Comprehensive Guide to Risk Evaluation*. John Wiley & Sons, Inc. New Jersey. Kap. 1, 5, 6, 7, 9. (93 ns).
- Righthand, S. & Welch, C. (2001). *Juveniles who have sexually offended: A review of the professional literature*. Washington DC: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, US Department of Justice. (34 ns)
- Ryan, G. & Lane, S. (1997). *Juvenile sexual offending: Causes, consequences, and correction*. Kap. 1 – 10. San Francisco. Jossey-Bass. (179 ns)
- Sameroff, A.J. (1991). Neo-environmental Perspective on Developmental Theory. In: R.M. Hodap, J.A. Burack, & E. Zigler: *Issues in the Developmental Approach to Mental Retardation*. Cambridge University Press. (17 ns)
- Schachner, D. A. & Shaver, P. R. (2004). Attachment dimensions and sexual motives. *Personal relationships*, 11, 179-195. (16 ns)
- Schibbye, A. L. (2006). Den dialektiske opfattelse af familiesamspil. I: *Relationer – et dialektisk perspektiv*. Akademisk Forlag, København. (37 ns)
- Sommer, Dion. (2003). Barndomspsykologi – Et perspektivskift. I: *Barndomspsykologi. Udvikling i en forandret verden*. Hans Reitzels Forlag. (32 ns)
- Sroufe, L.A. & Ward, M.J. (1980). Seductive behavior of mothers of toddlers: Occurrence, correlates, and family origins. *Child Development*, 51, 1222-1229. (8 ns)
- Sroufe, L.A. et al. (1985). Generational boundary dissolution between mothers and their preschool children: A relationship systems approach. *Child Development*, 56, 317-325. (9 ns)
- Sroufe, L.A. (1996). *Emotional development: The organization of emotional life in the early years*. Kap. 9-10. New York: Cambridge University Press. (46 ns)
- Sroufe, L.A. (2005). Attachment and Development: A Prospective, Longitudinal Study from Birth to Adulthood. *Attachment and Human Development*, 7 (4): 349-367. (18 ns)
- Stein, R. (2008). *The Otherness of Sexuality: Excess*. J Am Psychoanal Assoc 56/1:43-71. (29 ns)
- Strange, M. (2008). *Når børn og unge krænker*. PsykologNyt, nr. 21. (7 ns)

Target, M. (2007). *Is Our Sexuality Our Own? A Developmental Model of Sexuality Based on Early Affect Mirroring*. *British Journal of Psychotherapy* 23/4:517-530. (14 ns)

Ward, T. et al. (2006). *Theories of Sexual Offending*. Kap. 1, 2, 5, 9, 10, 12, 13. John Wiley & Sons, Ltd. (107 ns)

Waters, E. et al. (2000). Attachment Security from Infancy to Early Adulthood: A 20-Year Longitudinal Study of Attachment Security in Infancy and Early Adulthood. *Child Development*, 71: 684-689. (6 ns)

Willig, C. (2008). Case Studies. Chapter 5 in: *Introducing Qualitative Research in Psychology*. Open University Press: McGraw-Hill. (22 ns)

Zeuthen, K. (2003). *Tilknytning, infantil seksualitet og seksuelle overgreb*. *Psyke og Logos* 2, 24: 741-758. København. Psykologisk Forlag. (18 ns)

Zeuthen, K. & Køppe, S. (2006). *Hud-psyken*. *Matrix*, 3, s. 237-258. (21 ns)

Zeuthen, K. (2009). *Kærlighed og overlevelse*. København: Akademisk Forlag. (213 ns)

I alt 4079 normalsider

Avisartikler

Gaardmand, N. (2011, 19. maj). Også børn har en seksualitet. *Information*.

Hessel, N. & Villemoes, S. (2011, 12.-18. august). Frigørelse af al seksualitet. *Weekendavisen*.

Strange, M. (2011, 27. juni). Historien om 14-årige Kasper – en sexkrænker. *Politiken*.

Thomsen, S. & Sønderberg, A. (2009, 30. maj). Børnehjemsbørn kræver undskyldning fra staten. *Politiken*.

Internetsider

Strange, M. (2006). *Projektbeskrivelse for Projekt Janus*. Lokaliseret på <http://wp.januscentret.dk/wp-content/uploads/Projektbeskrivelse-2006-2009.pdf>

Strange, M. (2010). *Statusrapport VII*. Lokaliseret på <http://januscentret.dk/download/Statusrapport7.pdf>

Opslagsværker

Andkjær, O.O. (2002). *Psykodynamisk Leksikon*. Gyldendal.